

Kaisa Tuominen

”SE TUNTUU VÄHÄ NIINKU
NORMAALILTA ELÄMÄLTÄ”

Diskurssianalyysi lastensuojelun piirissä olevan nuoren elämäntarinasta

Erityispedagogiikan
pro gradu -tutkielma
Kevätlukukausi 2009
Kasvatustieteiden laitos
Erityispedagogiikan yksikkö
Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Tuominen, Kaisa. ”SE TUNTUU VÄHÄ NIINKU NORMAALILTA ELÄMÄLTÄ”. Diskurssianalyysi lastensuojelun piirissä olevan nuoren elämäntarinasta. Kasvatustieteen pro gradu -työ. Jyväskylän yliopiston erityispedagogiikan laitos, 2009. 76 sivua.

Tutkimuksessa tarkasteltiin monia vastoinkäymisiä kohdanneen 17-vuotiaan nuoren naisen puhetta omasta elämästään. Tämä elämäntarina tuotettiin haastattelutilanteessa. Menneisyys-, nykyisyys- ja tulevaisuuskerrontaa ja niissä esiintyviä puhetapoja ja identiteettejä tarkasteltiin erikseen. Kertomusta pyrittiin lähestymään kokonaisuutena ilman, että huomio olisi jo etukäteen suunnattu johonkin tiettyyn asiaan tai teemaan. Nuoren elämälleen antamia tulkintoja ja merkityksiä tarkasteltiin diskurssianalyysillä.

Nuoren kertomuksesta muodostui menestystarina, jossa huonosta menneisyydestä on siirrytty hyvään nykyisyyteen ja toiveissa esiintyy vielä parempi tulevaisuus. Ikävä menneisyys rakentui erityisesti *kovia kokemuksia - ja avuttomuusrepertuaarissa*. Näiden repertuaarien voimakkaan negatiivista menneisyyskuvaa lievennettiin *etäännyttävän repertuaarin* käytöllä. Menneisyyskerronnassa esiintyi paljon myös *tilanteen hallinta - ja puolustautumisrepertuaaria*, joiden seurauksena nuori ei menneisyyden vaikeuksista huolimatta asettunut uhrin, vaan toimijan ja selviytyjän position. Nykyisyyskerronnassa esiintyvässä *kunnollisuusrepertuaarissa* korostui voimakkaasti, että nykyisyydessä menee paljon paremmin kuin menneisyydessä. Tämän lisäksi kerronnassa esiintyi *ystäväkeskeinen repertuaari*, jossa korostettiin ystävien merkitystä. Tulevaisuuteen suhtauduttiin toisaalta epävarmasti, toisaalta toiveikkaasti. *Kohtalorepertuaarissa* rakennetaan kuvaa tulevaisuudesta, josta ei voi koskaan tietää, mitä se tuo tullessaan. *Sitten kun -repertuaarissa* tulevaisuuteen katsotaan toiveikkaammin ja sen uskotaan tuovan mukanaan hyvää.

Avainsanat: diskurssianalyysi, elämänkulku, identiteetti, nuoret, lastensuojelu

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	4
2	KIELI SOSIAALISEN TODELLISUUDEN RAKENTAJANA	6
2.1	Identiteetin ja elämänkulun rakentuminen kielessä.....	8
2.2	Nuoruuden rakentuminen kielessä	12
3	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	16
3.1	Tutkimustehtävät	16
3.2	Tutkimusaineisto	17
3.3	Aineiston analyysi	22
3.4	Tutkimuksen luotettavuus	26
4	MENESTYSTARINAN RAKENTUMINEN	29
4.1	Menneisyys: selviytymistä ja voimannäyttöä.....	31
4.2	Nykyisyys: kunnollisuutta ja läheisiä ihmissuhteita	47
4.3	Tulevaisuus: epävarmuutta ja toiveikkuutta.....	56
4.4	Repertuaarien yhteiskäyttö	61
5	POHDINTA	63
	LÄHTEET.....	67

LIITE 1: Haastattelun teema-alueet

LIITE 2: Kysymyksiä haastattelun tueksi

1 JOHDANTO

Tarkastelen tutkimuksessa 17-vuotiaan nuoren naisen haastattelupuhetta, jossa tämä kertoo elämäkulustaan. Kyseessä on nuori, jonka elämään on mahtunut paljon ikäviä asioita. Näistä hän tuo itse esiin erityisesti isän väkivaltaisuuden. Nuori on oireillut voimakkaasti viidenneltä luokalta lähtien ja ongelmat ovat tulleet sen verran vaikeiksi, että hänet on otettu huostaan 16-vuotiaana. Nuoren elämää oli haastatteluun mennessä määrittänyt ulkopuolelta moni viranomaistaho, sillä nuori ja hänen perheensä oli ollut paljon tekemisissä muun muassa sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa. Valitettavasti tällaisessa useiden toimijoiden verkostossa voi helposti käydä niin, että nuoren oma ääni hukkuu. Tässä tutkimuksessa ajatuksena on nuoren oman äänen esiin tuominen. Tarkastelen, millaisia tulkintoja ja merkityksiä monia vastoinkäymisiä kohdannut nuori itse elämälleen antaa. Nuoren näkökulma tarkoittaa tässä ennen kaikkea nuoren tuottamien diskurssien ja konstruktioiden esiin nostamista. Keskeistä on nuoren oman puheen ja kertomuksen tarkastelu.

Tutustuin ulkopuolisten määrittelyihin lukemalla lastensuojelulaitoksen nuoresta arkistoitimia asiakirjoja tutkimukseni taustatiedoksi. Tehtyäni haastattelun ja tutustuttuani näihin asiakirjoihin olin hämmästynyt siitä, miten erilaista tarinaa nämä kertoivat. Asiakirjoissa keskityttiin paljon nuoren käytökseen. Ongelmat seurasivat toisiaan ja pienetkin vastoinkäymiset nostettiin esiin. Nuoren omassakin puheessa ongelmia esiintyi. Ikävät asiat eivät kuitenkaan saaneet suurta merkitystä, vaan keskeistä oli niistä selviäminen. Puustinen-Korhosen (1994, 5) mukaan lastensuojelun kieli on ladattu byrokraattisilla merkityksillä ja puhujina ja kuulijoina ovat usein aikuiset. Tällöin on vaara, että lapsi tai nuori tuntevana ja ymmärtävänä yksilönä jää syrjään. Kaiken kaikkiaan lapsia ja nuoria koskevissa tutkimuksissa heitä itseään on kuultu liian vähän. Myös Lahikainen (2001, 38–44) on sitä mieltä, että aikuiset ovat olleet liian usein puhumassa lasten puolesta. Jokaisella lapsen kanssa työskentelevällä aikuisella on kuitenkin vain hyvin rajattu kuva lapsen elämästä. Näin ollen aikuisilta kerätty lasta koskeva tieto on lähinnä pirstaleista. Lapset on ohitettu ja mielletty paljolti heitä edustavien keskustelijoiden, aikuisten, tarkoitusperien mukaisesti. Kukaan ei kuitenkaan tunne lasta yhtä hyvin kuin lapsi itse.

Tutkimukseni tukeutuu konstruktionistiseen näkökulmaan, jolloin kielen käytön ymmärretään rakentavan sosiaalista todellisuutta. Tällöin esimerkiksi vammaisuus ja erilaiset sosiaaliset ongelmat voidaan ymmärtää erilaisten määrittelyprosessien ja julkiseksi tulemisen seurauksiksi. (Burr 2003, 9; Virokannas 2002, 126.) Näin ollen ei ole mielekäästä tarkastella ongelmia etukäteen tehtyjen määrittelyjen ja luokitusten mukaan, jotka kategorisoivat yksilöitä heti alkuunsa tietynlaisiksi. Yksilöiden sijaan voidaan kategorisoida erilaisia toimintoja ja merkityksiä, jotka rakentuvat tutkittavien omassa puheessa. Näin sama yksilö voi olla edustettuna useammassakin kategoriassa. (Virokannas 2002, 126.) Tästä syystä olen pyrkinyt välttämään tutkimuksessani etukäteisluokitteluja. Erityisen varovainen olen ollut siinä, millä tavalla puhun haastattelemastani nuoresta. Lähtökohtani on se, että en voi eikä minun tarvitsekaan tietää, mistä nuoren kohtaamat vastoinkäymiset johtuvat. Tästä syystä olen välttänyt etukäteen luokittelusta nuorta sen enempää uhriksi kuin itse ongelmaksikaan.

”Lastensuojelun asiakkaina olevien lasten ja nuorten ymmärretään valitettavan usein olevan joitain muita kuin meitä. He ovat *niitä* tai *heitä*, eivätkä heidän todellisuutensa kosketa meitä *normaaleja*. Juuri tästä syystä on välttämätöntä antaa puheenvuoro heille itselleen. Annetaan heidän kertoa oma totuutensa, sillä se on täsmälleen yhtä totta kuin muiden lastensuojelun osapuolten totuus. Vain siten lastensuojelussa asiakkaina olevat lapset voivat tulla *meiksi*.” (Puustinen-Korhonen 1994, 5.)

2 KIELI SOSIAALISEN TODELLISUUDEN RAKENTAJANA

Tarkastelen diskurssianalyysin avulla sitä, miten nuori konstruoi elämäänsä ja millaista kuvaa hän itsestään tämän kautta rakentaa. Diskurssianalyysi on laaja teoreettinen viitekehys, joka pitää sisällään ehdotuksia siitä, miten diskursseja voitaisiin parhaiten tutkia (Potter & Wetherell 1987, 175; Suoninen 1992, 125). Diskurssianalyysi toimii näin ollen työni sekä tulkinnallisena viitekehysenä että konkreettisena tutkimusmenetelmänä.

Diskurssianalyysi tukeutuu konstruktionistiseen näkökulmaan, jonka mukaan puhtaaseen merkityksistä vapaaseen todellisuuteen ei ole pääsyä (Suoninen 1997, 18). Erilaisten kielellisten kuvausten ja selontekojen ei ajatella vain kuvailevan maailmaa, vaan rakentavan maailmaa tai ainakin versioita maailmasta. (Burr 2003, 46; Potter 1996a, 97). Tuo maailma vaikuttaa takaisin ihmiseen ja näin ihminen tuottaa sosiaalisen todellisuutensa ja sitä kautta myös itsensä (Berger & Luckmann 1995, 206). Havaintomme eivät voi luotettavasti paljastaa meille asioiden luonnetta. Tietomme on sosiaalisesti rakennettua ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Ymmärrämme maailmaa käyttämämme kategorioiden ja käsitteiden kautta. Nämä ovat aina historiallisesti ja kulttuurisesti erityisiä ja siksi myös tietomme on sitä. (Burr 2003, 2–4.) Erilaiset diskurssit kuvaavat ja selittävät todellisuutta eri tavoin ja näkevät ongelmat eri tavoin (Helne 2002, 20). Tällöin niistä seuraa myös erilaista toimintaa. Esimerkiksi lapsuus on ymmärretty eri aikoina hyvin eri tavalla. Tällöin myös se, miten lapsia on kasvatettu, on vaihdellut suuresti. Erilaiset konstruktiot liittyvät siis myös valtaan, sillä niillä on seurauksia siihen, mitä ihmiset saavat tehdä ja mitä heille saadaan tehdä. (Burr 2003, 4–5.) Ne puhuvat ja vaikenevat eri asioista. Myös se, mistä vaietaan saattaa olla hyvin keskeistä sosiaalisen järjestyksen ja ”totuuden” tuottamisessa. (Helne 2002, 20.)

Nojaan tutkimuksessani pääasiassa diskursiiviseen psykologiaan, joka on brittiläinen diskurssianalyysin suuntaus. Sen keskeisiä edustajia ovat Derek Edwards, Jonathan Potter ja Margaret Wetherell. Suomessa sitä ovat kehittäneet Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen. Diskursiivisen psykologian fokus on kielen käytössä ja siinä, miten sosiaalista todellisuutta rakennetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä (Jokinen,

Juhila & Suoninen 1993a, 9–10; Potter 1996b, 150; Potter & Wetherell 1987, 9). Diskursiivisessa psykologiassa tarkastellaan siten yksilön luonteen ja kognitiivisten prosessien sijasta dynaamisen vuorovaikutuksen käytäntöjä (Burr 2003, 16–17; Potter 1996a, 103–104; 1996b, 152).

Kieli on merkitysjärjestelmä, joka tyypittää kokemuksia. Sanaston ja kieliopin avulla kielessä rakennetaan erilaisia merkityskenttiä. Kielen avulla voidaan tehdä läsnä olevaksi joukko asioita ja esineitä, jotka eivät ole fyysisesti, ajallisesti ja sosiaalisesti havaittavissa juuri tässä hetkessä. Näin kielen avulla voidaan järjestää jokapäiväinen elämä mielekkääksi kokonaisuudeksi. (Berger & Luckmann 1995; 32, 49–51.) Suurin osa ihmisen toiminnasta on kielen käyttöä. Se on niin keskeistä kaikessa sosiaalisessa toiminnassa, että otamme sen helposti itsestään selvyutenä. Kielen käyttö ei kuitenkaan ole pelkkä abstrakti maailma, vaan sosiaalista toimintaa itseään. Tästä syystä diskurssi-analyysin näkökulmasta ei ole niinkään kiinnostavaa se, mitä on ihmisten mielissä, vaan miten he käyttävät kieltä ja mitä he sillä tekevät. (Potter & Wetherell 1987; 9, 14.) Tekstin tai puheen merkitys ei muodostu vain niiden abstrakteista tai sanastollisista merkityksistä, vaan niiden tilanteittaisesta käytöstä (Potter & Wetherell 1992, 90). Kieltä ja sen ulkopuolista todellisuutta ei voida erottaa toisistaan juuri siitä syystä, että kieli on sosiaalista todellisuutta itseään (Helne 2002, 17; Suoninen 1992, 2).

Ihmiset käyttävät kieltä tehdäkseen asioita. Keskeinen kysymys onkin se, mitä ihmiset puheellaan ja kirjoituksillaan tekevät, miten he puheessaan rakentavat erilaisia versioita todellisuudesta ja millä tavalla tapahtumista ja asioista tehdään itselle ymmärrettäviä. (Edwards & Potter 1992, 2–3; Potter 1996b, 150–152.) Kielen avulla voidaan oikeuttaa asiantiloja ja toimintaa (Berger & Luckmann 1995, 77–78), käskeä, toivoa, suostutella ja syyttää. Kielen käytöllä nähdään siten olevan seurauksia tuottava luonne eli kielen käyttö on funktionaalista. Kieltä käytetään erilaisiin tarkoituksiin ja sen käytöllä on erilaisia seurauksia. Samaakin ilmiötä voidaan kuvailla monilla eri tavoilla ja sen tähden selonteoissa on merkittävää variaatiota. (Potter & Wetherell 1987; 32, 35; Suoninen 1997; 14, 18.) Diskurssi-analyysin näkökulmasta onkin hedelmällisempää tutkia näitä eri versioita kuin niiden suhdetta todellisuuteen (Edwards & Potter 1992, 4). Rakentaessaan tiettyä versiota todellisuudesta ihmiset usein samalla heikentävät vaihtoehtoisia konstruktioita. Näin tekemällä he osallistuvat sellaisiin yhteisöllisen elämän muotoihin, jotka rakentavat ja kehittävät heidän kulttuuriaan. (Potter 1996b, 152.)

2.1 Identiteetin ja elämänkulun rakentuminen kielessä

Tutkimuksessani pyrin selvittämään, millaisia identiteettejä nuori rakentaa itselleen kertoessaan elämästään. Tarkoitukseni oli alun perin tarkastella omissa luvuissaan elämänkulun ja identiteetin rakentamista. Kirjoitusprosessini aikana jouduin kuitenkin huomaamaan, että nämä liittyvät saumattomasti toisiinsa. Kertoessaan tarinoita itselleen ihminen samalla luo itselleen erilaisia identiteettejä, ei ole toista ilman toista. Tuon seuraavaksi esiin tätä tarinoiden ja identiteetin yhteenkietoutumista.

Perinteisesti on ajateltu, että ihmisellä on vain yksi identiteetti, joka on mahdollista määrittää ja kuvata tarkasti. Sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta identiteetti kuitenkin ymmärretään kielen avulla tuotettuna. Jokapäiväisessä elämässään ihmiset käyttävät kieltä tehdäkseen ymmärrettäväksi omaa ja toisten toimintaa ja rakentavat näin identiteettejä itselleen ja muille. Tällöin yksilöllä voidaan myös ajatella olevan useita identiteettejä, jotka esiintyvät erilaisissa kielellisissä toiminnoissa. (Antaki & Widdicombe 1998; Potter & Wetherell 1987, 95–103.) Ymmärrän identiteetin tällä tavalla vuorovaikutuksessa ja kielen käytössä rakentuvaksi tilanteittaiseksi minäkonstruktioksi (Jokinen 1995, 127). Identiteetti muodostuu sosiaalisissa prosesseissa, säilyy, muuntuu ja muodostuu uudelleen sosiaalisissa suhteissa (Berger & Luckmann 1995, 195).

Identiteetti on ikään kuin esitys johonkin kategoriaan kuulumisesta. Yksilö voidaan kuvailla kuuluvaksi useaan eri kategoriaan, ja jokainen kategoria olettaa hänellä olevan tiettyjä piirteitä. Juuri tästä syystä yksilöllä voidaan ajatella olevan useita eri identiteettejä. Ihmisillä ei kuitenkaan yksiselitteisesti ole tiettyjä identiteettejä, jotka sitten tuottavat tiettyä tunnetta ja toimintaa, vaan he aktiivisesti työstävät erilaisia identiteettejä itselleen ja muille. (Antaki & Widdicombe 1998.) Identiteetti ei ole koskaan loppuunviety tosiasia, vaan sen rakentaminen tulisi ymmärtää prosessiksi, jossa ihminen pyrkii tekemään asioita ymmärrettäväksi (Georgakopoulou 2003, 75; Hall 1999, 223; Wetherell 1996, 313).

Identiteetin rakentaminen tapahtuu erilaisten kertomusten ja perheessä ja muissa sosiaalisissa konteksteissa saatavilla olevien subjektipositioiden avulla. Tätä kautta esimerkiksi valta on yhteydessä kertomuksiin, diskursseihin ja tietoon, joita perheessä esiintyy. Valta ei ole vain sitä, että A vaikuttaa B:hen, vaan määrittäyty myös vuorovaikutuksessa, jossa sekä A että B tulevat asetetuksi tiettyyn positioon. Kyse ei

siis ole pelkästään yksilön ominaisuuksista, vaan niistä positioista, joihin hän asettuu ja tulee asetetuksi. (Wetherell 1996, 313–315.) Ihminen rakentaa itselleen erilaisia identiteettejä erilaisten merkityssysteemien avulla (Suoninen 1993a, 146). Näin identiteetti muodostuu nimenomaan esittämisessä, ei sen ulkopuolella. Tästä syystä identiteettiä on tarkasteltava aina tietyssä paikassa, tiettyjen diskursiivisten käytäntöjen sisällä ja tiettyjä lausuman strategioita käyttäen tuotettuina. (Hall 1999, 250–251.)

Positiointi on diskursiivinen prosessi, jossa ihminen asettuu tai asetetaan osaksi yhtenäistä tarinaa, jossa hän saa erilaisia rooleja ja ominaisuuksia. Tätä kautta rakentuu erilaisia subjektipositioita. Ihminen voi siis positoida itse itsensä, mutta myös muita ihmisiä. (Davies & Harré 2001, 264.) Ihmiset toisaalta ”tekevät itse itsensä”. Toisaalta näyttäytyvät myös ”tuotettuina” tai ”tehtyinä”. Näin siitä syystä, että ihmisillä voi olla hyvin vähän mahdollisuuksia vaikuttaa siihen, millaisia konstruktioita muut hänestä rakentavat. (Wetherell 1996, 307.) Muiden esittämiä kielteisiä määritelmiä vastaan voidaan käyttää vastapuhetta. Vastapuheella tarkoitetaan vastausta tai reagointia muiden esittämiin kategorioihin. Se ei ole niinkään voimakasta leimatun identiteetin kieltämistä, vaan pikemminkin hienovaraista neuvottelua ja kyseenalaistamista sekä vaihtoehtoisten identiteettien esittämistä. Vastapuheen ei tarvitse välttämättä olla sanallista, sillä myös ei-kielellinen toiminta, kuten hiljaisuus ja tilanteesta pois vetäytyminen voi viestiä vastustuksesta. (Juhila 2004; 20, 29.)

Ihmisten uskomukset itsestään ja ympäristöstään ovat täynnä sovittamattomia ristiriitaisuuksia. Kertoessaan tarinaa he siirtyvät toisesta ajattelutavasta toiseen ja ottavat itselleen erilaisia positioita. (Davies & Harré 2001, 270.) Diskurssianalyyseissä ei yritetäkään selvittää sitä, mikä erilaisista roolipositioista on lähinnä tutkittavan aitoa minää. Ei ole olemassa yhtä yhtenäistä minää. Tällöin erilaisten roolipositioiden moninaisuus ja vaihtelevuus otetaan tutkimuskohteeksi sellaisenaan. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993b, 38.)

Ihmisen identiteettiä voidaan pitää vahvasti sosiaalisena ja erilaisiin vuorovaikutussuhteisiin juurtuneena (Gergen 2001, 258–259; Mishler 2006, 41; Wetherell 1996, 302). Gergenin (2001, 258–259) mukaan toisilla on merkittävä rooli ihmisen omien tarinoiden vahvistajina tai torjujina. Ihmisen tarinat säilyvät vain, jos muut antavat niille tukensa. Näin ollen ihmisten tarinat ja niissä muodostuvat identiteetit, eivät ole vain yksilöä koskevia, vaan keskeistä on tietyssä ajassa ja paikassa toimivat vuorovaikutussuhteet ihmisten välillä. Myös Widdicombe ja Wooffit (1995, 219) painottavat,

että identiteetissä ei ole kyse yksilön saavutuksesta, vaan yhteisen toiminnan ja yksilöiden välisen vuorovaikutuksen tuloksesta. Heidän mukaansa identiteetin muodostaminen tai vastustaminen tapahtuu nimenomaan edestakaisessa vuorovaikutuksessa. Identiteetit tuodaan esiin tässä vuorovaikutuksessa tiettyä tarkoitusta varten. Tästä syystä identiteettejä on mahdollista ymmärtää tarkastelemalla niitä sitä vuorovaikutuskontekstia vasten, jossa ne esiintyvät. Identiteettejä ei siis voida ajatella ainoastaan yksilön sosiaalisesta sijainnista tai biologisesta rakenteesta riippuviksi.

Ihmisten kertomat tarinat omasta elämänsästä ovat aina henkilökohtaisia versioita tapahtumista. Ihminen peilaa menneisyyttään nykyisyydestä käsin ja siksi tarinat ovat aina sen hetkisiä käsityksiä itsestä ja elämästä. Menneisyyden tapahtumia tulkitaan uudelleen nykyisyyden valossa ja tätä kautta ihmiset määrittävät uudelleen, keitä he ovat ja muokkaavat oman tarinansa juonta. Ihminen pyrkii kytkemään elämän eri vaiheita ja minuuksia toisiinsa tavoitellen reaalitodellisuudessa tapahtuvia prosesseja. Kertomuksemme menneisyydestämme eivät kuitenkaan vastaa todellisuuden ajallisesti ja syy–seuraus-suhtein eteneviä tapahtumaketjuja, vaan ennemminkin viimeisintä tai nykyisintä käsitystämme asioista. Näin niille saatetaan antaa erilainen merkitys kuin mitä niillä on ehkä aikaisemmin ollut. Kussakin ajankohdassa ihminen valitsee ne tapahtumat ja sen juonen, jonka kulloinkin haluaa kertoa. (Mishler 2006, 36–38; Vilko 2000, 74.)

Kulttuurilla ja historialla on aina vaikutus tarinoin, eivätkä ne siksi ole tiettyssä mielessä todenmukaisia. Tarinat ovat kulttuurisia resursseja, joilla on aina jokin sosiaalinen merkitys. Niiden avulla ihminen määrittää itsensä, oikeuttaa ja arvioi toimintaansa ja vakiinnuttaa paikkaansa. Ei siis ole syytä laittaa huomiota niin vahvasti yksilöön, vaan ennen kaikkea vuorovaikutukseen. (Gergen 2001, 249.) Kerronta kertoo aina kertojan orientaatiosta havaintoihin ja totuuteen. Erilaiset versiot tapahtumista ja totuudesta liittyvät vahvasti niiden retoriseen muodostukseen. Kerronnassa tapahtuva muistaminen on sosiaalinen ilmiö, johon vaikuttaa vuorovaikutuksen konteksti. Kertoja yrittää luoda yhtenäistä ja hyväksyttävää kertomusta tapahtumista. (Edwards & Potter 1992, 74–76.) Kerrottuun tarinaan vaikuttaa aina olemassa olevat ihmistenväliset roolit, hierarkiat ja suhteet (Georgakopoulou 2003, 81).

Yhteiskunnassa tuotetaan normaalielämänsä instituutioita, jotka rakentavat normatiivisuutta ja odotuksenmukaisuutta. Elämänsä muokatessaan ihminen käy neuvottelua näiden sosiaalisten odotusten ja itsensä toteuttamisen toiveiden välillä.

Myöhäismodernissa ajassa yksilöllinen variaatio lisääntyy, eivätkä ihmisten elämänvaiheet sitoudu enää yhtä varmasti kuin ennen normaalielämäkulun instituutioihin. Traditionaalinen elämäkulkupuhe tarjoaa kuitenkin yksilölle sanastoa, jolla kertoa elämäkulustaan. Yksilölliset elämäkulkutarinat ammentavat aineksia elämäkulkua koskevista sosiaalisista käsityksistä ja mielikuvista. (Vilkkö 2000, 75–78.)

Elämäkulusta kertominen on samalla identiteettikertomuksen rakentamista, mitä voidaan pitää yhtenä ihmisen elämähallinnan välineenä (Vilkkö 2000, 82). Ihmisten elämäntarinoista on usein löydettävissä tiettyjä käännekohtia, jotka johtavat menneisyyden uudelleen järjestämiseen ja sitä kautta uuden identiteetin omaksumiseen (Mishler 2006, 39; Riessman 2002, 706). Tätä kautta myös menneisyyden ihmissuhteet voivat saada uusia merkityksiä. Tästä esimerkkinä Mishler (2006, 39–41) kertoo hyväksikäytetystä naisesta, joka oli aiemmin kokenut olevansa ”uhrikaritsa” vanhempiansa avioliiton tähden. Myöhemmin vanhempien avioeron jälkeen hän aloittaa menneisyytensä uudelleen järjestämisen prosessin, jonka kautta hän antaa menneisyydelleen uuden merkityksen ja rakentaa itselleen uuden identiteetin. Juuri tarinoiden käännekohtia tarkastelemalla, voidaan nähdä, miten identiteetit muuttuvat ajan kuluessa (Riessman 2002, 705).

Identiteetin rakentuminen tapahtuu siis niiden tarinoiden kautta, joita yksilöt jatkuvasti kertovat elämästään. Suostuessaan kertomaan elämäntarinaansa he aina samalla kertovat itsestään. Voidaankin ajatella, että jokainen asia, jonka yksilö tarinaansa sisällyttää, on siellä kertomassa jotain hänestä itsestään. Omasta elämästä kertominen on yksilölle hyvin merkityksellistä, sillä se antaa yksilölle jatkuvuuden tunteen. (Alasuutari 1997, 7–10.) Kyse on aina tarinoista. Kerromme ja kuulemme niitä jatkuvasti. Jo lapsuudessa kuulemme paljon tarinoita, joiden kautta omaksumme ensimmäisiä selontekoja ihmisten toiminnasta. Kertomusten avulla teemme itseämme ja elämäämme ymmärrettäväksi. Siten identiteettikään ei ole mikään yllättävä ja outo asia, vaan järkevä seuraus kerrotusta elämäntarinastamme. (Gergen 2001, 247–248.) Myöhäismodernissa ajassa elämäkerronnalle on tyypillistä jatkuvuutta luova, tapahtumia yhteenkietova ja merkityksiä reflektoiva puhe (Vilkkö 2000, 84).

2.2 Nuoruuden rakentuminen kielessä

Nuoruus nähdään yleisesti siirtymävaiheena lapsuudesta aikuisuuteen, jolloin nuoruus on ikään kuin valmentautumista aikuisuutta varten (Saastamoinen 2007, 241; Wilson 2003, 173). Lisäksi nuoruutta on määritelty pitkälti ikään ja sosiaalisiin instituutioihin perustuen (Androutsopoulos & Georgakopoulou 2003, 2; Saastamoinen 2007, 240). Ajatellaan, että on olemassa joitakin tunnistettavissa olevia ja universaaleja kehitystehäviä, jotka jokaisen normaalin nuoren tulee suorittaa tullakseen normaaliksi aikuiseksi (Wyn & White 1997, 53). Länsimaissa nuoruus on nähty elämänvaiheena, joka on sosiaalisesti merkittävä ja psykologisesti monimutkainen (Kehily 2007, 12).

Nuoruutta on määritelty pääasiassa biologisen, psykologisen ja sosiaalisen diskurssin avulla. Biologisessa diskurssissa nuoruutta määritellään fyysisen kehityksen ja hormonaalisten muutosten kautta. Psykologisessa diskurssissa korostuvat erilaiset riskit, uhat ja ongelmat. Nuoruus ja erityisesti murrosikä nähdään rajuna mullistuksena nuoren elämässä. Nykypäivää kohti tultaessa esiin on alkanut nousta myös sosiaalinen diskurssi, jossa nuoruutta ei lähestytä niin yksilöpainotteisesti, vaan yhteisöllisenä, kontekstuaalisena ja vuorovaikutuksellisenä ilmiönä. Nuoruuden nähdään muotoutuvan kulttuurisesti siinä yhteiskunnassa, jossa nuoret elävät. (Aapola 1999, 343–347; Kehily 2007: 12–13, 18.) Biologiset muutokset ymmärretään olemassa oleviksi, mutta keskeistä on kuitenkin se, miten nämä muutokset ymmärretään sosiaalisesti ja millainen merkitys niille annetaan (Montgomery 2007, 47).

Sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta nuoruus ja nuoret ovat kulttuurisesti ja sosiaalisesti muotoiltuja, eivät mitenkään luonnollisia ilmiöitä (Aapola 1999, 16; Kehily 2007, 13). Tietyt kategoriat, kuten juuri nuoruus, eivät perustu tieteellisille faktoille, kronologiselle iälle tai universaaleille elämänvaiheille. Sen sijaan ne ovat osa kulttuuria. Ne luodaan ja niille annetaan merkitys yhteiskunnassa. Samatkin kategoriat voivat merkitä hyvin eri asioita eri konteksteissa. (Montgomery 2007, 45; Wyn & White 1997, 10–11.) Länsimaissa lapsuus ja nuoruus ovat erottuneet aikuisuudesta muun muassa suurten sosio-ekonomisten muutosten myötä, kuten teollistumisen, yleisen koulutuksen ja lasten työnteon säätelyn myötä (Kehily 2007, 12). Nuoruutta rakennetaan jatkuvasti erilaisissa sosiaalisissa ympäristöissä, kuten vertaisryhmissä, kirjallisessa toiminnassa, mediassa ja tutkimuksessa (Androutsopoulos & Georgakopoulou 2003, 7). Ympäristöstä huolimatta nuoruutta ja nuoren identiteettiä rakennetaan kielen

käytön kautta. Nuoren identiteetin luomisen ja kielen välinen yhteys on monimutkainen, sillä nuoruutta lähestytään niin monista eri näkökulmista. (Wilson 2003, 173.)

Ikään liittyy paljon kulttuurisia merkityksiä ja niihin liitettyjä käsityksiä ja sääntöjä, jotka määrittelevät eri-ikäisten olemista ja elämistä. Ikä on kulttuurinen väline, konstruktio. Tämän konstruktion avulla ihmisille annetaan identiteetti ja heidät asetetaan erilaisiin valta- ja auktoriteettisuhteisiin toisiinsa nähden. Tällaiset prosessit ovatkin keskeisiä eri elämänvaiheita määrittäviä tekijöitä, ei niinkään ikä itsessään. (Sankari & Jyrkämä 2001, 7–8.) Ikäjaottelut ovat tietystä mielessä mielivaltaisia, sillä kukaan ei oikeasti tiedä, missä nuoruuden ja vanhuuden välinen raja kulkee. Nuorten ja vanhojen välisessä jaottelussa on kyse vallasta ja vallanjaosta. Ikäjaottelussa saadaan aikaan rajat ja sitä myötä järjestys, johon jokaisen täytyy alistua ja jossa jokaisen täytyy pysyä paikallaan. (Bourdieu 1985, 128.) Näin voidaan oikeuttaa tiettyjen aikuisille kuuluvien oikeuksien, kuten päätöksentekoon osallistumisen, kieltäminen nuorilta (Wyn & White 1997; 71, 148). Määrittely iän mukaan on harhaanjohtava myös siitä syystä, että silloin syntyy vaikutelma nuorten homogeenisestä sosiaalisesta ja kulttuurisesta maailmasta. Tämä ei kuitenkaan vastaa nuorten todellisen elämän moninaisuutta ja rikkautta. (Androutsopoulos & Georgakopoulou 2003, 2; Bourdieu 1985, 129.) Nuorten elämäntietäminen on toki ajallisesti ja kokemuksellisesti rajattua, mutta ihmiset lähtökohtineen ovat erilaisia. Näin nuorten elämäntarinatkin rakentuvat hyvin erilaisiksi. Ikä sellaisenaan ei voi tehdä nuorista yhtenäistä ryhmää. (Raitanen 2001, 191.)

Nuoruuden, nuorisokulttuurin ja nuoren identiteetin määrittelemisen on ongelmallista sekä nuorille itselleen että yhteiskunnalle, sillä nuorena olemiseen sisältyy sekä positiivisia että negatiivisia asioita. Toisaalta yhteiskunta ihannoit ja suosii nuoruutta, toisaalta se toimii nuorisoon vastaan leimaamalla sitä ongelmalliseksi ja rikolliseksi. (Sankari & Jyrkämä 2001, 8; Wilson 2003, 175.) Mediassa nuorille annetaan helposti yleisiä arvoja vastustavan ja riskikäyttäytymiseen taipuvan positio (Wyn & White 1997, 21). Nuoruuden määrittelemisen aiheuttaa nuorten elämään konkreettisia seurauksia. Nuorten kannalta positiivinen seuraus voi olla se, että heidän normien rikkomistaan ja hyvien käytösten ylittämistä voidaan katsoa sallivammin, kun ajatellaan niiden kuuluvan tiettyyn ikään. Toisaalta nuori asettuu monien sosiaalisten instituutioiden suojelun, tarkkailun ja toimenpiteiden kohteeksi. Monet näistä toimista voivat olla hyvää tarkoittavia, mutta kuitenkin jollain tapaa alistavia ja nuorten toimintaa

rajoittavia. (Aapola 1999, 15.) Nuoruus on tästä syystä erittäin ideologisesti latautunut termi. Jokainen yrittää luoda määritelmää siitä, mitä on olla nuori. (Wilson 2003, 175.)

Bourdieu (1985, 134) puhuu yhteiskunnassa esiintyvistä nuorisonvastaisesta rasismista, mikä kytkeytyy sukupolvien väliseen ristiriitaan. Nuorten haluttomuus mukautua sosiaalisiin normeihin on yleensä nähty poikkeavuutena, joka pitää sisällään kapinaa ja rikollisuutta (Kehily 2007, 19). Nuorten ongelmia ei kuitenkaan tarvitse välttämättä nähdä vain heidän tai heidän perheidensä ongelmana. Sen sijaan ne voidaan nähdä yhteiskunnan ongelmana, sillä yhteiskunta voi olla se, joka asettaa nuorille tarpeetonta painetta ja stressiä aiheuttaen samalla näitä ongelmia. (Montgomery 2007, 58.) Aapolan (1999; 344, 349) mukaan erityisesti murrosikä on historiallisesti hahmotettu ongelmalliseksi elämänvaiheeksi. Nuorten omista kertomuksista ongelmakonstruktiota ei kuitenkaan juuri käytetä. Se on lähinnä peilauspinta, jonka avulla tuotetaan oma minä rationaalisenä ja vastuullisena itsenäisenä toimijana, luotettavana ja kunnollisena yhteisön jäsenenä.

Koko nuorison lisäksi tietyt marginaaliset ryhmät tulevat helposti leimatuiksi. Wynin ja Whiten (1997) mukaan nuorten valvomisesta ja tarkkailusta seuraa ajatus, että jotkut nuoret voidaan tunnistaa riskiryhmäksi. Tällaisesta riskipuheesta on monia muotoja. Keskeinen ajatus on kuitenkin se, että kaikki nuoret eivät ole ongelma, vaan vain ne, jotka eivät kasva kuten pitäisi. Riskiryhmä voidaan erottaa muusta psykologisten (esimerkiksi oppimisvaikeudet) tai sosiaalisten (esimerkiksi yksinhuoltajaperhe) piirteiden perusteella. (Wyn & White 1997, 22.) Marginaalisen pienen vähemmistön pohjalta voidaan luoda myyttinen ja yleistetty kuva tietyn ryhmän ongelmallisuudesta. Erityisesti syrjäytyneiksi leimautuneista nuorista puhuttaessa keskustelussa on vahva ongelmakieleen perustuva ja epäluottamusta ilmentävä sävy. (Pohjola 2001; 194, 202.) Esimerkiksi lastensuojelulaitoksissa asuvat lapset ja nuoret tulevat helposti leimatuiksi. Juhilan (2004, 26–27) mukaan tiettyyn instituutioon asiakkaaksi tuleminen tuo mukanaan myös institutionaalisiin mallitarinoihin asettamisen ja asettautumisen. Nämä mallitarinat sisältävät valmiita sosiaalisia identiteettejä, jotka ovat laajasti tunnistettuja kulttuurisen tietovarantomme osia. Näin ”tiedämme” millaisia esimerkiksi nuo lastensuojelulaitoksessa asuvat lapset ja nuoret ovat. Helnen (2002; 34, 35) mukaan tällaiset konstruktiot eivät kuitenkaan välttämättä vaikuta ”merkityn” elämässä, vaan elävät vain ”merkitsijöiden” päässä. Suurin osa ”syrjäytyneistä” ei koe itseään sellaisiksi. Ih-

misten oma käsitys itsestään on yleensä ristiriidassa leimatun, stereotyyppisen identiteetin kanssa (Juhila 2004, 28).

Aikuistuminen on länsimaissa monimutkainen sosiaalinen prosessi. Kyse on erilaisten oikeuksien ja mahdollisuuksien tavoittelusta, rajoitusten ja suojelun ylittämisestä ja vaatimusten ja velvollisuuksien välillä tasapainoilemisesta. Normatiivisissa murrosiän määrittelyissä nuorille annetaan lähinnä kielteisesti sävyttyneitä positioita, kuten suojeltavan, epäitsenäisen, ongelmaisen tai häiriköivän. Nuoret itse rakentavat itselleen myönteisempiä positioita, kuten hyvin käyttäytyvän, tunnollisen, rationaalisen, autonomisen tai sosiaalisen selviytyjän. Nuoret toisaalta korostavat oikeuksiaan tasaveroisina aikuisten kanssa, toisaalta vaativat nuoren ikänsä vuoksi vapautta tietyistä vastuista ja velvollisuuksista. (Aapola 1999, 350–351.)

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

3.1 Tutkimustehtävät

Haasteellisesti käyttäytyvien nuorten elämänkaarta tarkasteltaessa (esim. Jahnukainen 1997, Koro & Moberg 1981, Virtanen 1996) on todettu, että nuoruusiän sosiaaliset ja emotionaaliset vaikeudet ennakoivat jossain määrin vaikeuksia myös aikuisuudessa. Kuitenkin tutkimuksissa tuodaan esiin myös se, että on niitäkin, jotka heikoista lähtökohdistaan huolimatta ovat selviytyneet hyvin. Virtanen (1996, 42–43) painottaa, että yhteys lapsuuden ongelmilla ja aikuisiän psyykkisillä vaikeuksilla ei ole lineaarinen eikä yksinkertainen. Ei siis voida olettaa, että lapsuuden ongelmakäyttäytyminen johdaisi aina vaikeuksiin aikuisuudessa. Siten ei ole mielekäästä tarkastella sitä, mikä on todennäköistä, vaan ennemmin erilaisia mahdollisuuksia, joita nuorella on. Tarkoitukseni ei olekaan ollut ennustaa nuoren tulevaisuutta, vaan ymmärtää niitä tekijöitä, jotka vaikuttavat hänen suunnitelmiinsa ja asenteisiinsa tulevaisuutta kohtaan (ks. Kasurinen 2000, 208).

Lapset ja nuoret tulevat useimmiten esiin juuri ei toivotuissa yhteyksissä kuten väkivaltaan, huumeisiin ja itsemurhiin liittyen. Kuitenkin nämä esiintulot jäävät usein sensaatioiksi ja ne unohdetaan pian. (Lahikainen 2001, 37.) Tutkimukseni tarkoitus on tuoda nuoria esiin toisenlaisessa yhteydessä. Tarkoitus on valottaa nuorten ajatuksia ja unelmia, huomata heidät ja heidän elämänsä muutenkin kuin vahvasti negatiivisessa valossa. Usein nuorten avuntarve huomataan. Sen sijaan ongelmaksi koetaan, millä tavalla nuoria voisi auttaa. Uskon, että nuorten näkökulman esiin tuominen voi auttaa paremmin kohtaamaan myös heidän ongelmiaan. Kun selvitetään, miten nuoret elämänsä ja tulevaisuutensa kokevat, voidaan helpommin miettiä millaista tukea näille nuorille tulisi tarjota. Virokannaksen (2004, 18) tavoin ajattelen, että nuoria tulisi voida ymmärtämisen kautta tukea. Toivon, että tutkimukseni voi osaltaan olla lisäämässä tämänkaltaista ymmärtämistä. Lisäksi toivon, että tutkimukseni voi olla herättämässä ajatuksia ja sitä myötä myös keskustelua.

Diskurssianalyysi on erilaisten sosiaalisten tekstien analysointia, minkä tavoitteena on paremmin ymmärtää sosiaalista todellisuutta ja sosiaalista vuorovaikutusta

(Potter & Wetherell 1987, 7). Haluan tuoda tässä tutkimuksessa esiin monia vaikeuksia kohdanneen nuoren näkökulman omaan elämäänsä. Tutkimuksessa tarkastelen sitä sosiaalista todellisuutta, jota nuori tuottaa haastattelutilanteessa. Haluan tuoda esiin nuoren omat tulkinnat ja ajatukset sen sijaan, että tukeutuisin pelkästään aikuisten tekemiin tulkintoihin hänen elämästään (ks. Eder & Fingerson 2002, 181). Toivon, että nuoren oma puhe voi oikaista mahdollisia virheellisiä käsityksiä ja avartaa näkökulmia (ks. Helne 2002, 155). Pysin diskurssianalyysin mukaisella tavalla kohdistamaan huomioni kielen käytön säännönmukaisuuksiin, en niinkään yksilöön. Olen yksilön sijasta ottanut havaintoyksiköksi erilaiset merkityssystemit eli repertuaarit. Ensisijaisena kiinnostuksen kohteenani ei ole ollut se, kuka nuori on tai mistä hän tulee. Sen sijaan olen kiinnostunut siitä, kuinka nuori esittää itsensä ja mitä kaikkea hänestä voi tulla (ks. Hall 1999, 250). Aiheeseen ja metodiin perehtymisen myötä tutkimuskysymykset muotoutuivat seuraavanlaisiksi:

1. Miten ja millaisia tulkintoja nuori rakentaa elämästään?
2. Millaisia identiteettejä hän rakentaa itselleen?

3.2 Tutkimusaineisto

Tutkimusaineistonani on erään nuoren haastattelu sekä lastensuojelulaitoksen hänestä arkistoimat asiakirjat. Asiakirjoihin sisältyivät huoltosuunnitelmat, nuoren sijoittamista koskevat päätökset, nuoren kanssa tekemisissä olleiden tahojen kirjoittamat selvitykset sekä joitakin perhetukikeskuksen ja nuorisokodin kirjoittamia papereita, kuten päiväkirjatekstejä nuoresta, lähtötilanteen kartoitus ja verkostokartta. Varsinaisena analyysin kohteena on haastattelu ja asiakirjat toimivat tutkimuksen taustatietona. Kerron tässä luvussa haastateltavan taustasta nimenomaan viranomaisten laatimien ja säilyttämien asiakirjojen pohjalta. Kuvaus ei siis tuo esiin nuoren näkökulmaa. Tarkoitukseni on luoda jonkinlainen kuva nuoren menneisyydestä ja nykyisestä tilanteesta. Pysin näin osoittamaan, että nuori on todella kohdannut useita vastoinkäymisiä, mikä on tutkimukseni keskeinen lähtökohta. Käytän nuoresta jatkossa nimeä Saara.

Haastateltava. Otin syksyllä 2007 yhteyttä erääseen minulle tuttuun nuorisokotiin ja kysyin voisinko haastatella sieltä jotain nuorta. Nuorisokodin kasvatusjohtaja suhtautui asiaan myönteisesti ja sain luvan haastattelun tekemiseen. Annoin henkilökunnalle mahdollisuuden ehdottaa jotain nuorta, joka myös itse voisi hyötyä tämän tyyppisestä haastattelusta. Minulle ehdotettiin, että haastattelin Saaraa. Kasvatusjohtaja halusi itse ensin puhua asiasta hänen kanssaan, ja hän suostui haastatteluun. Soitin Saaralle seuraavana päivänä ja kerroin enemmän haastattelusta. Samalla sovimme haastatteluajan. Ymmärsin, että Saara osallistuu haastatteluun mielellään.

Saara oli haastatteluhetkellä 17-vuotias. Hänen elämässään oli ollut monenlaisia vastoinkäymisiä. Haastatteluhetkellä Saara asui nuorisokodissa, jossa hän oli ollut noin vuoden. Viimeisen puoli vuotta hän oli asunut nuorisokodin itsenäistymisasunnossa. Itsenäistymisasunto on nuorisokodin yhteydessä oleva asunto, jossa on omat pesutilat ja keittiö. Itsenäistymisasunnossa nuori voi tuettuna harjoitella itsenäistä asumista ja vastuunottoa elämästään ennen siirtymistä täysin itsenäiseen asumiseen.

Saaran lapsuuden perheeseen kuului isä, äiti ja kaksi siskoa. Perheen isä oli väkivaltainen ja väkivalta kohdistui enimmäkseen perheen äitiin. Viidennellä ja kuudennella luokalla Saara oireili voimakkaasti. Hänellä oli raivokohtauksia, itsetuhopuheita, isän haukkumista ja toisten fyysistä uhkaamista. Tällöin myös sisarusten välillä oli riitoja, joissa oli mukana teräaseita. Erityistä huolta tuolloin aiheutti perheen lemmikin tapaturmainen kuolema Saaran ollessa sitä ulkoiluttamassa. Äiti ja lapset muuttivat isän luota Saaran ollessa noin 12-vuotias.

Yläasteella Saaralla oli jaksoja, jolloin hän oli niin väsynyt ja masentunut, että ei päässyt sängystä ylös. Harrastukset alkoivat jäädä ja hän alkoi viettää paljon aikaa keskustan nuorisoporukassa. Mukaan tuli alkoholikokeiluja. Tuolloin Saara joutui myös todistamaan pahoinpitelytilannetta. Lisäksi yksi hänen kavereistaan kuoli. Yhdeksännellä ja ”kymppiluokalla” hän oli paljon tekemisissä koulukuraattorin kanssa. Tukitoimia tarjottiin myös erityisopetuksen muodossa. Saara oli kuitenkin paljon pois koulusta. Hän oireili myös viiltelemällä itseään ja varastamalla. Perhetukikeskuksesta hän karkasi useammaksi päiväksi. Tällä ”hatkareissulla” hän oli käyttänyt myös huumausaineita.

Perhe oli perheneuvolan asiakkaana ja Saaralla oli yksilökäyntejä perheneuvolan psykologin luona. Tämän lisäksi perheessä työskenteli kotisairaanhoidon työryhmä ja sosiaalityön avotyöryhmä. Saara oli myös sairaalassa osasto- ja tutkimusjak-

solla. Hän asui nuorten turvatalossa kuukauden verran, minkä lisäksi hän kävi myös sosiaaliasemalla ja perhetukikeskuksessa. Asiakirjojen mukaan ”nämä tukitoimet ovat olleet riittämättömiä turvaamaan tytön kasvua ja kehitystä”.

Saara otettiin huostaan 16-vuotiaana. Ensin tehtiin kiireellinen huostaanotto, koska hän ei ollut saapunut turvatalolle sovitusti. Hänet siirrettiin perhetukikeskukseen ja hänelle alettiin etsiä pitkäaikaista sijaishuoltopaikkaa. Hänet sijoitettiin nuorisokotiin, jossa hän asui haastatteluhetkellä. Varsinaisena huostaanoton syynä oli toimimaton vuorovaikutus äidin kanssa, kotiintuloajoista lipsuminen ja päihteidenkäyttö.

Haastatteluhetkellä Saara oli aloittanut kolmivuotiset ammattikouluopinnot. Puoleen vuoteen hänellä ei ollut ollut päihde- eikä hatkaongelmia. Tupakanpolto oli myös vähentynyt. Nuorisokodin henkilökunnan mukaan hän ei joutunut enää temperamenttinsa kanssa vaikeuksiin. Asiakirjoissa mainittiin myös, että hän miettii järkevästi rahan käyttöä ja että hänen huoneensa on aina ollut siisti. Haastatteluhetkellä tavoitteeksi oli asetettu tulevaisuuden suunnitelmien kartoittaminen ja eri vaihtoehtojen miettiminen: muutto kotiin tai itsenäinen asuminen. Opiskelun jatkuminen ja opiskelun sujuvuuden tukeminen olivat myös tärkeitä tavoitteita. Lisäksi Saaran ja äidin välistä yhteydenpitoa haluttiin tukea. Asiakirjoissa myönteisinä asioina mainittiin, että Saara on suhteellisen yhteistyöhaluinen, peruspositiivinen ja sosiaalinen.

Haastattelu. Tutkimuksen aineistona on joulukuun 2007 alussa tehty haastattelu. Käytin teemahaastattelua, joka on puolistrukturoitu haastattelumenetelmä. Valitsin sen, koska halusin haastattelun olevan niin lähellä luonnollista keskustelua kuin mahdollista. Eskola ja Suoranta (1998) määrittelevät teemahaastattelun siten, että haastattelun teema-alueet on etukäteen mietitty ja määrätty, mutta kysymyksillä ei ole tarkkaa etukäteen määrättyä muotoa tai järjestystä. Yleensä haastattelijalla on käsiteltävistä asioista jonkinlainen tukilista, jonka avulla hän varmistaa, että kaikki etukäteen päätetyt teema-alueet käydään haastateltavan kanssa läpi. (Eskola & Suoranta 1998, 86–87.) Tarkoitus oli päästä mahdollisimman syvälle käsiteltäviin teemoihin. Pyrin muodostamaan teema-alueet (Liite 1) väljiksi, jotta tutkittavan ilmiön moninaisuus ja rikkaus paljastuisi mahdollisimman hyvin (Hirsjärvi & Hurme 2000, 67). Haastattelussa käsiteltiin sekä Saaran menneisyyttä, nykyisyyttä että tulevaisuutta. Haastattelua, joka keskittyy tällä tavalla yksilön koko elämään, voidaan kutsua elämäkertahaastatteluksi (*life story interview*) (Atkinson 2002).

Vaikka teemahaastattelussa kysymyksillä ei tulisi etukäteen olla tarkkaa muotoa tai järjestystä, olin etukäteen hahmotellut haastattelun tueksi joitakin kysymyksiä (Liite 2). Muotoilin kysymyksiä, jotka olisivat erityisen tärkeitä vastausten saamiseksi tutkimuskysymyksiin. Alakysymysten laatimisessa mukailin Nurmen (1991, 6) haastattelurunkoa. Minun ei kuitenkaan tarvinnut haastattelussa esittää paljon näitä kysymyksiä. Saara otti itse esiin monia etukäteen ajattelemiani asioita ja siirtyi luontevasti asiasta toiseen ilman, että minun olisi tarvinnut haastattelijana tähän ohjata.

Yleisimpiä haastattelupaikkoja ovat haastateltavan koti, jokin laitos tai julkinen tila, haastateltavan työpaikka, koulu tai päiväkotiki sekä jokin vapaamuotoisempi paikka kuten esimerkiksi katu (Hirsjärvi & Hurme 2000, 73–74). Luontevan haastattelutilanteen luomiseksi kysyin Saaralta itseltään, missä hän haluaisi haastattelun tapahtuvan. Näin päädyin haastattelemaan Saaraa tämän asunnossa. Muun muassa Eskola ja Vastamäki (2001, 28) uskovat, että kotona tehdyillä haastatteluilla on parempi mahdollisuus onnistua, sillä tällöin tila on haastateltavalle tuttu ja turvallinen ja hän voi kokea olevansa ”omassa valtakunnassaan”. Saaran oma tila tekikin haastattelusta mukavan rennon. Istuimme hänen huoneessaan, hän sängyllä ja minä sohvalla. Haastattelun aluksi Saara allekirjoitti tutkimussopimuksen, jonka nuorisokodin kasvatusjohtaja oli allekirjoittanut aikaisemmin. Haastattelu nauhoitettiin, mistä olin ilmoittanut Saarelle etukäteen.

Eskola ja Vastamäki (2001, 25) kertovat artikkelissaan esimerkin, jossa Kortteinen (1992) aloitti haastattelun kysymällä haastateltavan lapsista ja kertoi sitten perään omista lapsistaan. Tällainen alku teki haastattelusta epävirallisen, rehellisen ja vilpittömän. Saara oli minulle ennestään tuttu, minkä uskon vaikuttaneen myönteisesti haastattelun onnistumiseen. Olin harjoittelemassa nuorisokodissa, kun Saara sijoitettiin sinne. Tämä tapahtui vuotta ennen haastattelutilannetta. Harjoitteluni päättyi viikko Saaran sijoituksen jälkeen. Tulimme siis jollain tavalla tutuiksi, vaikkakaan emme läheisiksi. Tästä taustasta oli luontevaa, että kyselin Saaran kuulumisia haastattelutilanteen aluksi. Juttelimme itsenäistymisasunnosta, johon hän oli päässyt muuttamaan ja vaihdoimme muutaman sanan päivän tapahtumista. Varsinaisesta haastattelusta muodostui varsin epävirallisen oloinen keskustelu, mikä oli tavoitekin.

Jännitin ennen haastattelua, onnistunko saamaan haastattelun, joka on tarpeeksi laaja tutkimusaineistoksi. Ihmiset, joiden kanssa olin tutkimuksestani keskustellut, epäilivät nuorten kertovan asioistaan hyvin niukasti. Toiset epäilivät, että en saisi

ketään edes suostumaan haastateltavaksi. Saara kuitenkin suostui haastatteluun mielellään. Tästä huolimatta ajattelin, että Saara voisi kokea ikävistä asioista kertomisen vaikeana. Olinkin hieman yllättynyt, kun Saara oli asennoitunut haastatteluun siten, että hän kertoo ”*kaiken niin kir- tai tarkalleen*”.

Myös Virokannaksen (2004, 14) haastattelemat nuoret mielsivät haastattelun paikaksi kertoa kokemuksistaan ja jopa ”paljastaa” asioita. Eräs nuori oli ennen haastattelua sanonut ”kertovansa tutkijalle kaiken”. Virokannaksen mukaan nuorten avoimuuteen saattoi vaikuttaa se, että haastattelut tapahtuivat hoitoyksikössä, jossa nuorten vaikeuksia käsiteltiin päivittäin ja nuoret olivat jo haastatteluun tullessaan orientoituneet kertomaan asioistaan. Saaran haastattelusta sain vaikutelman, että hän ei kertonut tarinaansa ensimmäistä kertaa. Myös Julkunen (2000, 23) toteaa, että jatkuva viranomaisten kanssa tekemisissä oleminen voi vaikuttaa siihen, että nuoret kertovat auliisti taustoistaan ja kotioloistaan, osaavat odottaa myötätuntoa ja toisaalta myös käyttää sitä hyväkseen. Yleisesti ottaen suurin osa ihmisistä tuntuu kertovan elämäntarinansa mielellään, kun vain joku on valmis kuuntelemaan (Atkinson 2002, 127).

Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2003, 194) mukaan haastattelu korostaa nimenomaan sitä, että ihminen on tutkimustilanteessa subjekti ja hänelle on annettava mahdollisuus tuoda esille itseään koskevia asioita mahdollisimman vapaasti. Ihminen nähdään merkityksiä luovana ja aktiivisena toimijana. Tutkimushaastattelussani tämä toteutui mielestäni hyvin. Onnistuin esittämään avoimia kysymyksiä, jolloin haastateltavalla oli mahdollisuus itse valita, mistä asioista kertoo ja mistä ei. Saara tuotti hyvin pitkkiä vapaamuotoisia kuvauksia elämästään, jolloin aineisto soveltuu hyvin moninaisuutta etsivään diskurssianalyysiin (ks. Suoninen 1992, 10). Lopuksi tulevaisuudesta keskusteltaessa jouduin esittämään enemmän kysymyksiä. Tämä saattoi johtua siitä, että useista viranomaiskontakteista johtuen Saara oli aikaisemmin kertonut menneisyydestään useasti. Tarina menneisyydestä oli jossain mielessä jo olemassa. Lisäksi on luonnollista, että menneisyydestä, joka on koettu, on helpompi kertoa kuin tulevaisuudesta, jota ei ole vielä koettu.

Hirsjärvi ja muut (2003, 194–195) esittävät, että haastattelun yksi etu on se, että aineiston keruuta voidaan säädellä tilanteen edellyttämällä tavalla ja haastateltavia myötäillen. Haastatteluaiheiden järjestystä voidaan säädellä ja mahdolliset lisäkysymykset ja tarkennukset saattavat selventää ja syventää saatuja vastauksia. On myös olemassa useampia vaihtoehtoja tulkita vastauksia kuin esimerkiksi postikyselyssä.

Haastattelussa on mahdollista nähdä asioita laajemmassa mielessä, esimerkiksi vastaajan ilmeet ja eleet. Lisäksi haastattelu antaa haastateltavalle mahdollisuuden kertoa itsestään enemmän kuin tutkija on ehkä osannut ennakoida. Atkinsonin (2002, 127–128) mukaan elämäkertahaastattelu voi palvella tutkijan lisäksi myös haastateltavaa itseään. Oman tarinansa kertomisen kautta haastateltava voi muun muassa lisätä itsetuntemustaan ja saada vahvemman itsetunnon. Kertomisen kautta hän voi selkeämmin hahmottaa kokemuksiaan ja tunteitaan. Oman elämäntarinan kertominen voi myös selkiyttää itselle sitä, millaisen tulevaisuuden haluaa itselleen rakentaa. Vaikka omasta elämästä kertominen voi olla toisille myös kivuliasta, sillä voi silti olla myönteisiä seurauksia.

3.3 Aineiston analyysi

Diskurssianalyysissä oletus todellisuuden tulkinnallisesta luonteesta on kaiken analysoinnin lähtökohta. Kielen ei ajatella heijastavan todellisuutta mitenkään yksiselitteisesti. Jokisen ja muiden (1993b) mukaan tämä vaikuttaa analyysiin siten, että diskurssianalyysissä ei keskitytä kielen käytön tai muun merkitysvälitteisen toiminnan ulkopuolella oleviin asioihin. Tämä tarkoittaa sitä, että tutkija ei tarkastelekaan sitä, mitä on tai tapahtuu, vaan ennen kaikkea sitä, miten ja milloin tietty sosiaalinen todellisuus on rakentunut ja miten sitä jatkuvasti rakennetaan. (Jokinen ym. 1993b, 20–21.) Tässä tutkimuksessa pyrin haastatteluaineistoni tarkan analyysin avulla hahmottamaan sitä sosiaalista todellisuutta, joka haastattelutilanteessa on ollut läsnä. Keskeistä ei ole nuoren kertoman tarinan todenmukaisuuden arviointi, vaan nuoren asioista esittämien tulkintojen tarkastelu.

Tulkintoja todellisuudesta tuotetaan kielessä erilaisten merkityssysteemien avulla. Näillä merkityssysteemeillä tarkoitetaan puhetapoja, joiden avulla voidaan tehdä ymmärrettäviksi mitä erilaisimpia teemoja. (Suoninen 1993b 50.) Merkityssysteemeistä käytetään vaihtelevasti sekä diskurssin että repertuaarin käsitteitä. Diskurssianalyysissä analysoimisen perusyksiköitä ovat nämä sosiaaliset käytännöt, eivät niinkään yksilöt. (Suoninen 1997, 18.)

Jokisen ja muiden (1993b, 26–28) mukaan diskurssin ja tulkintarepertuaarin käsitteillä voidaan tarkoittaa hyvinkin samoja asioita. Heidän mukaansa olennaista ei ole se, kumpi käsite valitaan, vaan millä tavalla valittu käsite määritellään kussakin tutkimuksessa. He ovat kuitenkin sitä mieltä, että repertuaarin käsite soveltuu paremmin yksityiskohtaisen arkisen kielenkäytön vaihtelevuuden tutkimiseen. Se ei kannata samanlaisia rasitteita mukanaan kuin diskurssin käsite, jota on usein käytetty epämääräisesti ja johon saattaa sisältyä kielteinen leima. Käytän tutkimuksessani juuri tulkintarepertuaarin käsitettä kuvaamaan aineistosta erottamiani merkityssysteemejä. Potterin ja Wetherellin (1987, 7) tavoin ymmärrän diskurssin laajasti, jolloin se pitää sisällään sekä kaikenlaisen puhutun vuorovaikutuksen että kaikenlaisen kirjoitetun tekstin ja näiden sekä informaaliset että formaaliset muodot.

Tulkintarepertuaarilla tarkoitetaan verrattain eheää ja selkeää säännönmukaisen merkityssuhteiden systeemiä, joka rakentuu sosiaalisissa käytännöissä ja jonka avulla tuotetaan versioita todellisuudesta (Jokinen ym. 1993b, 27; Potter & Wetherell 1992, 90). Tulkintarepertuaarit muodostuvat tietynlaisen kielenkäytön seurauksena ja niitä käytetään kuvaamaan ja arvioimaan toimintaa, tapahtumia ja ilmiöitä (Potter & Wertherell 1987, 149). Suonisen (1992) mukaan ne tarkoittavat ”sellaisia rajattuja kielen alueita tai osasysteemejä, jotka ovat keskenään ristiriitaisia, mutta sisäisesti verrattain ristiriidattomia”. Repertuaarit ovat vaihtoehtoisia näkökulmia siihen, millainen on totuus. Eri repertuaarista katsottuna samakin aihe voi näyttäytyä hyvin erilaisena. (Suoninen 1992; 9, 15.) Diskurssianalyysi on luontevaa aloittaa etsimällä eroja ja yhtäläisyyksiä erilaisten merkityssysteemien välillä. Erojen ja yhtäläisyyksien etsimiseen ei ole olemassa mitään tiettyä tekniikkaa, vaan merkityssysteemien tarkasteleminen on tutkijan luova prosessi. (Suoninen 1993b; 50, 60.)

K. Karilan (henkilökohtainen tiedonanto 12.2.2008) metodiluennolla nousi esiin analyysin teon monivaiheisuus. Ei voida selkeästi sanoa, mistä analyysi alkaa, sillä jo haastattelutilanteessa ovat tutkijan omat tulkinnat läsnä. Oma analyysini alkoi viimeistään heti haastattelutilanteen jälkeen. Huomasin, että ajaessani kotiin haastattelun jälkeen tein käydystä keskustelusta jo monia havaintoja. Mietin nuoren kertomuksesta saamaani yleisvaikutelmaa ja sitä, mistä se syntyi. Näin aloin jo heti haastattelun jälkeen tiedostamattani käsitellä siinä esiintyviä repertuaareja ja sitä, millaisiin positiivisiin nuori itsensä asetti. Kuuntelin haastattelua nauhalta useaan kertaan, minkä jäl-

keen litteroin¹ sen kokonaisuudessaan. Pidän tätä varsinaista analyysivaihetta valmistelvana työvaiheena. Litteroitua tekstiä tuli yhteensä 41 sivua. Seuraavaksi keskityin lukemaan tätä tekstimuotoon saattamaani aineistoa. Luin haastattelua kokonaisuudessaan ja kirjoitin paperille siitä tekemiäni huomioita. Tämän jälkeen oli luonnollista aloittaa erilaisten merkityssysteemien etsiminen.

Lukiessani tekstiä aluksi kokonaisuudessaan havaitsin jo muutamia vahvoja repertuaareja. Tämän jälkeen pilkoin tekstiä pienempiin tarkasteltaviin osiin. Aloin tarkastella merkityssysteemejä eri teema-alueiden sisällä, mikä Alasuutarin (2003, 45) mukaan voi avata näkökulmia haastattelutekstin edelleen analysointiin. Keskityin erikseen menneisyys-, nykyisyys- ja tulevaisuuskerrontaan. Eri kerrontojen puhetapoihin tarkasti perehtymällä pystyin löytämään tekstistä repertuaareja, joita en ollut ensimmäisillä lukukerroilla havainnut. Lisäksi pystyin havaitsemaan eroja näiden eri kerrontojen välillä. Tarkastelin erikseen nuoren puhetta myös suhteessa erilaisiin toimijoihin, kuten suhteessa isään.

On tärkeää huomata, että erilaiset puhetavat eli repertuaarit voivat esiintyä rinnakkain sekä kilpailla keskenään (Jokinen ym. 1993b, 29). Kenen tahansa kielenkäyttö on vaihtelevaa, moniäänistä ja toisinaan ristiriitaistakin. Tämä ei kuitenkaan tarkoita kielenkäyttäjän epäjohdonmukaisuutta, vaan pikemminkin sitä, että kielenkäytöllä tehdään erilaisia asioita, tuotetaan erilaisia funktioita. (Suoninen 1993b, 48.) Eri repertuaareja käytetään eri tilanteissa, kun halutaan esittää erilaisia selontekoja (Potter & Wetherell 1987, 156). Merkityssysteemien etsiminen on prosessi, jonka aikana jo löydettyjä repertuaareja voidaan hajottaa useiksi eri repertuaareiksi tai vastaavasti erilisiä repertuaareja voidaan yhdistää yhdeksi (Suoninen 1993b, 54). Omalle analyysiprosessilleni oli tyypillistä, että luokittelin aineistoani ensin hyvinkin tarkasti, jolloin nimesin paljon repertuaareja. Lopulta päädyin tarkastelemaan sitä, mikä kussakin repertuaarissa oli keskeistä ja sitä kautta yhdistämään repertuaareja yhdeksi. Joissain ti-

¹ Litterointimerkit:

H	haastattelija
V	haastateltava
joo	ympäristöä vaimempaa puhetta
JOO	ympäristöä voimakkaampaa puhetta
@joo@	äänien laadun muutos, esimerkiksi toisen puhetta referoidessa
tie-	(tavuviiva) sana jää kesken
[tauko]	litteroijan huomioita
=	puhe liittyy edelliseen tauotta

lanteissa pohdin, onko kyseessä repertuaari laisinkaan. Tällöin päädyin myös hylkäämään sellaisia repertuaareja, joita olin aluksi luonut.

Jäsentäessäni haastattelutekstistä erilaisia vallitsevia repertuaareja pohdin samalla, millaisia identiteettejä ne tuottavat ja miksi tietty identiteettipuhe on haastateltavalle mielekäs (ks. Alasuutari 2003; 45–46). Identiteetit muodostuvat puheessa, kun ihmiset kategorisoivat itsensä tai toisiaan erilaisiin ryhmiin ja asemiin. Tämä kategorisointi vaihtelee tilanteesta toiseen niin, että samakin ihminen voi asettua lyhyen ajan sisällä useaan eri kategoriaan. Diskurssianalyyssissä tällainen vaihtelevuus nähdään puheen ja sosiaalisen toiminnan olennaisena piirteenä. Analyysissä keskitytään siihen, mitä ihmiset puheellaan tekevät eli millaisia identiteettejä muodostetaan ja miten. (Edwards 1998; 17–18, 20.)

Repertuaarien ja identiteettien tunnistamisen jälkeen tarkastelin puheen funktioita. Funktio tarkoittaa sitä, mitä puheella tosiasiaassa tehdään tai mitkä ovat sen mahdollisia seurauksia. Käsitteellä tarkoitetaan kaikkia tarkoituksellisia sekä myös eitärkoituksellisia seurauksia, jotka voivat olla joko tilannekohtaisia tai kauaskantoisempia. Tärkeää on huomioida, että kyse on nimenomaan puheen funktioista, eikä välttämättä yksilön tarkoituksellisesta toiminnasta. (Suoninen 1993b; 48, 55.) Ihmiset eivät välttämättä ole tietoisia sanavalintojensa seurauksista. Diskurssin käytöllä voi olla hyvinkin erilaiset seuraukset kuin mitä ihminen on ajatellut diskurssia valitessaan. (Burr 2003, 61.) Analyysissä kiinnitetään huomiota siihen mitä erilaisia potentiaalisia funktioita puheella voi olla riippumatta siitä, onko toiminta tietoista vai ei (Jokinen ym. 1993b, 42–43).

Kielen käytön funktio riippuu aina kontekstista. Kielen käytön funktioita ei voida löytää yksinkertaisesti kategorisoimalla puheen osia. Funktion analyysi on aina riippuvainen analysoijasta, joka tekstiä lukee, että siitä kontekstista, jossa teksti esiintyy. Kontekstuaalinen informaatio antaa tutkijalle syvemmän ymmärryksen selonteoisista ja niiden rakentumisesta. (Potter & Wetherell 1987; 33, 54.) Olen pyrkinyt analyysissäni huomioimaan kontekstin ja esittämään sen myös lukijalle. Tuloksia kirjoittaessani olen yrittänyt avata lukijalle sitä kontekstia, mihin tekstinäyte sijoittuu sekä rajata näytteitä siten, että niissä jo itsessään tulisi konteksti hyvin esiin.

Jokinen, Juhila ja Suoninen (1993c; 228–229) jakavat analyysin kahteen: sisällön analyysiin ja muodon analyysiin. Vaikka nämä kulkevat analyysiprosessissa käsi kädessä, niillä on kuitenkin oma funktionsa, joten ne on tarpeellista erottaa toisistaan.

Sisällön analyysillä tarkoitetaan erilaisten merkityssysteemien ja identiteettien identifioimista aineistosta. Muodon analyysillä tarkoitetaan diskurssien tuottamis- ja käyttötapojen analyysiä. Omassa analyysiprosessissani sisällön ja muodon analyysi kulkivat käsi kädessä. Havaitessani repertuaarin ja identiteetin tarkastelin usein heti samassa yhteydessä, millä tavalla se on tekstissä tuotettu ja millä tavalla sitä tekstissä käytetään.

Aloitin analyysin lukemalla litteroitua tekstiä kokonaisuudessaan, minkä jälkeen analysoin pienempiä osia tekstistä. Aivan lopuksi siirryin jälleen tarkastelemaan kaikkea analysoimaani kokonaisuutena. Oli ihmeellistä havaita, miten analyysiprosessin aikana havaitsemani yksittäiset asiat lopulta liittyivät osaksi kokonaisuutta, joka oli monitahoisempi ja mielenkiintoisempi kuin osasin odottaa. Koska aineistona on nuoren kertomus omasta elämäkulustaan, analysoin tekstistä myös kerronnassa rakentuvia elämän käännekohtia. Olen pyrkinyt tuloksia esitellessäni nostamaan esiin kaiken sen, mikä mielestäni on huomion arvoista tutkimuskysymysten kannalta. Esittelen tutkimuksen tuloksia siten, että tarkastelen erikseen menneisyys-, nykyisyys- ja tulevaisuuskerrontaa. Tuon esiin näiden eri kerrontojen tyypillisiä piirteitä ja esitän niistä hahmottamiani tulkintarepertuaareja sekä niiden seurauksena syntyviä identiteettejä.

3.4 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimusaineistona on nuoren haastattelupuhe, jossa hän kertoo omasta elämästään ja pohtii tulevaisuuttaan. Haastattelujen ongelmana voidaan pitää sitä, että niiden suunnitteleminen ja toteuttaminen voi olla aikaa vievää ja kallista (Hirsjärvi ym. 2003, 195). Tätä tutkimusta varten tehty haastattelu kesti tunnin ja 46 minuuttia. Aika ja raha eivät siis olleet ongelmia. Tein vain yhden haastattelun, koska se onnistui hyvin ja oli mielestäni kattava. Lisäksi diskurssianalyysissä kannattaa suosia pieniä aineistoja, koska analysointi on erityisen työlästä (Suoninen 1992, 11). Haastattelun tarkka litteroiminen vei aikaa noin 20 tuntia.

Haastatteluissa ihmisillä on yleensä taipumus antaa sosiaalisesti suotavia vastauksia, minkä ajatellaan vähentävän haastattelun luotettavuutta (Hirsjärvi ym. 2003, 195). Lisäksi nuoren kertoma elämäntarina on aina aikaan ja paikkaan sidottu ja palvelee tiettyä tarkoitusta (Alasuutari 1997, 4). Kuinka todenmukainen tällainen tarina sit-

ten voi olla? Voiko se olla tutkimuksen kannalta kiinnostava? Couplandin, Nussbaumin ja Grossmanin (1993, xiii) mukaan ei voida olla varmoja siitä, että ihmiset elämänsä kuluksaan kertoessaan tuottaisivat ikään kuin ”oikeita” versioita todellisuudesta, saati että näiden kertomusten perusteella voitaisiin tehdä ”arvovaltaisia” teorioita tai yleistyksiä. Heidän mukaansa olisi kuitenkin erittäin väärin väheksyä sellaista aineistoa, kun kerran positioimme itseämme suhteessa yhteiskuntaan paljolti puheen kautta. On moraalisesti oikein nostaa esiin erilaisten ihmisten ja ryhmien ääni, joita haluamme tutkia. Näin heistä ei tule vain tutkimusobjekteja, vaan subjekteja. Ihmisen oman äänen esiin nostaminen voi vaikuttaa vaatimattomalta tutkimustavoitteelta. Kuitenkaan itse asia, se miten asetamme itsemme suhteessa elämäämme ja sen tapahtumiin, ei ole vähäpätöinen. Kysymys totuudesta ei ole niinkään tärkeä, vaan tärkeää on se, onko diskurssilla käytännön vaikutusta (Hall 1999, 105; Riessman 2002, 704–705).

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa lähtökohtana on, että tutkija ei voi sanoutua irti arvolähtökohdista eikä objektiivisuuttakaan ole mahdollista saavuttaa sen perinteisessä mielessä. Tämä johtuu siitä, että arvot muovaavat sitä, miten pyrimme ymmärtämään tutkimiamme ilmiöitä. Lisäksi tutkija kietoutuu aina saumattomasti siihen, mitä tiedetään. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa ei pyritäkään löytämään ehdottomia selityksiä asioille, vaan selitykset ovat aina ehdollisia ja rajoittuvat aikaan ja paikkaan. ”Pyrkimyksenä on pikemminkin löytää ja paljastaa tosiasioita kuin todentaa jo olemassa olevia (totuus)väittämiä.” (Hirsjärvi ym. 2003, 152.)

Tutkimukseni luotettavuutta tarkasteltaessa on syytä kiinnittää huomiota myös aineistoni kokoon. Kyseessä on vain yhden nuoren yksi haastattelu. Suonisen (1997, 28) mukaan yksittäisen pienen aineiston analyysi ei kerro kulttuurisista yleisyyksistä, mutta voi kuitenkin kertoa siitä, mikä on kulttuurisesti mahdollista. Tarkoitukseni ei olekaan ollut osoittaa ilmiön yleisyyttä, vaan tuoda esiin, millainen säännönmukaisuus on mahdollista. Tällöin aineistoani voidaan pitää riittävänä tutkimustehävän kannalta. Suonisen (1992) mukaan on kannattavaa tutkia yhtä tapausta sisäisten ominaisuuksien löytämiseksi sen sijaan, että tutkittaisiin useita tapauksia jokseenkin pintapuolisesti. ”Samat lainalaisuudet saattavat päteä hyvinkin erilaisilta näyttävissä tilanteissa.” (Suoninen 1992, 12.) Aineistosta analysoimani repertuaarit ovat siis kulttuurisia resursseja. Kielelliset kuvaukset eivät ole vain yksilön tuottamia, vaan myös monella tapaa kollektiivisia (Burr 2003, 60; Potter 1996a, 124). Tutkimustulokset eivät koske vain yhtä henkilöä, jonka selontekoja olen analysoinut, vaan ne ovat relevantteja

myös laajemmin yhteiskunnassa (ks. Widdicombe & Wooffit 1995, 208). Tutkimuksen yleistettävyyttä syntyy siitä, miten lukija arvioi kuvattun ilmiön välttämättömyyttä ja kiinnostavuutta suhteessa sosiaaliseen elämään (Suoninen 1992, 11).

Tutkimuksen luotettavuudessa on ennen kaikkea kyse ”perustellusta tulkinnaasta, joka pohjautuu tutkijan ja aineiston väliseen vuoropuheluun” (Jokinen ym. 1993b, 28). Olen käynyt aineistoni kanssa tällaista vuoropuhelua vuoden ajan ja analyysini on muokkautunut ja tarkentunut jatkuvasti. Tekstit ovat kuitenkin avoimia hyvin erilaisille tulkinnoille. Niinpä joku toinen olisi voinut tulkita toisin. Keskeistä on se, kuinka hyvin tulkinnat on perusteltu. Olen pyrkinyt esittämään analyysiprosessini avoimesti. Lisäksi esitän sanatarkkoja aineisto-otteita, joiden avulla lukija voi arvioida ovatko tekemäni tulkinnat perusteltuja.

Diskurssianalyttikon ongelmaksiksi nousee, miten etäännyttää itsensä kulttuuristaan, sen kielestä ja merkityksistä. Olen tutkimuksessani tarkastellut nuorta, joka konstruoi omaa elämäänsä. Olen toisin sanoen konstruoinut sitä, miten nuori on konstruoinut elämäänsä. Tällainen toisen asteen tarkastelijan asema ei ole ongelmaton. Tarkastelu ei voi koskaan olla objektiivista, vaan tutkijan omien oletusten ehdollistamaa. Se on osallisen näkökulma, sillä tutkija on sen saman todellisuuden tuote, josta hän keskustelee ja jota hän analysoi. (Helne 2002, 15.) Mishlerin (2006, 47) mukaan meidän täytyy hyväksyä, että tutkimuksellamme on väistämättä omat rajoituksensa. Myöskään minun tutkimukseni ei ole muuttumaton, universaali eikä ajaton, vaan lähinnä alustava. Myös itse olen kirjoittanut tutkimustani tietyssä paikassa ja tietyssä aikana. ”Kannattaa muistaa, että kaikki kielenkäyttö sijoittuu johonkin paikkaan ja että meillä on aina syymmevalitessamme niitä asemia, joista puhumme” (Hall 1999, 224). Tutkimukseni taustajatuksena on ollut nuoren näkökulman tavoittaminen ja esiin nostaminen. Diskurssianalyysin mukaisesti olen pyrkinyt kuvaamaan sosiaalista todellisuutta mahdollisimman luotettavasti. Samalla olen omalta osaltani ollut myös luomassa tuota todellisuutta.

4 MENESTYSTARINAN RAKENTUMINEN

Analysoin kertomusta kokonaisuutena keskittymättä johonkin tiettyyn aiheeseen tai teemaan. Tarkastelin nuoren rakentamaa elämäkulkua, siinä rakentuvia käännekohtia ja tulevaisuuden mahdollisuuksia. Tarkastelin erikseen menneisyys-, nykyisyys- ja tulevaisuuskerrontaa ja niissä esiintyviä repertuaareja ja rakentuvia identiteettejä. Aiheita olisi tietenkin voinut rajata enemmän. Aiheen tiukempi rajausta olisi kuitenkin jättänyt paljon ulkopuolelleen. Ajattelen, että työni vahvuus on nimenomaan siinä, että olen keskittänyt tarkastelemaan nuoren kertomusta kokonaisuutena.

Saaran haastattelu on kertomus menneisyyden huonosta nykyisyyden hyvään ja tulevaisuuden ehkä vielä parempaan. Tällaista tarinaa voidaan nimittää eteenpäin meneväksi kerronnaksi (*progressive narrative*) (Gergen 2001) tai muutospainotteiseksi kertomustyypiksi (Strandell, Julkunen & Lamminen 2002, 115). Tällaisesta kerronnasta voi selvästi erottaa ennen- ja nyt-vaiheen. Siinä on selkeä eteenpäin vievä juoni, jossa elämässä edetään huonosta parempaan. Näin ihmisen menneisyydestä rakentuu ”menestystarina”. Tällainen tarina pitää sisällään myös viittauksen tulevaisuudesta, joka on jatkuvaa eteenpäin menemistä kohti parempaa. (Gergen 2001, 257; Strandell ym. 2002, 115.) Samoin kuin useat Strandellin ja muiden (2002, 115) haastattelemat nuoret myös Saara rakensi kertomustaan ensin normaalista poikkeavan ympärille. Saaran huonon menneisyyteen kuului perheväkivaltaa, riitoja, huonoa seuraa, hatkareissuja ja nuhjuinen olemus. Mitä lähemmäs tätä päivää kertomuksessa tultiin, sitä enemmän elämä näyttäytyi normaalina, hyvänä ja kunnollisena.

Saara kertoo heti kertomuksensa alussa perheväkivallan alkamisesta, mistä rakentuu Saaran elämän ensimmäinen käännekohta. Tämän jälkeen suuri osa menneisyyden kerronnasta keskittyy perheväkivaltaan ja väkivaltaisten tilanteiden kuvaamiseen. Kertomuksen toiseksi käännekohtaksi muodostuu ensimmäinen muutto isän luota. Tätä seuraa jakso, jolloin muutetaan paljon ja myös perheväkivalta pahenee isän tullessa jälleen osaksi perheen elämää. Menneisyyden positiivisena käännekohtana esitetään lopullinen muutto pois isän luota. Heti tämän jälkeen Saara kuvaa itsensä ja muun perheen välisten riitojen alkamista. Tätä seuraa jakso, jolloin Saara on paljon tekemisissä sosiaalihuollon kanssa ja asuu ajoittain perhetukikeskuksessa ja nuorten

turvatalolla. Näitä tapahtumia kuvattuaan Saara siirtyy kertomuksessaan nykyisyyskerrontaan. Hän korostaa nuorisokotiin muuttoa ja seurustelun aloittamista.

Nuorisokotiin muutosta rakentuu kertomuksen suuri käännekohta. Muutto asettuu kerronnassa menneisyys- ja nykyisyyskerronnan rajamaastoon. Ennen sitä Saara kertoo menneisyydestä, joka oli huonoa aikaa. Muutosta kertomisen jälkeen Saara kuvaa elämän pikkuhiljaa muuttuneen parempaan suuntaan. Lopulta hän päätyy puhtaaseen nykyisyyskerrontaan, jossa menee jo todella hyvin. Saara ei kuitenkaan esitä nuorisokotia suoranaisesti hyvänä tai mieluisana paikkana, vaan tuo esiin, että *”on siinä hyviäkin puolia, mutta...”*. Muun muassa vanhoista ”huonoista” kavereista eroon pääsemisen ja tupakan polton vähenemisen Saara liittää nuorisokotiin. Myös Strandellin ja muiden (2002, 116) haastatteleminen nuorten kertomuksissa ennen- ja nyt-vaiheen väliin sijoittui selvä käännekohta, joka muutti asioiden kulkua ja niille annettavia merkityksiä.

Haastatteluhetkellä Saara odottaa pois pääsyä nuorisokodista. Hän rakentaa tulevasta omaan asuntoon muutosta ikään kuin elämän toista isoa käännekohtaa. Hän esittää muuton asiana, jonka myötä elämä muuttuu entistäkin paremmaksi. Strandell ja muut (2002, 121) ovat huomanneet asumisen nousevan lastensuojelun nuorten kertomusten keskiöön. He arvelevat, että muutto laitoksesta itsenäiseen asumiseen on identiteetin kannalta isompi harppaus kuin muuttaminen omasta lapsuudenperheestä omilleen. Laitosasuminen edustaa yhteiskunnassamme normaalista poikkeavaa kasvuympäristöä ja siksi he arvelevat nuorten työstävän sitä kertomuksissaan monitasoisemmin kuin lapsuudenperheestä omilleen muuttamista.

Saaran kertomus etenee luontevasti menneisyydestä nykyisyyden kautta tulevaisuuteen. Menneisyys-, nykyisyys- ja tulevaisuuskerroksissa on kussakin omat tyyppilliset repertuaarinsa ja niiden kautta Saara asettaa itsensä tiettyssä ajassa tiettyyn positioon. Muutospainotteinen kertomus rakentuu näiden repertuaarien, positioiden ja kertomustyyppeiden kokonaisuudesta ja vaihtelusta. Kokonaisuudessaan Saaran kertomukselle on tyyppillistä hallinnan, pärjäämisen ja kunnollisuuden osoittaminen sekä näiden avulla ikävän menneisyyden, avuttomuuden ja epävarmuuden sietäminen.

4.1 Menneisyys: selviytymistä ja voimannäyttöä

Menneisyyden kerronnalle tyypillisiä puhetapoja ovat kovia kokemuksia -repertuaari, avuttomuusrepertuaari, etäännyttävä repertuaari, tilanteen hallinta -repertuaari sekä puolustautumisrepertuaari. Etäännyttävä repertuaari on yleinen menneisyyden puhetapa. Siihen kuuluu neutraali ja vähättelevä kerronta, jota löytyy lähes kaikesta menneisyyspuheesta. Repertuaareista tilanteen hallinta ja puolustautuminen ovat vahvimpia repertuaareja, joilla ikään kuin tehdään avuttomuus ja ikävät tilanteet vähemmän läsnä olevaksi. Näin nuori ei asetu uhrin positioon, vaan ennemminkin toimijan ja selviytyjän positioon.

Kovia kokemuksia -repertuaari

– – On niitä aika kovia joskus koettu, ku kaveri kuollu, entinen poikaystävä nyt ollu tässä vuoden sisällä kolme kertaa teholla, että se on ollu – –

Menneisyyskerronta pitää sisällään puhetta, jossa menneisyyden tapahtumia arvioidaan koviksi kokemuksiksi. Kovia kokemuksia -repertuaarissa korostetaan tilanteiden vakavuutta ja hirveyttä. Repertuaarille on tyypillistä, että siinä käytetään paljon superlatiiveja ja muita ääri-ilmauksia, kuten ”hirveetä riitaa”, ”oli aivan mahdotonta” ja ”meni *ihan hirveeksi sit kyllä*”. Seuraavassa näytteessä tällaisia ilmauksia ovat ”pahimmat riidat”, ”kaikista pahin” ja ”hirveesti”.

– – Siinä mä muistan senkin, ku me asuttiin siinä talossa, niin siinä oli ne pahimmat riidat. Kolmena jouluna peräkkäin viissiin soitettiin poliisit [tauko] hakeen meidän isä putkaan. Ensimmäinen joulu oli kaikista pahin, ku meillä oli tavarat viä vähän silleen sekasi siinä ja sit oli semmonen satakakskytä levee sänky, ni mää ja mun kaks siskoo ja meidän äiti nukuttiin siinä. Isä oli putkassa. Sitten tota [tauko] siinä oli niitä, että siis silloinhan me alettiin jo siskojen kanssa hirveesti soitteleen poliiseja – –

Superlatiivien ja muiden ääri-ilmausten lisäksi tilanteen vakavuutta esitetään poliisipuheen avulla. Näytteessä ei vain tyydytä esittämään, että tilanne oli pahin ikinä, vaan asiasta annetaan vielä ”todisteita”. Tilanne oli niin paha, että jouduttiin soittamaan poliisille ja isä vietiin putkaan. Puhetta poliiseista ilmenee kerronnassa paljon ja sitä esitetään samalla tavalla kuin tässä tilanteen vakavuuden mittana.

Pääasiassa tilanteiden arviointi koviksi kokemuksiksi tapahtuu nykyisyydestä käsin. Tapahtumille voidaan antaa erilaisia merkityksiä menneisyyden ja nykyisyyden näkökulmasta.

*– – suoraan sanottuna nyt, ku jälkeinpäin mieltii, ni se oli ihan hirveetä aikaa, ku oli hatkassa. Sillon se tuntu ihan hauskalta, että hei hei voi tehdä ihan mitä vaan, mutta nyt tulee oikein semmonen huono olo, ku ajattelee, että koko ajan piti olla varuillaan. Ja ku oltiin aina sillai ihan *kakat housussa*, että mitäs nyt tehdään ja mihkäs nyt mennään, että nyt tänne on tulossa perhetukikeskuksen työntekijät, nyt on pakko lähtee meneen ja aina mentiin pummilla. Me lainattiin ruokaa, että me saatiin, eiku lainattiin rahaa, että me saatiin ruokaa, *niin niin tota*. – – Mutta semmonenki, sekin oli ihan hauskaa sitte, olihan niitä ihan hauskojaki, ku Sarin kanssa, ku oltiin kaksin, niin ei me nukuttu niinku öisin koskaan, me nukuttiin aina päivät. – – Kuitenkin, niin mieltii niitä, että missä kaikkialla – – ja helkkari minä en vieläkään tiedä, missä mä olin siellä yöni silloin, ku mä olin, paitsi muistan sen yhden mökin, mutta niitä muita paikkoja mä en todellakaan tiedä, missä ne on. Se oli ihan hirveetä aikaa, ku sielläkin oli taas niitä vihollisia, jotka uhkas tulla niinku ampuun tyyliin meidät, että pesarin kanssa hakkaan – – Mutta silloinki siellä me jouduttiin juokseen siis, oltiin siellä torilla uutena vuotena, niin jouduttiin sielläkin juokseen poliiseja karkuun, ku ne ämmät sano, että tuolla on kaks lastenkodista karannutta tyttöä, että menkää ottaan kiinni. Tuli etsintävalot päällä, mutta me juostiin sitte äkkiä vaan autoon. Hyi alkaa ihan tuleen kylmänväreitä ku mieltii – –*

Hatkareissut tuntuivat menneisyydessä hauskoilta, sillä niistä tuli sellainen tunne, että voi tehdä mitä vaan. Silloin kaverin kanssa nukuttiin päivät ja valvottiin yöt ja se oli hauskaa. Kyse oli eräänlaisesta nuoruuden hulluudesta. Menneisyys peilautuu nykyisyyden valossa kuitenkin ”hirveäksi ajaksi”. Kun jälkeinpäin mieltii, hatkareissuissa oli myös paljon negatiivista: ”koko ajan piti olla varuillaan”, aina ei tiennyt, mihin mennä ja mitä tehdä, eikä rahaa ollut ruokaan tai kulkemiseen. Välillä viholliset uhkasivat tulla ampumaan ja välillä piti juosta poliisia karkuun. Menneisyyden hatkareissu näyttäytyy nykyhetkessä niin ikävänä, että ”alkaa ihan tuleen kylmänväreitä ku mieltii”. Myös Virokannas (2003a) on havainnut tällaista puhettavan vaihtelua ja sen yhteyttä siihen, onko asioita määritelty samastuen menneisyyteen, nykyisyyteen vai tulevaisuuteen.

– – tiedänpä silleen ainakin, että mä huomaan, jos on pienikin piirre sama, mikä mussa on joskus ollu, jossain ihmisessä, niin mä sanon siitä sille heti, että muuta toi, että mulla on kokemuksia, että mä oon ollu tämmösessä ja tämmösessä paikassa. Mutta enhän mä nyt me ventovieraille, mutta siis niinku tutuille ni [tauko] esimerkiksi Tominki [poikaystävä] kanssa meille tulee aina hirveesti riitaa siitä, että ku se valittaa, että kuinka huonot oltavat sillä on kotona. Mä sanon, että älä valita, sulla on vanhemmat, jotka välittää, että teillä ei o kuitenka niinku isä hakannu tai uhannu tappaa teitä tai mitää – –

Saara tuo esiin, että hänellä ”on kokemuksia” ja hän on ollut ”tämmösessä ja tämmösessä paikassa”. Kokemusten kovuus korostuu, kun Saara tuo esiin isän väkivaltaisuu- den. Kovia kokemuksia -repertuaarissa Saarelle muodostuu kovia kokeneen nuoren positio. Tästä positioista käsin ja jollain tapaa sen oikeuttamana hän voi neuvoa muita. Pohjolan (2001, 197) mukaan vaikeuksien kohtaaminen voikin antaa kyvyn suhteuttaa asioita toisella tavalla. Yhteiskunnallisesti marginaalissa olevat voivat ikään kuin etäämpää nähdä paremmin kuin yhteiskunnan hyväosaisen ytimen sisällä olevat, mitä yhteiskunnan keskiössä tapahtuu.

Avuttomuusrepertuaari

Avuttomuusrepertuaarin keskiössä eivät ole niinkään tilanteet ja niiden vaikeus, vaan Saaran asema erilaisissa tilanteissa. Repertuaarissa korostuu Saaran avuttomuus ja riip- puvuus muista ihmisistä.

– – Yks mitä se sano, että mitä mulle on käyny, niin silloin justiinsa omakotitalos- sa, mihkä me oltiin muutettu, niin meidän isä oli suuttunu mulle hirveesti jostain. Mä en itte muista siitä niinku yhtään kunnolla mitään, ihan hämärästi vaan sen, et- tä mä oon siinä meidän pihassa. Mun piti lähtee meidän isän kaa hakeen meidän äitiä, sitte tuli jotain riitaa, niin se oli hakannu ja potkinu mut siihen maahan mei- dän pihaan. [tauko] Mutta mä en muista siitä niinku mitään. Mulla ei ollu avaimia. Mä jouduin oleen siinä siihen asti, ku meidän niinku äiti tulee takasi töistä tai sitte mun siskot tulee – –

Saaran isä oli suuttunut ”jostain” ja sitten ”tuli jotain riitaa”. Ilman mainittavaa syytä Saaran isä pahoinpitelee tyttärensä, joka on tuolloin noin 11- tai 12-vuotias. Tilanteessa isällä on selvä ylivalta ja Saara on voimaton. Kerronnassa ei esiinny tilanteen hallintaa tai puolustautumista. Sen sijaan Saara jää hyvin avuttomaksi, sillä hänellä ei ole edes avaimia, että hän olisi voinut mennä sisälle kotiin. Ilmaisui ”jouduin” kertoo, että Saa- ralla ei ollut vaihtoehtoja. Hän joutui ”oleen siinä siihen asti, ku meidän niinku äiti tulee takasi töistä tai sitte mun siskot tulee”. Saaran riippuvuus muiden avusta tulee ilmeiseksi. Hän tarvitsi äitiä tai siskoja auttamaan. Myös lemmikin kuolemasta kertoo- saan Saara tuo esiin avuttomuutensa tilanteessa.

– – rekka meni vaan ohitte ja sitte kuulu vaan semmosta, niinku semmonen pitkä ulvonta ja sitte mä katoin, että se remmi oli siä varmaan kymmenen metrin päässä ja koira makaa tiellä. Mä olin sillee @apua, apua, apua@, silloin mä olin oikeesti

neljännellä varmaan, siitä on niin monta vuotta [tauko]. Se oli varmaan vuonna 2001 tai 2002. Niin tota, mä en osannu tehdä yhtään mitään. Mä olin menny niin pahaan shokkiin, ku ei mulla ollu kavereitaka silloin – – niin tota, silloin siinä joku nainen sano, että soitaks sä, että haluks sä soittaa tästä niinku, että soita mun puhelimesta äitille. Mä sitte, että ei ku mä asun tossa kulman takana. Nostin koiran siihen pulkkaan, juoksin sinne, JÄTIN KOIRAN SIIHEN ULOS KYLMÄÄN, OLI PAKKASTA, OLI HELVETIN KYLMÄ. Mä menin sisälle ja sitte mä olin sillai, että apua, apua, apua. Sitte ku meidän äiti aina sano, että et soita niinku tohon kännykkään kotinumerosta, että tota sillä voi olla tärkeä puhelu kesken. Niin mun oli pakko soittaa kännykkään, ku sillä oli työpuhelin varattu ja sitte mä sanoin, että apua tu kotiin, että koira jäi auton alle. Ni sehän lähti saman tien – –

Avuttomuusrepertuaaria esiintyy pitkin kerrontaa. Saara toteaa kahteen otteeseen olleensa tilanteessa ”sillee @apua, apua, apua@”. Hän kertoo, että ei ”osannu tehdä yhtään mitään” ja arvioi jopa olleensa shokissa. Eräänlaisena selityksenä kerrotaan ”ku ei mulla ollu kavereitaka silloin”. Kavereiden puuttumisen mainitseminen vahvistaa kuvaa Saaran avuttomuudesta ja tarvitsevuudesta. Hän oli ihan yksin. Tarvitsevuutensa Saara tuo voimakkaasti esiin todetessaan, että ”oli pakko soittaa”. Saara tarvitsi äitiä niin paljon, että vaikka äiti oli kieltänyt soittamasta kännykkään, nyt oli pakko.

Saara arvelee olleensa neljännellä luokalla. Iän mainitseminen sijoittuu kahden voimakkaasti avuttomuutta ilmaisevan lauseen väliin. Näin avuttomuus ei näyttäyty heikkoutena, vaan ennemminkin luonnollisena, sillä lapsen avuttomuus tuollaisessa tilanteessa on tavallista. Saara käyttääkin avuttomuusrepertuaaria pääasiassa juuri sellaisista tilanteista kertoessaan, joissa hän on ollut lapsi tai varhaisnuori. Tällöin avuttomuus näyttäytyy tilanteissa luonnollisena ja normaalina.

Näytteessä esiintyy jonkin verran myös tilanteen hallinta -repertuaaria. Kun eräs nainen tarjoaa Saarelle apua, hän kieltäytyy siitä ja suuntaa kotiin. Saara on tilanteessa toimija, sillä hän nostaa koiran pulkkaan, juoksee kotiin ja soittaa äidille. Näytteessä avuttomuus on kuitenkin voimakkaimmin läsnä. Tilanteen hallintaa osoittavan puheen lomassakin Saara vahvistaa omaa avuttomuuttaan. Vaikka hän toimi, oli hän kuitenkin tilanteessa ”sillai, että apua, apua, apua”. Lauseella ”JÄTIN KOIRAN SIIHEN ULOS KYLMÄÄN, OLI PAKKASTA, OLI HELVETIN KYLMÄ” Saara osoittaa toimineensa tilanteessa tyhmästi. Muuta kerrontaa voimakkaampaa puhetta käyttäessään hän ihmettelee ja päivittelee omaa käytöstään.

Tarvitsevan ja toisten avusta riippuvan positiota ei anneta kerronnassa pelkätään Saarelle itselleen. Seuraavassa näytteessä se koskee isää lukuun ottamatta koko muuta perhettä.

– – *Me muutettiin siitä. EI KUN SIITÄ ME LÄHETTIIN, silloin asuttiin seitsemän viikkoo kaikilla meidän meidän tutuilla. Me ei saatu silloin, meillä ei ollu niin paljon rahaa, että ei saatu kämpppää siitä kohtaa, tai missään ei ollu halpoja kämppiä ja pakko oli vaan niinku näin lähtee. – – sitte tota meille sanottiin, että nyt voitte, mennä kotiin, että ei siellä o ketään. Ni meidän isän sisko sit soitti kato meille, että älkää jumalauta menkö ilman poliisia, että se istuu siellä kirves kädessä sohvalla – – Sen piti olla ulos sieltä talosta. Meidän piti vaihdattaa siihen justiin lukot sinä päivänä, että oltais päästy muuttaan sinne niinku meidän perhe takasin. Soitettiin poliisit, ni meidän isä soitti sit vanhempansa sinne ja sen vanhemmat tuli sinne nopeemmin ku poliisit. Siis ne niinku oli siinä viidessä minuutissa toiselta puolen kaupunkia. Ne oli siinä sit, että me oltiin vaan, että hienoo, että me ollaan jouduttu asuun seitsemän viikkoo evakossa, sillä välin ku täällä on ryypätty meidän kotona. Siis sehän haisi niin viinalle ja kaikelle. Sehän oli ihan hirveen likanen se koko kämppä, ni. Että hyvä ku meillä ei ollu edes varaa mihkään ruokiin – –*

Avuttomuusrepertuaariin kuuluu tietty tilanteen pakottavuus, vaihtoehdottomuus ja riippuvuus muiden toiminnasta. Tässäkin näytteessä Saara tuo esiin, että ”*pakko oli vaan niinku näin lähtee*”. Äidillä ja lapsilla ei ollut rahaa eikä siten mahdollisuutta hankkia asuntoa. Näytteen lopussa Saara tuo esiin, että heillä ei tahtonut olla rahaa edes ruokaan. Seitsemän viikon ajan he olivat riippuvaisia muiden avusta.

Näytteessä kyse on jossain määrin isän aiheuttamasta avuttomuudesta ja avuttomuudesta suhteessa häneen. Tässä yhteydessä avuttomuusrepertuaari luo voimakkaan vastakkainasettelun isän ja muun perheen välille. Repertuaarin käytön seurauksena isä saa pahan position ja muu perhe asettuu viattoman uhrin position. Kerronnassa isä suljetaan täysin muun perheen ulkopuolelle. Kun Saara sanoo, että ”*oltais päästy muuttaan sinne niinku meidän perhe takasin*” hän tarkoittaa äitiä ja lapsia. Saara myös puhuu ”*meidän kodista*” sulkien isän kodin ulkopuolelle. Isän kodin ulkopuolelle sulkeminen on myös todella konkreettista, mikä ilmenee lukkojen vaihtamisesta.

Saara tuo menneisyyden kerronnassa useaan otteeseen esille isän väkivaltaisuuksien. Hän arvioi väkivallan vakavuutta kertomalla, että perheessä oli ”*hirveen näköstä väkivaltaa*”, mikä on osa kovia kokemuksia -repertuaaria. Muutamasta väkivaltilanteesta Saara kertoo myös yksityiskohtaisemmin. Perheväkivalta näyttäytyy erittäin pahana myös siitä syystä, että Saara kertoo, kuinka he ovat äidin ja siskojen kanssa joutuneet lähtemään kotoa karkuun sen takia. Lopulta äiti ja lapset ovat muuttaneet lopullisesti pois isän luota. Väkivallan vakavuuden esiin tuomisen ja muutaman tarkemmin kerrotun väkivaltilanteen myötä Saaran isä näyttäytyy uhkaavana. Tällöin ihminen voi helposti saada myös toisia hallitsevan ja voimakkaan ihmisen position. Kovia kokemuksia - ja avuttomuusrepertuaarin ulkopuolella isälle ei kuitenkaan anneta muodostua hallitsevaa tai vahvaa asemaa. Sen sijaan hänet esitetään sääliänsä ja

halveksuttavana. Saara muun muassa kertoo, että he ovat äidin ja siskojen kanssa nauraneet isälle ja sille että tämä on ollut niin ”*epätoivoinen*”. Isästä kerrottaessa ilmaisut ovat myös voimakkaasti halveksuvia: ”*@hyi saatana@*”.

Viimeinen esimerkki avuttomuusrepertuaarista ei liity isään. Tässä esimerkissä äiti ja lapset ovat asuneet jo jonkin aikaa yksin. Näytteessä Saara on lähtenyt sosiaalilasemalle, kun tilanne kotona äidin kanssa on mennyt pahaksi.

– – Ei ollu sosiaalilasemalla enää työntekijöitä, niin mä menin sinne nuorten turvatalolle. Sit ne otti mut sinne ja ilmoitti meidän äitille, että mä oon siellä ja niitten piti siitä saman tien alkaa niinku hom- tai kyseleen, että jos mä voisin lähtee sinne perhetukikeskukseen. Ne sano, että no oo tässä, oo tässä niin kauan, että löydetään sulle joku sijoituspaikka, että tehdään se huostaanotto, että ku tää on nyt kolmas kerta, että en mä pärjää siellä kotona – –

Tulkitsen lauseen ”*En mä pärjää siellä kotona*” osaksi avuttomuusrepertuaaria. Lause torjuu sen, että Saara olisi itse ongelma. Kyse ei ole siitä, että koti ei pärjää Saaran kanssa vaan päinvastoin. Saara ei pärjää kotona. Koti nähdään tässä ongelmana ja Saara asettuu eräänlaisen uhrin asemaan. Näen mahdollisen häirikön ja ongelmallisen nuoren position torjumisen erityisesti tämän näytteen funktioksi. Kyse on häiritystä, ei häiriköstä, ongelmallisesta kodista, ei ongelmallisesta nuoresta.

Avuttomuusrepertuaarissa korostuu Saaran voimattomuus, tarvitsevuus ja riippuvuus toisten ihmisten avusta. Repertuaarin funktiona on osoittaa, että Saara ei ole ongelmien aiheuttaja, vaan ennemminkin viaton uhri. Tulkitsen, että repertuaarin funktio on ennemminkin torjua ei-haluttuja identiteettejä kuin tuottaa haluttuja identiteettejä. Repertuaari voi toimia myös diskursiivisena keinona saada haastattelijan myötätuntoa osakseen tai se voi toimia dramaattisuuden lisäämisen välineenä (Virokannas 2004, 30).

Etäännyttävä repertuaari

Kovia kokemuksia - ja avuttomuusrepertuaareille vastakkainen puhetapa on etäännyttävä repertuaari. Itse asiassa etäännyttävää repertuaaria käytetään usein juuri kovia kokemuksia - ja avuttomuusrepertuaarin lieventämiseen. Repertuaariin kuuluu keskeisesti asioiden vakavuuden ja merkityksellisyyden vähättely.

– – *Koira varmaan pelästynyt niin paljon, että sitte saanu jonku sydänkohtauksen [tauko]. Ei se siitä sitte koskaan selvinnyt, se oli sitte ku se oli viety eläinlääkärille, sille oli annettu piikki perseeseen ja se oli siihen sitte kuollu [tauko]. *Mut kummiski siitä on jo pari vuotta** [tauko] – –

Näytteen edellä Saara kertoo pitkästi perheen lemmikin kuolemasta, mistä saa vaikutelman, että tapahtuma oli hänelle erityisen merkittävä. Tämä kerronta pitää sisällään paljon avuttomuuspuhetta. Kerrontajakso päättyy kuitenkin tokaisuun ”*mut kummiski siitä on jo pari vuotta*”. Lausahduksen suhtautuminen tapahtumaan on vähättelevä ja siten se lieventää aiemmin syntynyttä vaikutelmaa merkittävästä tapahtumasta, jossa Saara on kokenut suurta avuttomuutta. Sen sijaan, että vaikeuksista kerrottaessa loppuun todettaisiin esimerkiksi, että ”oli se kyllä kamalaa”, päätetään kerronta usein tämän kaltaisiin lievennyksiin. Näin syntyy vaikutelma, että tilanne ei ollutkaan niin paha kuin, miltä aluksi on kuulostanut. Saara vähättelee omien kokemustensa kovuutta myös vertaamalla näitä muihin vielä kovempiin kokemuksiin.

– – *Kummiskin tämmöstä ollu ni, on nekin aika kovia, mutta tuleehan niitä kovempiakin joskus, mutta kovat kokemukset opettaa [tauko] ja vahvistaa.*

Tulevaisuudesta keskusteltaessa Saara palaa joihinkin menneisyyden ikäviin tapahtumiin. Hän arvioi tilanteet ensin koviksi kokemuksiksi, mikä on osa kovia kokemuksia - repertuaaria. Saara kuitenkin lieventää tätä arviota heti perään: ”mutta tuleehan niitä kovempiakin joskus”. Vertaaminen muihin vielä kovempiin kokemuksiin lieventää omien kokemusten rankkuutta. Lisäksi kovista kokemuksistakin löytyy jotain myönteistä: ne opettavat ja vahvistavat. Näin kovatkin kokemukset voidaan kääntää voimavaraksi, jolloin ne eivät saa niin negatiivista leimaa.

- H *No mitäs sitte ne, ku sä olit siellä perhetukikeskuksessa ja sitte sä olit vähän aikaa siellä sairaalassa ja, niin oot sä sit kokenu, miten sä oot ne kokenu?*
- V *No kokemuksina mä oon ne sillee ottanu, tiedän ainaki, siis ei ne silleen oikeestaan tunnu mitenkään, se tuntuu vähä niinku normaalilta elämältä tai tiedänhän mä nyt, et ei kaikki nyt oo, tosiaan – –*

Myös kokemusten normalistaminen toimii etäännyttävänä tekijänä. Saara sanoo ottaneensa perhetukikeskuksessa asumisen ja sairaalajakson kokemuksina. Tuodessaan esiin sen, että ”ei ne silleen oikeestaan tunnu mitenkään, se tuntuu vähä niinku normaalilta elämältä” Saara vastustaa vaihtoehtoja, erilaisuutta korostavaa, konstruktiivista

ta. Juhila (2004, 30) kutsuu tällaista vastapuhetta tavallisuusretoriikaksi. Viimeisellä rivillä Saara tuo esiin, että on kuitenkin tietoinen siitä, että kaikilla ei ole samanlaisia kokemuksia kuin hänellä.

Yksittäisten ilmausten lisäksi etäännyttävä repertuaari tulee esiin yleisessä puhettavassa. Menneisyyden ikäviä tilanteita ja tapahtumia kerrotaan hyvin tarkasti, mutta kuitenkin hyvin neutraalisti ja etäältä. Kerronta ikään kuin soljuu eteenpäin pitäen sisällään hyvin niukasti tilanteiden arviointia tai tunnepitoista puhetta. Vaikka menneisyyskerronta pitää sisällään lähinnä ikäviä asioita, etäännyttävässä repertuaarissa niitä ei lainkaan kauhistella tai surkutella.

V *Ni ei se silleen just, ku mitä mä joku aika sitte meidän äitin kans puhuin, niin harvemmin se meitä löi, että yleensä se oli meidän äiti. Mutta sitte taas mitä meidän äiti sano, että niin, että eks sä muista niitä olleenaan, että [tauko]. No en mä siitä voikaan muistaa semmosia, että ku mun siskot oli, niinku isosiskot oli pieniä, niin silloin yhdestäkin pienestä asiasta niinku, tuli niinku remmistä perseelle. Yks mitä se sano, että mitä mulle on käyny, niin silloin justinsa omakotitalossa, mihkä me oltiin muutettu, niin meidän isä oli suuttunu mulle hirveesti jostain. Mä en itte muista siitä niinku yhtään kunnolla mitään, ihan hämärästi vaan sen, että mä oon siinä meidän pihassa. Mun piti lähteä meidän isän kaa hakeen meidän äitiä, sitte tuli jotain riitaa, niin se oli hakannu ja potkinu mut siihen maahan meidän pihaan [tauko]. Mutta mä en muista siitä niinku mitään. Mulla ei ollu avaimia. Mä jouduin oleen siinä siihen asti, ku meidän niinku äiti tulee takasi töistä tai sitte mun siskot tulee. Se on ollu*

H =Niin teidän äiti kerto sen sulle?

V =Joo, ku en mä siis, olin mä silloin, mä olin silloin viidennellä tai kuudennella, mut mä vaan veikkaan, että ku mä oon aina koittanu kuitenkin sillai, että en mä muista, niin nyt mä en oikeestikaan enää muista mitään. Oon mä niistä oikeesti joskus viä puhunuki, ku meidän äiti sano, että oot sä niistä puhunuki, niin en mä enää muistakaan kunnolla tommotteita [tauko]. Ku se on vaan hyvä, että jos pystyy joitain asioita unohtaan. Niin niin tota, *mutta kumminkin*. Ollu semmosta @hirveen näköstä väkivaltaa@. Sitte, no olikohan siinä, no siinä nyt oli silleen, että kamalaa on ollu. Joka kerta siis isä lähti karkuun, ku tiesi, että poliisit tulee. Ja tota --

Saara kuvaa itseän kohdistunutta väkivaltaa äidin kertoman perusteella. Hän nostaa useaan otteeseen esiin sen, että hän ei itse muista tapahtumasta juuri mitään, ihan vain hämärästi jotain. Saara arvioi ikäänsä suhteessa siihen, mitä hän muistaa ja mitä ei. Hän toteaa olevan luonnollista, että hän ei muista mitään tapahtumista, jolloin hänen isosiskonsa olivat pieniä. Tämän jälkeen hän kertoo tapahtumasta, jolloin hän on ollut viidennellä tai kuudennella. Tuon ikäisenä sattuneen tapahtuman Saaran pitäisi kyllä muistaa, joten hän selittää omaa muistamattomuuttaan: ”mä vaan veikkaan, että ku mä oon aina koittanu kuitenkin, sillai että en mä muista, niin nyt mä en oikeestikaan enää

muista mitään”. Muistamattomuuteen pyrkiminen on tässä Saaran mukaan ollut tietois-
ta sillä ”*se on vaan hyvä, että jos pystyy joitain asioita unohtaan*”. Uskon, että juuri
muistamattomuuden esiin tuomisen kautta Saara pystyy kertomaan myös itseensä koh-
distuvista todella ikävistä asioista hyvin neutraalisti ja ilman suurta tunnelatausta. Tul-
kitsen kerronnassa esitetyn muistamattomuuden olevan yksi keino etäännyttää itseä
tapahtumista. Alasuutarin (1997, 10) mukaan ihminen voi käyttää myös muistia ja
unohtamista muokatessaan identiteettiään ja määritellessään itseään.

Myös tämän lainauksen lopussa on havaittavissa jo aiemmin esiin tuomani
lievennys. Saara kyllä arvioi aiemmin kertomansa väkivaltatilanteet hyvin kielteisik-
si: ”*ollu semmosta @hirveen näköstä väkivaltaa@*”. Tämä lause on osa kovia koke-
muksia -repertuaaria. Saaran ääni muuttuu tässä tavalla, joka antaa vaikutelman, että
tätä oli vaikea sanoa. Tämä on oikeastaan yksi niistä harvoista kerronnan kohdista, joita
voidaan pitää tunnepuheena. Kuitenkin heti tämän jälkeen seuraa lievennys: ”*Sitte, no
olikhän siinä, no siinä nyt oli silleen, että kamalaa on ollu*”. Tämän hän sanoo jälleen
hyvin etäisesti ja neutraalisti ikään kuin se, että on ollut kamalaa, ei koskettaisi häntä
lainkaan.

Tulkitsen etäännyttävän repertuaarin funktioksi nimenomaan kovien koke-
musten ja avuttomuuden vähättelyn. Näin kuulijalle ei siirretä tunnetaakkaa tai vastuu-
teta häntä osoittamaan myötätuntoa. Repertuaarin kritiikkinä olen pohtinut sitä, syntyy-
kö etäännyttävä vaikutelma siitä, että kertominen on Saaralle niin tuttua. Saara toteaa
heti haastattelun alkuun selittäneensä näitä asioita ”*niin moneen kertaan*”.

Tilanteen hallinta -repertuaari

Tilanteen hallinta -repertuaari esiintyy erityisesti perheväkivallasta kertomisen yhtey-
dessä. Sille on tunnusomaista oman toiminnan korostaminen ja sen esiin tuominen, että
ei jää toimeettomaksi vaikeassakaan tilanteessa. Tulkitsen tilanteen hallintaa korostavan
puheen funktioksi vallan ja hallinnan tunteen luomisen suhteessa omaan elämään sekä
tämän hallinnan osoittamisen muille. Tätä repertuaaria käyttäessään Saara asettuu toi-
mijan ja ratkaisijan positioon. Hän ei alistu tai antaudu tilanteelle, vaan pyrkii aktiivi-
sesti toimimaan siinä. Näin hän pystyy vaikeista väkivaltatilanteista kertoessaankin
säilyttämään vahvan ihmisen identiteetin eikä näydy heikkona tai alistettuna.

– – *Ja mä sanoin Nooralle sillo, joo, ku se menikin niin, ku mä muistan, ku mä sanoin sille, että soita sä poliisit, mä meen tohon väliin ku [tauko] tommotteeseen pieneen vessaan vähä niinku mulla on, niin meidän isä oli ahdistanu äidin, että mulla on puukko takataskussa. Piti tällai näin. Mä sanoin Nooralle, että soita poliisit ja sitte tota, ku meidän äitikin huusi, että soittakaa ny jumalauta poliisit. Ni sitte Noora oli, et se ei voi soittaa siitä, et se pelkää, että meidän isä menee sinne huoneeseen ja tappaa sen. Mä sanoin sille kohta vissiin, että no juokse tohon naapuriin. – – Mä menin siinä kohtaa siihen niinku, meidän isä oli selkä niinku muhun päin, ku mä aloin hakkaan ja potkiin sitä, että nyt jumalauta, mä huusin sille silloinkin, no silloin mä olin varmaan viidennellä, kuudennella. Ja tota [tauko] se huomasi, ku Noora lähti siitä ovesta ja Noora ei voinu, ei ehtiny laittaa kenkiä jalkaan, ku se tiesi, et meidän isä huomasi, niin se juoksi sukkasilteen siihen naapuriin. Hirveesti meni itkien. Ja sitte tota noin niin, no meidän isä tiesi, että poliisit tulee, niin tottakai se lähti sitte hetken päästä karkuun. Et ensin mä sitä sain sitte vähän aikaa hakata ja sitte ku mä niinku sain katottua sen taskuun, ku mä niinku repäsin sen käden sieltä irti, niin se löi mua siinä kohtaa, ku mä huomasiin, että ei sillä ole mitään puukkoa. Se halus vaan niin pelotella meidän äitiä. Mä sanoin meidän äitille, että nyt juokse sitte – –*

Tilanteen hallintaa esiintyy tässä näytteessä hyvin paljon. Se on erityisesti omaa toimintaa ilmaisevaa yksikön ensimmäisen persoonan käyttöä: ”mä sanoin”, ”mä menin”, ”mä aloin”, ”mä huusin”, ”mä sain katottua”, ”mä repäsin” ja ”mä huomasiin”. Heti kerronnan alussa tulee esiin Saaran tilanteen hallinta, kun hän antoi siskolleen toimintaohjeet ja alkoi tämän jälkeen toimia itse. Kerronnassa tulee esiin myös se, että tuossa tilanteessa sisko pelkäsi ja itki. Näin syntyy vahva vertailukohta Saarelle, joka toimi, eikä osoittanut pelon merkkejä. Saaran toimijuus korostuu, kun vertailukohdaksi otetaan muut, joiden toiminta on päinvastaista kuin Saarella.

Kerronnan alkuun Saara esittää ensin muistavansa, miten tilanne meni ja alkaa vasta sitten kertoa tapahtumia tarkemmin. Muistamisen mainitseminen vakuuttaa kuulijaa siitä, että seuraavaksi kerrottu pitää paikkansa. Vaikka Saara tällä tavalla vahvistaa ja korostaa todella olleensa tilanteessa ja muistavansa sen, kerronta on tässäkin kohtaa hyvin neutraalia asioiden selostamista. Näytteessä on siis osittain myös etäännyttävän repertuaarin aineksia. Esimerkiksi kun Saara kertoo isän lyöneen häntä, hän ei osoita kerronnassa minkäänlaista tunnereaktiota, vaan tämän jälkeenkin vain vahvistaa omaa tilanteen hallintaa: ”Mä sanoin meidän äitille, että nyt juokse sitte”. Kertoessaan huutaneensa isälleen ”silloinkin” Saara vahvistaa omaa toimijuuttaan perheessä yleensä. Näin Saara osoittaa, että tämä ei ollut ainut kerta, vaan hän on toiminut muulloinkin.

Myös toisessa kerronnan kohdassa Saara luo toimijan positiota itselleen vertaamalla omaa toimintaansa muiden toimintaan. Seuraavassa näytteessä Saara kertoo, miten eri tavalla hän ja siskot toimivat väkivaltatilanteessa.

- V *Mutta mun toinen sisko, ni se aina laitto musiikkia kovemmalle, jolloin se halus nukkua, se just niinku ei halunnu välittää siitä, et se oli vähän niin ku se ei muka tietäiskään asiasta, et laitto musiikin, et se ei kuule mitään. Toinen pelkäs ihan hirveesti, se ei uskaltanu liikkua huoneestansa mihinkään, se ei uskaltanu edes soittaa edes poliisille ku se pelkäs, että meidän isä tappaa sen [tauko]. Mä olin sitten aina se, joka soitti poliisit tai menin siihen väliin.*
- H *Siis oliko ne sua nuorempia ne siskot?*
- V *= Ei ku ne on mua vanhempia.*

Alussa Saara kuvaa siskojensa toimintaa perheväkivaltatilanteessa. Toinen siskoista pyrki tilanteesta eroon kuuntelemalla musiikkia kovaa ja yrittämällä nukkua. Toinen siskoista pelkäsi niin paljon, että ei uskaltanut tehdä mitään. Tilanteen hallinta -repertuaari tulee esiin tämän jälkeen sanotussa: ”mä olin sitten aina se, joka soitti poliisit tai menin siihen väliin”. Sana *aina* toimii samalla tavalla kuin edellisen näytteen *silloinkin*. Saara korostaa omaa toimijuuttaan yleensä. Kyseessä ei ollut yksittäinen tilanne, vaan Saara oli aina se, joka otti tilanteen haltuun ja toimi sen ratkaisemiseksi. On myös huomion arvoista, että Saara luo itselleen niin vahvaa tilanteen hallintaa ja toimijuutta, että oletan hänet sisaruksista vanhimmaksi.

Väkivaltatilanteiden lisäksi tilanteen hallinta -repertuaaria esiintyy tilanteissa, joissa joku toinen on tehnyt päätöksiä Saaran puolesta. Tilanteen hallinta on tällöin vastausta itsemääräämisen puutteeseen. Seuraavassa näytteessä Saara kertoo huostaanottotilanteesta.

– – *Sitte tota soi ovikello ja sitte tuli sosiaalistojen työntekijät, noi sosiaali-työntekijät, että Saara, että tota me halutaan nyt nähdä sut. Mä sanoin, että siellä on tota valokuva hyllyssä, että menkää kattoon. Niin ei ku me halutaan nähdä, että sä oot ihan kunnossa. @No kai mä nyt oon kunnossa ku mä teille puhun. @ Me halutaan nähdä sut, että sulla on kaikki silleen muutenkin kunnossa, niin mä sanoin, että en kyllä avaa ovee. Nojasin siihen oveen tälleen. Nyt tää alkaa meneen siihen, että meidän täytyy tehdä susta kiireellinen huostaanotto, että lähet tonne perhetukikeskukseen meidän kaa. @En kyllä lähde, en kyllä lähde@. Jos et sä avaa sitä ovee, niin me soitetaan poliisit. Sit meni varmaan viistoista minuuttia ja siellä oli poliisit ja mä makasin siinä edelleen silleen tälleen näin siinä ovee vasten, mulla oli kirjahylly tossa, pidin jalkoja siinä, ni poliisit tulee, työntää mut lyttyyn sitä kirjahyllyä vasten, viä mut pihalle, että nyt mentiin. Sit mä sanoin, että @en mä nyt voi lähteä, että mulla on niinku@, se oli torstai päivä mä muistan senkin vielä, mulla piti alkaa tiistaina ripari, että @en mä voi, että mulla alkaa hyvässä paikassa hyvä ripari@, tossa niinku, että @mä haluan sinne mennä, että kyllä mä nyt*

sinne meen jumalauta@, huusin ja kirosin siinä ihan hirveesti niille. Sitte tota ne sano, että voi voi, että nyt täytyy keksiä sulle toinen ripari ja ne vei mut sinne ja mä olin siellä kuukauden ja pääsin pois ja sitte pääsin jo riparille ja sit mä olin siinä ihan onnellisesti sillee vähän aikaa – –

Saara ei suostu toimimaan muiden haluamalla tavalla, vaan linnoittautuu huoneeseensa. Hän esittää tehneensä koko ajan vastarintaa, niin fyysistä kuin sanallistakin. Hän ei suostu antamaan periksi. Näytteessä korostuu enemmän toiminnan omaehtoisuuden merkitys ja toiminta toisten ylivaltaa ja määräysvaltaa vastaan. Tilanteen hallinta tulee monessa kohtaa esiin *mä sanoin* -ilmaisuna. Saara yrittää monella tapaa sanallisesti hallita tilannetta ja saada sitä haluamaansa suuntaan.

Näyte on osa kerrontaa, johon kuuluu riita äidin kanssa ja siitä seurannut kii-reellinen huostaanotto. Saara selvittää tarkasti aikoja, tapahtumia ja puheenvuoroja. Ikään kuin vakuutena siitä, että kerronta pitää paikkansa, hän mainitsee muistavansa jopa, mikä päivä tuolloin oli: *”se oli torstaipäivä, mä muistan senkin vielä”*. Muualla kerronnassa tulee esiin muiston elävyys. Lause *”muistan niin elävästi senkin”* tekee kerronnasta hyvin henkilökohtaista.

Tilanteen hallinta ei ole aina mahdollista. Tämä tulee hyvin esiin muun muassa avuttomuusrepertuaarissa. Tilanteen hallinta on kuitenkin jotain, mitä tavoitellaan.

– – mut siis mä en tiä, mä en nyt just muista, että olisko se menny taas silleen, että [tauko] me asuttiin siinä niinku vähän aikaa ja sit meidän isä tuli taas sinne. Se oli taas luvannu muuttaa ne tapansa ja sitte me varmaan siinä enää hirveen kauaa ol-tu, ku meidän äiti sano, että nyt, nyt me muutetaan. Tuli näyttään mulle pohjapii-rustusta, ku mä sanoin sille silloin ekalla kerralla, että seuraavalla kerralla, ku muutetaan, niin mä haluan tietää, mihkä me muutetaan ja niinku pohjapiirustuk-sen, että mä pystyn suunnitteleen. Niin se toi mulle, että tossa me muutetaan tänne ja nyt me mennään kattoon se kämppä. – – Sen jälkeen ei oo muuten tota ottanu meidän isä yhteyttä – –

Näytteen alussa on paljon *sitten-* ja *taas-*sanoja, jotka korostavat elämän tietyn jakson epävarmuutta ja jatkuvuuden puutetta. Tämä jakso elämästä päättyy, kun äiti ja siskot lopullisesti muuttavat pois isän luota. Tämä on yksi menneisyyskerronnan käännekohdista.

Ensimmäinen muutto isän luota – tilanne, jonka tulkitsin Saaran kertomuksen toiseksi käännekohdaksi – oli Saaran hallitsemattomissa. Saara herätettiin aamulla ja hänelle kerrottiin, että nyt muutetaan. Saarella ei ollut mahdollisuutta vaikuttaa asiaan. Tässä näytteessä tulee kuitenkin esiin, että Saara oli kaivannut tilanteen hallintaa: *”ku*

mä sanoin sille silloin ekalla kerralla, että seuraavalla kerralla ku muutetaan, niin mä haluan tietää, mihkä me muutetaan ja niinku pohjapiirustuksen, että mä pystyn suunnitteleen". Saara kertoo halunneensa saada tietää elämäänsä liittyvistä asioista etukäteen ja voida suunnitella niitä. Vaikka tilanne olisikin väistämätön, jonkinlainen mahdollisuus suunnitella sitä ja siten vaikuttaa siihen luo hallinnan tunnetta.

Tilanteen hallinta -repertuaaria esiintyi perheväkivaltakerronnan lisäksi myös silloin, kun Saara kertoo äidin ja hänen välisistä riidoista. Tällöin puheessa korostuu erityisesti Saaran omaehtoinen toiminta.

– – Mutta, niin niin, sen jälkeen meni ihan hyvin taas. Sitten tuli kevät ja sit mä menin vissiin ihan omin avuin sinne sosiaaliasemalle tota tavaroitteni kanssa. Mä sanoin meidän äitille kotona, että nyt meni hermot, että jumalauta takasin en tuu. Sitte mä menin tota sosiaaliasemalle, kello oli viä, se oli vissiin jonku seittemän ja ne vei mut siitä sitte perhetukikeskukseen. – – ja sitte se meni taas joskus niin pahaks, että mä itte taas lähdin joskus yöllä, illalla. Ei ollu sosiaaliasemalla enää työntekijöitä, niin mä menin sinne nuorten turvatalolle. Sit ne otti mut sinne ja ilmoitti meidän äitille, että mä oon siellä ja niitten piti siitä saman tien alkaa niinku hom- tai kyseleen, että jos mä voisin lähtee sinne perhetukikeskukseen – –

Tässä tilanteen hallinta on vahvaa toimijuutta, jossa korostuu toiminnan omaehtoisuus. Tilanteen hallinta ilmenee samoin kuin aikaisemmassa näytteessä *menin*-ilmaisuuina, jotka osoittavat Saaran olevan toimija. Lisäksi kerronnassa korostuu toiminnan omaehtoisuus ja itsenäisyys. Saara on se, joka päättää lähteä. Ensimmäisellä kerralla hän menee sosiaaliasemalle *"ihan omin avuin"*. Ja vaikka Saara arvioi tilanteen toisella kerralla olleen paha, hän kuitenkin lähtee ihan *"itte"*. Kun sosiaaliasemalla ei toisella kerralla ollutkaan enää työntekijöitä, ei Saara jäänyt toimeettomaksi, vaan meni nuorten turvatalolle.

Puolustautumisrepertuaari

Puolustautumisrepertuaaria esiintyy pitkin menneisyyden kerrontaa ja hyvin erilaisista teemoista kerrottaessa. Puolustautuminen on yleensä reaktio tulkittuun epäoikeudenmukaisuuteen. Repertuaari pitää sisällään ajatuksen, että jos joku kohtelee itseä väärin, on luonnollista ja välillä myös oikein puolustautua, jopa aggressiivisesti. Puolustautumisrepertuaarin funktion tulkitsen olevan osittain sama kuin tilanteen hallintaa korostavassa puheessa. Repertuaarin kautta Saara luo vallan ja hallinnan tunteen suhteessa omaan elämäänsä. Puolustautumisrepertuaaria käyttäessään Saara muodostaa itselleen

toisten valtaan alistumattoman ihmisen position. Näin repertuaarin käyttö toimii myös välineenä, jolla alistavalle taholle ei suoda ”voittoa”, ainakaan täydellistä sellaista. Repertuaarin tahaton funktio voi olla se, että Saara luokituu ongelmalliseksi ja häiriintyneeksi. Tällöin Saara saisi muiden silmissä yleiseen järjestykseen alistumattoman ihmisen position.

– – sitten tuli joku pieni juttu, ku mun piti meiän äitin miesystävän kanssa puhua, ku mä olin sen yrityksessä töis, että niinku seuraavan päivän työvuorosta. Mä sanoin, että joo mä tuun, ku mä pääsen treeneistä, että mä tuun pyörällä. Mä tulin viis minuuttia ehkä myöhemmin, ku piti tulla, niin meidän äiti nosti siitä ihan hirveen haloon, että @jumalauta sä oot myöhässä, sä oot myöhässä, sä oot myöhässä, että sun piti tulla tänne Lassen kanssa jutteleen ja sä tuut myöhässä@. Mä sanoin, että mä oon viis minuuttia myöhässä. Sitte mä olin siinä ylhäällä ja sitte mulla jotenkin siinä kohtaa jotenkin pamahti niin paljo hermot, ku mulle oltiin huudettu niin asi- kaikista asioista, niin mä heitin ne kaikki tavarat siitä silleen vhit vhit vhit
--

Näytteessä Saara puolustautumisrepertuaarin avulla tekee ymmärrettäväksi omaa aggressiivista käytöstään. Tavaroiden heittäminen on reaktio epäreiluksi koettuun kohteluun. Kerronnassa korostuu, että kyseessä oli ”pieni juttu”. Saara myöhästyi sovitusta tapaamisesta vain viisi minuuttia ja äiti nosti tähän nähden ”hirveen haloon”. Kun Saaralle sitten ”oltiin huudettu niin asi- kaikista asioista”, hän menetti hermonsa ja alkoi heitellä tavaroita. Aggressiivinen puolustautuminen tehdään puheessa vähintäänkin ymmärrettäväksi ja luonnolliseksi reaktioksi korostamalla Saaran tekemän virheen merkityksettömyyttä ja äidin reaktion epäoikeudenmukaisuutta.

– – ja sit mä tota olin tota kaverilla, ku mun sisko vaan soitti, että tuu nyt käymään tossa Prismalla, että tota, ku se kysy, että missä mä oon. Mä oon tässä Prismalla. Tu käymään tossa Prismalla, että se tulee jutteleen mun kaa. Sit se teki mulle justiinsa sen, et se tuli meidän äitin kyytillä, että nyt viedään sut perhetukikeskukseen. Siis ei se olis sitä varmaan oikeesti halunnu tehdä, mut ku se mua, vähä nuorempi vaan, mut se on aina muutenki ollu sellanen, et ei se halua mitään pahalla tehdä, ku se on kumminki itteki aina niin pelänny, ku se tietää, että tota, jos se olis tahalleen mulle tehny semmosen, niin mä olisin varmaan lyöny sitä aika kovaa siinä kohtaa ni. Se sano, että sen oma auto ei lähteny käyntiin, että sen oli pakko tulla äitin kyytillä, mutta että, jos en mä halua lähtee, niin mä voin kävellä siitä pois ja että se ei kerro äitille mihinkä mä meen. Mut sit mä kuitenkin lähdin sinne, menin sinne perhetukikeskukseen – –

Tässä Saara saa itse päättää lähteekö hän perhetukikeskukseen vai ei. Tilanne ei ole uhkaava, vaan Saaralla on mahdollisuus ”kävellä siitä pois”. Siskon toiminta määritellään kuitenkin kielteiseksi. Hän tuli äidin kyydillä ja oli viemässä Saaraa perhetukikes-

kukseen. Lauseesta ”*sit se teki mulle justinsa sen*” käy ilmi, että siskon toiminta ei ollut Saarasta hyvä asia. Saman päätelmän voi tehdä myös muualta tekstistä, esimerkiksi kun Saara arvioi, että sisko ei ”*olis sitä varmaan oikeesti halunnu tehdä*”.

Puolustautumisrepertuaaria ajatellen Saaran arviot siskon toiminnan tahallisuudesta ovat huomion arvoisia. Tässähän Saara ei reagoi voimakkaasti puolustautumalla, sillä hän arvioi, että sisko ei tarkoittanut mitään pahaa. Hän kuitenkin huomauttaa, että ”*jos se olis tahalleen mulle tehny semmosen, niin mä olisin varmaan lyöny sitä aika kovaa siinä kohtaa*”. Puolustautumisrepertuaari toimii tässä ikään kuin muistutuksena siitä, että Saara ei anna kohdella itseään väärin. Jos tilanne olisi ollut toinen ja sisko olisi toiminut tahallaan Saaraa vastaan, Saara olisi kyllä puolustautunut. Myös seuraavasta näytteestä käy ilmi, kuinka suuri merkitys on sillä, minkä tulkinnan Saara tekee toiminnan syistä.

– – *Sittehän me siitä tosiaan, kaks kertaako me oltiin sitte lähdetty karkuun [tauko] sit me muutettiin karkuun. Ku mä, mä muistan sen aamun, mä muistan sen varmaan ikuisesti ku tota [tauko] mut piti herättää silleen [tauko] joskus seitemältä ja mun bussi lähti kakskytviis yli seitemän, sitte mä heräsin kakskyt yli seitemän ja mä en enää millään olis kerenny siihen bussiin, sitte mä aloin huutaan, että @miks ei kukaan oo herättäny mua@. Mä olin silloin viä oikeesti, mä olin viä aika pieni ja silloin mä mä kiroilin niinku mun siskoille, että @voi vittu te ette oo herättäny mua@. Sitte tota meidän äiti vaan tuli, että ei mitään hätää, että ei ollu tarkoituskaan sua herättää, että nyt, että vedä noi posliinitavarat tosta sun lasikaapista muovipussiin, että me muutetaan nytte. Mä sanoin, että @jaa okei, mihin me muutetaan, jee kivaa mä oon aina halunnu muuttaa@ – –*

Näytteessä epäreilu kohtelu on sitä, että kukaan ei ole herättänyt Saaraa kouluun, vaikka näin olisi pitänyt tehdä. Saaran reaktio on kiroilu ja huutaminen siskoille, jotka eivät ole herättäneet häntä. Reaktio on puolustautumista väärää kohtelua vastaan. Saara arvioi olleensa tuolloin ”*viä aika pieni*”. Arvio liittyy selvästikin kiroilemiseen ja tulkitsen Saaran arvion olevan se, että hän on kiroillut jo poikkeuksellisen nuorena. Kun sitten selviää, että Saaraa ei ollut tarkoituskaan herättää ja että siskot eivät olleet toimineet väärin, Saara luopuu voimakkaasta puolustautumisesta.

On ilmeistä, että tässä muut päättävät ja toimivat Saaran puolesta. Hänelle vain kerrotaan, että ”*me muutetaan nytte*”. Saara ei kuitenkaan tässä kohtaa reagoi itsemääräämisen puutteeseen puolustautumalla. Luultavasti hän on vielä niin pieni, että toiset päättävät hänen puolestaan, eikä hän koe sitä uhkaavana.

Muistamisen korostamisen tulkitsen vahvistavan sitä, että kertoja on todellakin ollut läsnä tilanteessa ja että hän tietää mistä puhuu. Muistaminen tuo tilanteisiin enemmän tunnelatausta, koska kerronta on silloin paljon henkilökohtaisempaa. Kyse ei ole muiden kertomien tilanteiden uudelleen kertomisesta tai vain hatarien muistikuvien esiin tuomisesta, vaan itse eletystä ja koetusta. ”*Ku mä, mä muistan sen aamun, mä muistan sen varmaan ikuisesti*” on erittäin vahva ilmaus. Tätä kautta tilanteesta luodaan erittäin merkityksellistä kuvaa. Tilanteen muistamisen painottaminen myös ikään kuin vakuuttaa, että se, mitä nyt kerrotaan, on varmasti totta. Muistamisen painottaminen tulee esiin myös muualla kerronnassa. Saara kertoo muun muassa muistavansa ”*elävästi*” ja ”*tarkasti*”.

– – *Se oli ihan hirveetä aikaa, ku sielläkin oli taas niitä vihollisia, jotka uhkas tulla niinku ampuun tyyliin meidät, että pesarin kanssa hakkaan. Niin kyllä me oltiin, et voidaan me vastaan ottaa. Mutta sitte tota oli taas niitä, ku tota Jaana oli semmonen, se mun kaveri, että se ei usk-, se ei oo koskaan lyöny ketään ja se on semmonen muutenkin aika laiha ollu tai on edelleenkin tai no siis on ja on, ku siis sekin odottaa lasta. Sitte me oltiin uusvuosi siellä lähikunnassa. Se oli ihan hirveetä, sieltä tuli ne ämmät, ne sai jostain kuulla, et me ollaan siellä yhdellä Mikolla ja ne tuli sinne oven taakse ja pojat työnsi meidät vessaan ja sinne tuli kaks, eiku yks oli sammunu sinne lattialle, niin olikin ja Sami tuli meidän kanssa sinne ja sit mä, että mä meen tosta keittiöstä hakeen puukon, ihan tiekkö sillä, että jos ne tulee niin mä näytän niille, että mulla on puukko kädessä, että mä puolustaudun sillä. Tottakai mä voin puolustautua, jos joku käy mun kimppuun. Mutta silloin noi pojat sai mut pihalle, ku tota, joku oli soittanu sinne oikeesti poliisit – –*

Näytteessä on selvä vastakkainasettelu: me vastaan nuo toiset. Toiset määritellään vihollisiksi, jotka ovat selvästikin vaarallisia. Kun esitetään, että toiset voivat ”*tulla niinku ampuun tyyliin meidät, että pesarin kanssa hakkaan*” näyttäytyy tilanne todella uhkaavana. Kuitenkaan näitä ”*vihollisia*” kohtaan ei osoiteta pelkoa, vaan ennemminkin halveksuntaa, mitä osoittaa ilmaisu ”*ne ämmät*”.

Pelokkuuden sijaan Saara luo itselleen rohkean ja alistumattoman ihmisen positiota. Näin hän tekee esimerkiksi lauseella ”*niin kyllä me oltiin, et voidaan me vastaan ottaa*”. Tämän jälkeen hän kertoo Jaanasta, joka ei uskalla lyödä ketään antaen samalla ymmärtää, että hän kyllä uskaltaa. Tässäkin Saara tuo esiin omaa rohkeuttaan toimia vertaamalla itseään toiseen, jolla tätä rohkeutta ei ole. Uhkaavassa tilanteessa Saara ei jää toimeettomaksi. Tilanteen hallinta -repertuaari tulee erityisesti esiin ”*mä meen*” - ja ”*mä näytän*” -ilmaisissa.

Aggressiivinen puolustautuminen esitetään tietyissä tilanteissa oikeutettuna: Itseään saa puolustaa, jos toinen käy kimppuun. Ilmaisuihin ”*tottakai*” antaa ymmärtää,

että kyse on itsestään selvyydestä. Vaikka Saara ei tilanteessa puukkoa käytäkään, hän osoittaa, että olisi ollut siihen valmis. Kaikilla argumentilla on omassa kontekstissaan jokin tehtävä, ja ne ovat vastausta johonkin keskusteluun. Oikeuttaminen voidaan nähdä vastauksena mahdolliseen kritiikkiin. (Jokinen 1999; 127, 128.)

4.2 Nykyisyys: kunnollisuutta ja läheisiä ihmissuhteita

Nykyisyyskerrontaan kuuluu voimakas oman kunnollisuuden korostaminen, minkä olen nimennyt kunnollisuusrepertuaariksi. Lisäksi kerronnassa korostuu poikaystävä ja muiden ystävien merkitys. Saara kertookin nykyisyydestä erilaisten suhteiden kautta. Merkittävä osa tällaista suhdepuhetta on ystäväkeskeinen repertuaari.

Kunnollisuusrepertuaari

Nykyisyyskerronnassa ei ole enää menneisyyskerronnalle tyypillistä puolustautumisen korostamista, eikä siihen liioin kuulu omista virheistä ja hölmöyksistä kertomista. Sen sijaan tilalla on voimakas oman kunnollisuuden korostaminen. Nykyisyyskerronnan kunnollisuutta korostetaan usein vertaamalla sitä menneisyyden ”huonoon aikaan” ja painottamalla, että nyt menee paljon paremmin. Kunnollisuusrepertuaarissa kunnollisuus näyttäytyy ennen kaikkea siististi pukeutumisena ja meikkaamisena, ahkerana koulunkäyntinä, fiksuina kavereina ja sovussa elämisenä muiden kanssa.

Sosiaaliset ongelmat määrittyvät helposti nuoren kyvyttömyydeksi ja haluttomuudeksi sopeutua ja käyttäytyä oikein (Raitakari 2004, 73). Tulkitsen kunnollisuusrepertuaarin olevan vastapuhetta tämänkaltaiseen luokitteluun ja epäilyksiin. Repertuaaria käyttäessään Saara rakentaa itselleen kunnollisen nuoren positiota ja samalla heikentää vaihtoehtoista konstruktiota ongelmallisesta tai häiriintyneestä nuoresta. Varsinkin tytöt näyttävät konstruoivan omaa kypsyyttään ja toimijuuttaan suhteessa ongelmakonstruktioon (Aapola 1999, 349). Lisäksi kunnollisuusrepertuaarin funktioksi voidaan tulkita hallinnan ja pärjäämisen osoittaminen. Kunnollisuusrepertuaarin avulla Saara osoittaa, että vaikka hänellä on joskus mennyt huonosti, nyt hänellä menee hyvin.

Seuraavassa näytteessä muutos menneisyyden huonosta ajasta nykyiseen parempaan aikaan ja kunnollisuuteen tulee vahvasti esiin. Edellä Saara on kertonut nuorisokotiin sijoittamisesta ja alkaa sitten kertoa, millaista on ollut siitä eteenpäin.

– – Sitte, no se alkuhan oli aika huonoo aikaa. Mä menin aina nä-, missähän ne on, tässä, näillä housuilla menin aina. Mä olin ihan missä vaan, niin mä olin aina niillä, mä olin kaupungissa niillä, sen verran mitä mä silloin sain sielä liikkua ja kuljin aina huppari päässä ja kävin ostaan vaan huppareita. Hirveetä aikaa ja sitte en mä tiä, nyt on koko ajan vaan menny parempaan ja parempaan [suuntaan]. Varmaan on muutenkin niinku, siis mä en tiä, mutta meiän äitikään ei oikein usko sitä, että mä olisin muka päässy niistä vanhoista kavereista eroon. – – Mutta en mä niitten kanssa tosiaan enää vietä silleen aikaa. Ku mä tiän, että ne liikkuu edelleen, ne istuu siinä keskustorin kulmalla ja siinä ne polttaa tupakkaa ja vähä kannabista välillä ja sit ne juo siinä vähä kaljaa – –

Näytteessä muutos huonosta parempaan on ilmeinen. Saaran mukaan ensin oli ”aika huonoo aikaa” ja ”hirveetä aikaa”, mistä kertoo esimerkiksi se, että hän kulki aina vain huppari päässä ja samat housut jalassa. Kuitenkin ”on koko ajan vaan menny parempaan ja parempaan [suuntaan]”. Se, että on mennyt paremmin, tulee esiin muun muassa siinä, että Saara on päässyt ”vanhoista kavereista” eroon. Tulkitsen erityisesti näytteen viimeisen lauseen edustavan hyvin kunnollisuusrepertuaaria. Esittäessään vanhat kaverit keskustorin kulmalla notkujiksi ja päihteitä käyttäviksi ja osoittaessaan, että ei ”niitten kanssa tosiaan enää vietä silleen aikaa”, Saara rakentaa itselleen kunnollisen nuoren positiota. Hän ei itse enää ole sellainen kuin nuo kaverit.

Omaa kunnollisuuttaan Saara korostaa myös tuomalla esiin, että nyt hänellä on kunnollisia kavereita. Nykyisten kavereiden kunnollisuutta Saara korostaa muun muassa esittämällä, että nykyiset kaverit eivät juo, ja vaikka joisivatkin, niin eivät paljon. ”Ne on kaikki hirveen fiksuja”.

Hyvän käytöksen korostaminen on osa kunnollisuusrepertuaaria. Menneisyuskerronnassa Saara kertoi paljon riidoista eri ihmisten kanssa. Nykyisyyskerronnassa hän korostaa sitä, että enää ei ole riitoja ja että hän osaa jopa välttää niitä.

– – Mä justiin sitä tossa taas mietin, ku mä tulin, kävelin tosta pysäkiltä, että miten mä oon tämmötteeseenkin joutunu, että mä olin silloinkin, ku mä olin täällä, kävin, niin mä tätä tietä tässä kattelin, ku autolla tultiin, että jumalauta tänne en koskaan tuu tulee, että en ikinä ja puolen vuoden jälkeen mä pääsin jo tänne. Mut se on varmaan vaan se ku, mä oon nyt koittanu noillekin tuolla ylhäällä sanoo, mä oon jotenki, yhtä äkkiä se vaan naksahi mulla päässä, että jos noi kieltää jotain, ni tota täytyy ottaa se niinku ne sanoo, koska esimerkiks, jos mä saan vaikka huonetta, ni mä en suostu tuleen, niin siitä tulee mulle koko loppuilta huonetta, mut jos mä

*tuun, ni tota ne saattaa tulla kaksnyt- kahenkytä minsanki päästä vaikka sanoon, että sä oot ollu ihan hiljaa ja kunnolla, että tuu vaan pois sieltä, tu kattoon meiän kaa salkkarit tai jotain tämmöstä. Että tolleen, ku vaan niinku kuuntelee niinku niitä ja tottelee vähän niitä, jos niille niinku aina panee vastaan, ni sitä kireempiähän ne on, mutta jos niillä, ottaa ne niitten säännöt hyvin vastaa, ni silloin tota nekin kohtelee vähän paremmin oikeesti. *Että ei se nyt, se on vähän semmosta.**

Saara kertoo näytteen alussa kapinasta, jota hänellä oli nuorisokotia kohtaan tullessaan sinne ensimmäistä kertaa. Tässäkin tulee esiin muutos huonosta parempaan, sillä seuraavaksi Saara kertoo, miten hänellä kuitenkin pian meni niin hyvin, että hän jo puolen vuoden päästä pääsi itsenäistymisasuntoon.

Näytteessä kunnollisuus on sitä, että ei ole riitoja aikuisten kanssa. Saara kertoo ymmärtäneensä, että ”jos noi kieltää jotain, ni tota täytyy ottaa se niinku ne sanoo” ja ”jos niillä, ottaa ne niitten säännöt hyvin vastaa, ni silloin tota nekin kohtelee vähän paremmin oikeesti”. Erityisesti tämä näyte eroaa puhettavassaan menneisyyskerronnasta. Kunnollisuusrepertuaari näyttäytyy näytteessä voimakkaasti vastakkaisena puolustautumisrepertuaarille, sillä tässä kyseessä on ennemminkin alistuminen. Totteleminen ei näyttäydy kunnioituksena, vaan kannattavana toimintana. Kun käyttäytyy hyvin, tulee myös hyvin kohdelluksi. Virokannas (2003b, 311–312) kuvaa tällaista toimintaa pelaamiseksi; tavoitteena on selvittää mahdollisimman helpolla viranomaisten kanssa toimiessa.

Saaran kerronnassa oman voinnin ja elämän arviointi tapahtuu paljon ulko-näköisten seikkojen arvioinnin kautta. Kunnollisuus näyttäytyy Saaran puheessa siistiinä pukeutumisena ja meikkaamisena.

H *No tarkottaaks se jotain muuta, ku sä sanot, että on menny paremmin, niin tarkottaaks se jotain muuta, ku sitä, että ei o ollu riitoja noitten kaa?*

V *No en mä tiedä, siis muutenkin on vähän tää tyyli vaihtunu ehkä parempaan. Silloin mulla oli rastat, oli silloin yhdessä kohtaa. Sitten mä aattelin, mä en omiin hiuksiin tee, niin mä teen tekokuuiduista rastat, ku mullahan oli silloin pikkuletit jossain kohtaa. Ni ne on tuolla silleen kaapissa, ni ne saa ponnariin kii jos joskus haluaa, vähä laittaa tukkaa – – Mut sitä mä oon, noi on yhen ohjaajanki kanssa joskus puhui muutama kuukausi sitte kans, että hirveesti muuttunu tyyli parempaan, että silloin mä kuljin vaan jossain rumissa rähjäsissä lenkkareissa ja huppari päällä keskellä talvee, niin nyt mulla on korkokenkiä.*

H *Sä näytät muutenkin kyllä paljon paremmalta ku silloin vuos sitte.*

V *Niin silloin mä olin semmonen. Mulla oli silloin varmaan aina ihan mustat silmän aluset, nyt mä oon koittanu peittää ne mustat silmänaluset. Silloin mä en jaksanu edes meikata. Silloinki ku mä kotona viä olin, mähän menin keskellä kaupunkia ihan ilman meikkiä, nyt mä en voi suunnitellakaa semmosta, hyi että, huh hyi. Siis kouluun oon menny sillai, että on ollu meikkivoidetta ja puuteria ja kulmakarvat oon piirtäny ja tota vähän taivuttanu ripsiä, mutta ei o tarvinnu ripsiväriä olla.*

*Mut silleen oon menny kouluuun, mutta en koskaan menis ilman meikkivoidetta ja puuteria, näyttää naama niin eriväriseltä, se on ihan läikkäs [tauko]. Ja hirvee vimma on tullu näihin korkokenkiin, *mä vaan ostelen koko ajan uusia kenkiä.**

Kysyessäni, mitä Saara tarkoittaa sillä, että on mennyt paremmin, hän nostaa esiin sen, että ”*hirveesti muuttunu tyyli parempaan*”. Totean, että hän näyttää muutenkin paremmalta kuin vuosi sitten. Tällä tarkoitan, että hän vaikuttaa paljon iloisemmalta ja onnellisemmalta. Tässäkään kohtaa Saara ei kommentoi esimerkiksi omaa vointiaan, vaan jatkaa ulkonäöstään: aiemmin oli ”*ihan mustat silmänaaluset*”, eikä ”*jaksanu edes meikata*”, nyt meikkaa ja kiinnittää enemmän huomiota ulkonäköönsä. Saara käyttää ulkonäköpuhetta kertoessaan, kuinka hyvin tai huonosti hänellä on mennyt. Siisti ulkonäkö on osoitus siitä, että on ”mennyt paremmin”. Erityisesti tytöille on tyyppillistä määritellä itseään tällä tavalla suhteessa ulkonäköön ja omaan vartaloon (Gergen & Gergen 1993).

Eräs kunnollisuusrepertuaarin liittyvä asia on ahkeruus. Saara kertoo hoitavansa opiskelunsa huolellisesti. Kerronnassa korostuu myös se, että hänellä on välillä kova kiire kaikkien hoidettavien asioiden kanssa.

Herään siinä, jos otetaan vaikka semmonen kaheksasta kolmeen koulupäivä, ni mä herään siinä 4:45 ja sit mä nousen 5:45 [tauko] ja sit mä siinä syön ja meikkaan ja käyn vessassa, jos kerkeen ja syön, jos kerkeen siis eli meikkaan ja lähen kouluun siis, suoraan sanottuna. Käyn vessassa, jos kerkeen, syömään en koskaan kerkee. Sit mä meen pysäkillle ja meen kouluun, ku bussi lähtee niinku 6:40. Sit mä oon koulussa siinä silleen kaheksasta kolmeen ja sit kolmelta tulee bussi, mikä ei kierä, vaan tulee suoraan tähän. Siis tonne valolle. Niin mitä mä oon tässä silloin neljältä, mut jos mä tuun semmosella bussilla, mikä kiertää, ni esimerkiks jos mä pääsen neljältä koulusta, ni mä oon tässä puol kuus. Et se on aika pitkä päivä lähtee niinku 6:40 ja sitte tulla tähän niinku 17:30, niin se on aika pitkä matka. Kyllä niitäkin on kestetty – –

Kertoessaan tyyppillisestä päivästäan Saara kertoo kolmeen kertaan tekevänsä jonkin asian ”jos kerkee”. Kerronnassa kiire tulee selvästi esiin, toisaalta myös päivän raskaus. Saara herää aikaisin ja on vasta myöhään takaisin nuorisokodissa. Saaralla saattaa olla ”pitkiä päiviä” ja ”pitkiä matkoja”. Lause ”*kyllä niitäkin on kestetty*” painottaa edelleen päivän raskautta tuoden esiin, että joissain päivissä todella on kestämistä. Kiire on osa kunnollisuusrepertuaaria, minkä lisäksi keskeistä on myös kiireen ja väsymyksen kestäminen. Muualla kiireestä puhuessaan Saara toteaa, että ”*loppuun asti vaikka väsyttääki*”. Raitasen (2001, 204) mukaan nuoret korostavat omaa aikuisuutta pohtiesaan itsenäisyyttä, joka ilmenee juuri vastuun kantamisena ja selviämisenä. Vaikeuksiin

asennoidutaan haasteina ja esitetään tarinoita, joissa sankarin tapaan on itse luotu itselle elämisen puitteet.

Kerronnassa esiintyy muutamia poikkeuksia kunnollisuusrepertuaarista, mutta niillekin löytyy ymmärrettävä selitys. Seuraavassa näytteessä poikkeus asettuu vahvan kunnollisuuspuheen sekaan.

No siis niinku kaikki meidän luokalta on niinku sieltä kotosin. On pari semmosta, jotka käy täältä koulua tai niitä oli enemmänki, mutta kaks niistä on lopettanu, koska ne ei jaksanu käydä ja sitte tota, no, ne muut täältä, niin ne käy silloin, ku ne jaksaa, ne käy koulua. Mä oon ainut täältä, joka menee joka aamu ajoissa kouluun. KERRAN on ollu yks tasan poissaolopäivä, mistä mä en o saanu niinku lupaa. On silloin, ku oli elämä lapselle -konsertti, me oltiin tässä silleen kolmelta. Mä pääsin puol neljältä nukkuun, mun piti herätä niinku siinä vähä ennen viittä, niin mä olin sillai, että ei. -- Joo se on ollu ainut päivä, ku mä oon ollu luvattomasti pois, mutta kaikista muista mulla on aina ollu, siis mä oon ollu kipee tai mulla on ollu lääkäri, mulla on kaikista [tauko] tai sit mulla on ollu joku palaveri, siis silleen, kuitenkin --

Vertaamalla itseään opiskelutovereihinsa Saara tuo esiin omaa ahkeruuttaan ja kunnollisuuttaan. Saaran koulumatka on pitkä, mutta silti hän käy koulua ahkerasti ja tunnollisesti. Muut pitkämatkalaiset eivät ole yhtä ahkeria. Kaksi on lopettanut ”koska ne ei jaksanu käydä” ja muut ”käy silloin ku ne jaksaa”. Saara on ainoa pitkämatkalainen, joka menee aina aamuisin ajoissa kouluun. Tähän on ollut vain yksi poikkeus ja siihenkin on ymmärrettävä selitys. Saara painottaa, että hänellä on ollut ”yks tasan” luvaton poissaolo ja näin on todellakin ollut vain ”KERRAN”. Muuten Saaralla on aina ollut lupa poissaoloihin.

Puhuimme Saaran kanssa hänen mahdollisesta muuttamisestaan takaisin kotikaupunkiin. Kysyin, mikä Saaran mielestä vaikuttaa eniten siihen, onko muuttaminen mahdollista.

En mä tiä, se nyt vaikuttaa eniten, miten mulla tässä menee ja mun mielestä mulla menee koko ajan vaan paremmin ja paremmin. Tottakai mulle niinku joskus tulee joku semmonen, että mä saatan noille jotain tiuskasta, mutta se voi johtua juuri siitä, että mulla on riitaa Tomin kanssa, niinku yleensä tai sitte, että mä oon vaan hirveen väsyny, että mä en vaan yksinkertaisesti enää jaksaa [tauko] ni, mutta että ei oo sillai mitään muuta --

Saaran mielestä muuttamiseen vaikuttaa eniten se, miten hänellä nuorisokodissa menee. Hän pyrkiikin vakuuttamaan, että hänellä menee hyvin ja koko ajan vain paremmin. Tämän jälkeen Saara esittää, että joskus joitain poikkeamia tästä tulee: Hän saattaa vä-

lillä tiuskaista nuorisokodin henkilökunnalle. Kerronnassa käyttäytyminen tehdään ymmärrettäväksi väsymyksellä tai ihmissuhdevaikeuksilla. On luonnollista ja ymmärrettävää tiuskaa toisille, jos on kovin väsynyt tai mieltä vaivaa jokin ikävä asia. Tällaisen ymmärrettäväksi tekemisen kautta toiminta ei horjuta kunnollisuusrepertuaaria. Lopuksi Saara vielä toteaa, että muuton esteenä ei ole muita asioita.

– – Noi meidän opettajatki aina, silloinki oli ollu vanhempainilta, siä oli ollu kolme niinku aikuista, siä oli ollu täältä ohjaaja ja meidän äiti ja jonku isä. No niillä oli sitte ollu siinä paljo aikaa jutella meidän opettajan kaa, ne oli kyselly hirveesti, että kuinka mulla menee. Opettaja oli vaan sanonu, että hirveen hyvin menee. En olis ittekään ikinä uskonu, että menee koulussakin joskus näin hyvin, että huonoin mun numero on yks kakkonen, kaikki muut on ollu niinku, mulla on ollu ehkä kaks tai kolme kolmosta, loput on nelosia ja vitosia. Ei mulla oo koskaan ollu tämmöstä koulumenestystä. Mä oon ollu itekin vähä silleen, että huh huh. Niin noi on vaan ollu sillai, että ei oo tullu niinku mitään moitteita koulusta, ei yhtään mitään. Mä oon aina silleen niinku ajoissa ja jos me mennään niinku kymmeneen niin mä oon viis minuuttia myöhässä, mä aina sitten ilmoitan edellisenä päivänä, et mä tuun sit viis minuuttia myöhässä, ku busseja ei tuu – –

Myös tässä näytteessä voi havaita muutospuhetta. Saara tuo esiin oman yllättyneisyytensä siitä, että hänellä nyt menee koulussa niin hyvin. Aiemmin hänellä ei ole ollut samanlaista koulumenestystä, eikä hän olisi aiemmin edes uskonut, että joskus voisi olla näin. Muiden todistukseen vetoaminen on tyypillistä kunnollisuusrepertuaarille. Opettajan mukaan Saaralle menee ”hirveen hyvin”. Lisäksi nuorisokodin työntekijät ovat olleet tyytyväisiä, kun koulusta ei ole tullut minkäänlaisia moitteita. Myös muualla kerronnassa Saara vetoaa muiden todistukseen omasta kunnollisuudestaan. Saara muun muassa esittää, että opettajan mukaan hän on ”raatanu ihan tarpeeks” ja ”nähny ihan tarpeeks vaivaa”. Nuorisokodin henkilökunta on ”sanonu koko ajan sossullekin, että Saaralla menee oikeestaan aika hyvin”. Muiden mielipiteitä esiin tuodessaan Saara käyttää enimmäkseen suoraa raportointia (*direct reporting*), jossa toisen puhetta tai kirjoitusta lainataan sanasta sanaan (Fairclough 2003, 49). Näin lainauksista syntyy mahdollisimman luotettava kuva.

Ystäväkeskeinen repertuaari

Ystäväkeskeiselle repertuaarille keskeistä on ystävien merkityksen korostaminen. En tarkoita sillä vain puhetta tietyistä teemasta eli ystävästä, vaan ennen kaikkea puhetapaa, joka painottaa ystävien merkitystä yli muun. Ystävät ovat Saaralle kaikista tärkeimpiä.

Tämä tulee esiin sekä siinä, että kerronnassa ystävistä puhutaan paljon, että myös ihan suorissa kommenteissa ystävien merkityksestä.

Ystäväkeskeisen puheen avulla Saara tekee ymmärrettäväksi muun muassa elämänsä positiivista suuntaa sekä suhdettaan aikuisten tarjoamaan keskusteluapuun. Repertuaarin funktiona on ystävien tärkeyden korostaminen ja samalla aikuisten tarjoaman avun torjuminen. Keskeistä on samanlainen kokemusmaailma ja sitä kautta toisen ymmärtäminen. Aikuisilla ei ole samanlaista kokemusmaailmaa kuin Saaralla ja siksi he eivät voi ymmärtää. Saaran identiteetti rakentuu siten tiettyjen kokemusten sekä ystävänä olemisen ympärille. Painottaessaan samanlaisen kokemusmaailman merkitystä hän rakentaa itselleen tiettyjä ikäviä asioita kokeneen nuoren positiota. Yleisesti ystävien merkitystä korostaessaan hän asettuu erityisesti nuorten ryhmään.

Ystävät näyttävät Saaran merkittävänä voimavarana. Heidän kanssaan on hyvä olla ja jutella. Aikuiset sen sijaan esitetään etäisiksi, eikä heidän ajatella voivan ymmärtää. Kunnollisuusrepertuaarin yhteydessä esittämissäni näytteissä aikuiset näyttävät lähinnä auktoriteettitahona. Kavereiden kanssa puhutaan kaikesta ja suunnitellaan tulevaisuutta. He näyttävät kunnollisina, fiksuina ja luotettavina.

= Aika lailla joo, nyt ku alkaa tosiaan silleen miettiin jälkeinpäin, niin on perheenkin kanssa ollu niitä hyviä juttuja, mutta sitte, mitä mä oon vannottanu aikojen alusta asti, että kaverit on mulle tärkeimpiä, että silloinkin, ku mä tänne tulín, että pakko saada soittaa kavereille, et ihan pakko, että ne on mulle tärkeimpiä. Nehän, en mä ilman mun kavereita olis niinku varmaan, en mä nyt tarkota, että tässä, niinku, että mä oon joutunu tänne, mutta siis, en mä olis varmaan pärjänny tosiaan näinki pitkälle ilman niitä mun kavereita, mitä mul on.

Näytteessä kavereiden merkitys on ilmeinen. He ovat jopa tärkeämpiä kuin perhe. Nuorisokotiin tullessa Saara halusi ensimmäisenä ottaa yhteyttä juuri kavereihin. Saara kuvaa pakottavana saada soittaa kavereille: ”pakko saada soittaa kavereille, et ihan pakko”. Näytteen lopussa Saara tuo esiin, että ilman kavereita hän ei olisi pärjännyt kuten nyt. Samalla hän kumoo vaihtoehdoisen konstruktion siitä, että kavereilla olisi ollut negatiivinen vaikutus häneen ja hänen elämäänsä. Saara erikseen tarkentaa, että hän ei tarkoita, että kaverit olisivat vaikuttaneet nuorisokotiin joutumiseen, vaan päinvastoin. Nykyäänkin elämän parhaimpia hetkiä ovat ne, joita saa viettää kavereiden kanssa.

– – Kuiteski, no on ollu kuitenkin nytte tässä viime aikoina parhaimpia juttuja varmaan ne, ku on ollu [tauko] tota noitten kavereitten, siis niitten kavereitten kansa kenen kaa mä nykyään enää pyörin – –

Ystäväkeskeisessä repertuaarissa Saara tekee eron vanhojen ja uusien kavereiden välille, kuten kunnollisuusrepertuaarissakin. Kunnollisuusrepertuaarissa tuli esiin, että uudet kaverit ovat fiksuja ja kunnollisia ja vanhat eivät niinkään. Ehkä juuri tästä syystä Saara tarkentaa, että tässä hän tarkoittaa nimenomaan uusia kavereita. Yhteiskunnassa on vahva ajatus vertaisryhmien kaksijakoisuudesta: on ”hyviä” ja ”huonoja” sosiaalisia verkostoja (Heikkinen 1999, 143; Raitakari 2004, 70). Saara ei kuitenkaan anna vanhoille kavereille pelkästään negatiivista merkitystä, mikä käy ilmi seuraavasta näytteestä.

- V *Sitte silloinkin ku mä, oli kaupungissa joku viiskymmentä niitä kavereita, niin niitten kans oli vaan niin lepposta olla, ku aina oli joku kaveri ja ei tarvinnu, siis ei tarvinnu soittaa koskaan, ku meni vaan, niin siellä oli aina joku. @Kato morjes@, @morjes mä oottelinkin, et sä tuut@, noni lähetään tonne piipulle istuun.*
- H *Mut ymmärsinks mä oikein, että sä kuitenkin olit sitä mieltä, että se on ihan hyvää juttu, että sä oot vähä niinku päässy eroon niistä?*
- V *Joo, siis ei siinä oikeestaan ollu mitään. Se oli ihan lepposaa silloin, mut nyt se, nyt se ei oo enää niinku lepposaa, vaan se on niinku niin mukavaa aikaa niitten nykyisten kavereiden kanssa viettää, ku siis niitten kanssa on sellasta inside juttua ja [tauko] niinku kaikki nauraa aina, aina, joka päivä ku mennään sinne, niin aina kaikki nauraa – –*

Menneisyyden kannalta tarkasteltuna vanhat kaverit saavat myönteisen merkityksen. Vanhoissa kavereissa hyvää oli se, että aina oli joku kaveri ja oli ”lepposta” olla. Näin ”hyviä”, sosiaalista tukea antavia verkostoja voi olla myös marginaalissa (Heikkinen 1999, 144). Tässäkin kyse on siitä, määritelläänkö asiaa menneisyydestä vai nykyisyydestä käsin. Nykyhetkessä tarkasteltuna vanhat kaverit näyttävät negatiivisessa valossa, kuten kunnollisuusrepertuaarista käy ilmi. Näin on mahdollista antaa vanhoille kavereilla sekä myönteinen merkitys että osoittaa, että heistä oli joka tapauksessa ihan hyvä päästä eroon. Kerronnassa tehdään useaan otteeseen ero vanhojen kavereiden ja nykyisten kavereiden välillä. Vanhojen kavereiden kanssa oli ihan mukavaa, mutta uudet kaverit ovat kuitenkin paljon läheisempiä.

- H *Mulla jäi toi viä jotenki, ku sä, tai niinku jotenkin tosi paljo niitä kavereita, että ne on niin tärkeitä, ja sit mä aattelin, että [tauko] et onks ne niinku ollu semmonen oikeesti niinku se kantava voima?*
- V *No siis niille mä oon aina tykänny kertoo paljo enemmän, ku kellekään aikuiselle, ku kaverit on aina ollu sellasia, että ne tuntee paljo paremmin. Siis niille etenkin, jolla on itellä vähä samanlaista menneisyyttä tai kokemusta samanlaisista asioista, niin niille on vielä helpompi puhua. Turha se on alkaa kenellekään koulututulle, vanhalle tädille alkaa höpöttää yhtään mitään, ku se ei kuitenkaan tiedä, ku se ei ensinnäkään se ei tunne mua ja se ei tiedä yhtään mistä mä puhun. Ja mitä meidän*

äiti sano, että tuntee sitten kuinka hyvin ja tietää asioista kuinka paljon tahansa, niin ei tuu koskaan tietää, miltä meistä on joskus tuntunu. Niin mä oon aina sanonu kaikille, että et sä voi koskaan sitä ymmärtää, mutta voit ehkä niinku tai et sä voi koskaan tuntee miltä se, mutta sä voit ehkä koittaa ymmärtää. Että on ollu aika monta kaveria, joilla on ollu aika samanlainen menneisyys, että vanhemmat on eronnu saman syyn takia tai on edelleenkin yhdessä, mutta on ollu joskus tämmösiä. Niin niille mä tykkään ainakin silleen enemmän puhua ja [tauko] ne ymmärtää

--

Ystäväkeskeiselle repertuaarille keskeistä on ihmisten kokemusmaailman samankaltaisuuden merkitys. Saara tukeutuu kavereihin mieluummin kuin aikuisiin siitä syystä, että hän ajattelee kavereilla olevan paremmat mahdollisuudet ymmärtää häntä juuri samanlaisen kokemusmaailman tähden. Kaverit tuntevat hänet paljon paremmin. Eriytyisen tärkeitä ovat ne kaverit, joilla on jossain määrin samanlainen menneisyys ja samanlaisia kokemuksia kuin Saaralla itsellään. Myös Virokannaksen (2003a, 198–199) tutkimuksessa nousivat esiin samanlaiset kokemukset ja sitä kautta syntyvä kyky ymmärtää. Saaran kerronnassa aikuisten tarjoamasta avusta annetaan vähäpätöinen kuva ja aikuiset esitetään hyvin etäällä oleviksi. Tämä tulee hyvin esiin muun muassa lauseessa ”*turha se on alkaa kenellekään koulututulle, vanhalle tytölle alkaa höpöttää yhtään mitään, ku se ei kuitenkaan tiedä*”.

-- En mää tiä, ei tän paremmin oikeestaan paljo vois mennä, paitsi että mää pääsen kotiin tai siis, että en kotiin vaan siis muuttaan pois täältä -- [kotipaikkakunnalle]. Mutta sitte vasta hyvin meneeki, ku ei tarvi niinku laittaa kaverille, tai niinku olla kaverin kanssa puhelinyhteydessä, ku voi nähdä vaikka joka päivä sitte --

Pitkin nykyisyyskerrontaa korostuu se, että nyt Saaralla menee hyvin. Kuitenkin vielä paremmin menisi, jos voisi nähdä kavereita joka päivä. Kavereiden esitetään vaikuttavan hyvin paljon siihen, miten Saaralla menee.

H *Mitä sitten ihmissuhteissa?*

V *No [tauko] varmaan noi tärkeimmät tulee aina säilyyn, eikä niitä nyt, neki oli suurimmaks osaks vaan jotain tuttuja, kenen kanssa mää viime vuonnaki silloin vaan olin. Mutta tärkeemmät kaverit ja noi *tulee kuiteski aina oleen, tärkeimmät varmaan*. Nytteki siis, on mulla ollu joskus niinku @kivoja parhaita kavereita, bes-tiksii@, mutta ei oo ollu niinku. Toi Annaki niin siis, ei se oo enää mikään pelkkä kaveri, ku se on oikeesti ihan kunnan ystävä, ku me, siis se kertoo mulle oikeesti aina kaiken. Sonjakaan ei enää tiedä niin paljo Annan asioista, mä tiän enemmän ku varmaan ku se itte [tauko] ku me aina suunnitellaan toistemme elämää silleen, että joo joo, sitte sä meet sinne ja sitte sä otat siitä ittelles miehen ja mä aina sanon tällai Annalle.*

Näytteen alun ”*noi tärkeimmät tulee aina säilyyn*” on vahvaa ystäväkeskeistä puhetta. Samoin se, että kerrotaan toiselle aina kaikkia ja suunnitellaan toisen elämää. Kysymyksen koskee ihmissuhteita yleensä ja onkin tärkeää huomata, että Saara ei tässäkään viittaa perheeseen tai muihin lähisukulaisiin, vaan nimenomaan ystäviin. Hän itse rajaa ihmissuhteet koskemaan ystäviä, eikä edes kommentoi perheen tai suvun ihmissuhteita.

4.3 Tulevaisuus: epävarmuutta ja toiveikkuutta

Tulevaisuuskerronnassa nykyisyyskerronnan menestystarina saa jatkoa, vaikkakin siihen liittyy voimakasta epävarmuutta. Nykyisyydessä menee hyvin. Tulevaisuudelta odotetaan kuitenkin tiettyjä muutoksia, jolloin tulee menemään vielä paremmin. Toisaalta uskotaan ja toivotaan, toisaalta muistutetaan, että tulevaisuudesta ei koskaan tiedä. Saaran unelmat ovat hyvin perinteisiä: koulutuksen hankkiminen, työpaikan löytäminen, perheen perustaminen ja oman kodin ostaminen. Nämä ovat yleisesti ottaen sellaisia asioita, joita nuoret tuovat esiin tulevaisuuttaan koskien (esim. Nurmi 1989; Mikkonen 2000, 119). Unelmista ja toiveista Saara kertoo kuitenkin tiettyssä mielessä varovasti ja arasti.

Kohtalopertuaari

Seuraavassa näytteessä kysyn suoraan, miten paljon Saara uskoo voivansa vaikuttaa oman elämänsä kulkuun. Hän vastaa asioiden olevan täysin hänestä itsestään kiinni. Kuitenkin jo pian tämän jälkeen hän esittää aivan vastakkaisen näkemyksen.

- H *Toi, miten paljo sä aattelet, että sä voit yleensäkin vaikuttaa siihen, että mitä sulle elämässä tapahtuu?*
- V *= No onhan se oikeestaan kaikki musta kiinni. Siis silleen, että miten mä, kaikki on oikeestaan musta kiinni, miten mä hoidan asiani. *Sillai*.*
- H *Mitä sä et haluais, että missään nimessä tapahtuu?*
- V *Tulee maailmansota. – – Mä en halua joutua sodan keskelle, sitä mä ainakin pelkään [tauko]. Se olis varmaan ihan hirveetä tai että tulee maailmanloppu. Se olis vasta hirveetä. Mutta ei mulla oikeestaan. Asiat menee niinku menee ja mä oon nyt alkanu tottuun siihen, että asiat menee niinku on mennäkseen. – – Ei sitä koskaan tiedä, että mitä tapahtuu [tauko] – –*

Toisaalta Saara esittää asioiden olevan pitkälti kiinni hänen omasta toiminnastaan: ”*no onhan se oikeestaan kaikki musta kiinni*”. Toisaalta hän myös esittää, että ”*asiat menee niinku on mennäkseen*”, eikä koskaan voi tietää, mitä tapahtuu. Huomion arvoista on se, että ensimmäisessä tapauksessa Saara vastaa suoraan vaikuttamismahdollisuuksia koskevaan kysymykseen. Toisessa tapauksessa kuva vaikuttamismahdollisuuksista rakentuu muun tekstin sisällä. Tulevaisuuskerronnassa esiintyvä kohtalorepertuaari rakentuu juuri tällä tavalla muun tekstin sisällä, eikä varsinaisesti suoraan tästä teemasta puhuttaessa. Kohtalorepertuaariin kuuluva epävarmuus ikään kuin kietoutuu kaikkien teemojen ympärille, jolloin se koskee koko tulevaisuutta yleensä, ei vain yksittäistä asiaa ja sen tulevaisuutta. Tässä näytteessä esiintyvää ”*onhan se kaikki musta kiinni*” -ajatusta ei juuri esiinny muualla aineistossa.

Näytettä on mielestäni mahdollista tulkita kahdella tavalla. Ensinnäkin se voidaan tulkita sisäisesti ristiriitaiseksi, jolloin vastakkain ovat ”*voi vaikuttaa*” ja ”*ei voi vaikuttaa*”. Toisaalta Saaran voidaan myös ajatella puhuvan kahdesta eri asiasta, jolloin näyte ei olekaan niin ristiriitainen. On mahdollista, että Saaran painopiste on ensimmäisessä tapauksessa enemmän itsessä ja toisessa enemmän ympäristössä, jolloin myös vaikuttamismahdollisuudet ovat erilaiset. Suhtautuminen tulevaisuuteen siten, että toisaalta siihen voi ja toisaalta ei voi vaikuttaa, on itse asiassa hyvin realistista. Seuraavassa näytteessä epävarmuusrepertuaari esiintyy Saaran ja Tomin seurustelusta ja sen tulevaisuudesta puhuttaessa.

- V *Kaikki on ihan, toivon vaan, että kaikki tulee joskus meneen hyvin ja toivon sitä, että jos mä sen Tomin kanssa joskus joudu-, anteeks pääsen, muuttaan yhteen, niin tota, että ei tarvis sit heti siitä niinku muuttaa erilleen sen kaa, toivottavasti sen kans nyt sit kaikki sujuis hyvin että. Ku on näitäkin, et muutetaan. Silloin meidän piti muuttaa yhteen kämppään, mihkä oli joku pariskunta näitisti muuttanu, ne oli ollu siinä kaks vuotta yhdessä, ne oli menny kihloihin ja muuttanu siihen, ollu siinä kaks vuotta ja laittanu kämpän viimesen päälle ja sit ne oli eronnu – –*
- H *Kuinka todennäköisenä sä pidät sitä, että te pysytte yhdessä?*
- V *fifty-fifty [tauko] tai fifty-sixty, sixty-fifty, fifty-sixty *en tiedä, siinä kummiski silleen*, ku eihän sitä koskaan voi oikeestaan tietää, että mitä tapahtuu [tauko]. No jos se joskus kärähtää mulle siitä, että se pettää mua niin se on saman tien pihalla. Mutta sen mä ainakin tiedän, että no ensinnäkään mä en tuu pettää koskaa – –*

Näytteen alussa epävarmuus rakentuu muun muassa sanoista *toivon, jos* ja *toivottavasti*. Lisäksi Saara kertoo esimerkin epäonnistuneesta parisuhteesta, joka ikään kuin antaa aiheita epävarmuuteen. Näytteen lopussa Saara arvioi suhteen onnistumismahdollisuuksia: ”*fifty-fifty [tauko] tai fifty-sixty*”. Jos onnistumisen todennäköisyys on noin

puolet, antaa se asiasta aika epävarman vaikutelman. Samoin kuin edellisen näytteen lopussa tässäkin Saara tuo esiin, että lopulta ei voi koskaan tietää, mitä tapahtuu.

Näytteen lopussa Saara kertoo yhden varman asian tulevaisuudestaan: hän ei tule koskaan pettämään poikaystävänsä. Ehkä Saaran edellisessä näytteessä esiin tuoma ”*onhan se kaikki musta kiinni*” -puhe koski juuri tämän kaltaisia asioita, sellaisia, mitkä ovat vain itsestä kiinni. Entä jos olisin yhdessä pysymisen todennäköisyyden sijaan kysynyt vaikuttamismahdollisuudesta? Olisiko Saara rakentanut seurusteluunkin liittyen ”*onhan se kaikki musta kiinni*” -kuva? Itseasissa seurustelu on enemmän itseä kuin ympäristöön liittyvä asia, joten tämä olisi voinut hyvinkin olla mahdollista. Toisaalta seurustelussa on aina myös se toinen osapuoli. Ehkä Saaran epävarmuus rakentuu juuri tästä tekijästä, itsestä voi tietää, mutta toisesta ei.

- H *No miltä susta tuntuu yleisesti ottaen ajatella sun tulevaisuutta?*
 V *Kyllä se ehkä sieltä vielä tulee. Kyllä se tulee, jos on tullakseen ja ei vaan en mä tiedä siis, *en minä tiedä*.*
 H *No ku sä aattelet sitä niin aatteleks sä sitä jotenki innolla ja onks se kivaa vai ahistaaks sua, pelottaaks sua, jännitääks sua?*
 V *Onhan se kivaa, että se sieltä joskus tulee, mutta ku en mä voi alkaa suunnitteleen mun tulevaisuutta, ku mä en tiedä vielä edes, mihkä kou- tai missä koulussa mä oon vuoden päästä. Sitte voi ehkä alkaa miettiä sitä. Että kyllä mä nyt sen verran, että ainakin toivoisin olevani Tomin kainalossa vielä satojen vuosien päästä, mutta *en tiedä* [tauko] – –*

Näytteessä tulevaisuus näyttäytyy epävarmana, eikä se yllä tähän päivään. Siitä ei tiedä, eikä sitä osaa tai voi suunnitella. Koko tulevaisuuden kohtaaminen näyttäytyy epävarmana. Tulevaisuus tulee, ”*jos on tullakseen*” ja tulee ”*ehkä*”. Tulevaisuuden suunnittelua vaikeuttaa se, että ei ole tietoa edes seuraavan vuoden opiskelupaikasta. Jokin tällainen tieto auttaisi niin, että voisi alkaa miettiä myös muita asioita. Sen verran Saara uskaltautuu sanomaan tulevaisuudesta, että hän ainakin toivoisi seurustelusuhteen kestävän. Kuitenkin myös tähän toiveeseen liittyy epävarmuutta. Epävarmuus rakentuu usein tietämättömyydestä ja tässäkin näytteessä on useita *en tiedä* -ilmauksia.

– – Äkkiä vaan – – [kotipaikkakunnalle] ja sillai, ku pääsis totuttautuun taas siihen samaan vanhaan maastoon oikein kunnolla ja sitte ku mä kuitenkin meen sinne sitte johki kouluun, jos meen [tauko]. Ois sitte kiva olla vähän aikaa siinä aloillaan, eikä sitte suoraan muutosta lähtee taas kouluun, koska siitä mulle kuitenkin vaan iskee hirvee stressi siitä. Niinku nyttekin mä oon [epäselvästi kuultu jakso] @mitä mä teen, mitä mä teen.@

Näytteessä ensin varmana esitettyyn asiaan lisätään heti perään epävarmuus. ”*Sitte ku mä kuitenkin meen sinne sitte*” on erittäin varma ilmaus. Varmuus kuitenkin häviää, kun heti perään lisätään epäily: ”*jos meen*”. Epävarmuus ja tietämättömyys tulevaisuudesta rakentuvat voimakkaiksi näytteen lopussa, kun Saara kuvaa nykyistä olotilaansa: ”*@mitä mä teen, mitä mä teen.@*”. Tämän hän esittää vielä ikään kuin hädisään. Saastamoisen (2007, 232) mukaan tämänkaltainen epävarmuus on nykyihmiselle tyypillistä. Monenlaisten muutosprosessien keskellä ihminen on ymmällään siitä, kuka hän on ja mihin hänen pitäisi elämäänsä koskevissa päätöksissä tukeutua.

Sitten kun -repertuaari

– – *En mää tiä, ei tän paremmin oikeestaan paljo vois mennä, paitsi että mää pääsen kotiin tai siis, että en kotiin vaan siis muuttaan pois täältä* – – [kotipaikkakunnalle]. *Mutta sitte vasta hyvin meneeki ku ei tarvi, niinku laittaa kaverille, tai niinku olla kaverin kanssa puhelinyhteydessä, ku voi nähdä vaikka joka päivä sitte* – –

Sitten kun -repertuaarissa korostuu ajatus, että sitten kun tiettyjä asioita tapahtuu, elämä muuttuu vielä paremmaksi kuin nyt. Saara tuo kerronnassaan useaan otteeseen esiin nuorisokodista pois pääsyn ja takaisin omalle kotipaikkakunnalle muuton. Hän rakentaa muutosta tulevaisuuden merkittävää käännekohtaa: ”*sitte vasta hyvin meneeki*”. Sitten kun pääsee muuttamaan takaisin kotipaikkakunnalle, voi nähdä kavereita paljon useammin. Kavereiden näkeminen mahdollisimman usein arvotetaan korkealle, jolloin kyseessä on myös ystävyyskeskeinen repertuaari.

– – *Sitte siis silleen, että olis kiva, että olis *siinä joskus lapsia*, niin sais niittenkin kanssa joskus vähän touhuta. Pääsis vähän tämmösestä ihme angstista eroon, mikä *on täällä* @hhh, ei jaksa@. Sais vähä elämää muuttuun, ku pääsis täältäki pois ja pääsis sinne omaa kämppään, ni pääsis vähä keskittyyn omiin asioihin, eikä enää tarvis juosta vaan niinku tuo tyhmien juttujen perässä @täytyy lähtee, täytyy nyt lähtee, tyliin ottaan vähä kaljaa tonne noin@, ku sitte on vähä parempaakin tekemistä.*

Sitten kun -repertuaarille on tyypillistä runsas konditionaalinen käyttö: ”*olis*”, ”*sais*”, ”*pääsis*”, ”*tarvis*”. Näytteessä nykyisen tilanteen, ”*angstin*” ja ”*tyhmien juttujen perässä kulkemisen*”, nähdään muuttuvan omaan asuntoon muuton ja lasten saamisen myötä. Sitten kun on oma asunto ja sitten kun on lapsia, ”*on vähä parempaakin tekemistä*”. Lasten saaminen kuvataan asiana, josta seuraisi elämään positiivinen muutos.

Saara ei kuitenkaan esitä, että haluaisi lapsia heti, jotta tämä muutos olisi mahdollinen. Sen sijaan lasten hankinnalle esitetään omat sitten kun -ehdot.

– – En mä tiedä, jotain, siis täytyyhän nyt olla sitte, jos suunnitteleekaan mitään perhettä niin, eihän voi olla yhtään mitään, jos ei oo ensinnäkään koulua alla, eikä töitä, eikä yhtään rahaa. Niin ku mun kaks kaveria. Helkkari molemmat raskaana. Toinen on, alotti vissiin syksyllä koulu, ei ku ei alottanukaan [tauko]. Ku tota, se pamahti silloin keväällä raskaaks. – – Mutta MÄÄ HALUAN koulutuksen alle ja työn alle, sit voi alkaa suunnitteleen lapsia.

Saara esittää hyvin yleisen yhteiskunnassa vallitsevan ajatuksen lasten hankinnasta. Lasten aika on vasta sitten, kun ensin on koulutus ja töitä. Hän esittää esimerkin kahdesta kaveristaan, jotka ovat tulleet raskaaksi ilman, että heillä olisi ensin ollut koulutusta ja työtä. Saara kertoo siitä, kuinka taloudellisesti hankalaa näillä on ollut. Muuta puhetta kovemmallalla äänellä hän painottaa, että haluaa itse ensin koulutuksen ja työn ja sitten vasta lapsia. Sitten kun -repertuaarissa tulee usein esiin oletuksia siitä, mikä on hyvää ja tavoiteltavaa (*value assumptions*) (ks. Fairclough 2003, 55–57). Näytteessä tällainen oletus on se, että lasten hankkiminen ennen koulutuksen ja työn hankkimista ei ole tavoiteltavaa. Koulutuksen, työn ja sitä kautta taloudellisen turvan hankkiminen sen sijaan esitetään arvokkaana ja tavoiteltavana.

*– – ja se, että mä nyt oikeesti löytäisin jonku koulupaikan, missä mä sitte tykkäisin oikeesti olla, koska tonnekin mä nyt menin sillai vähä puoliväkisin, että ei mua nyt oikeesti toi koulu kiinnosta. – – mutta just joku pukuompelija joskus kiinnosti mua, parturikampaaja olis ehkä ihan kiva tai sit just joku tota sisustussuunnittelija tai *joku tämmönen*, en tiedä, joku tämmönen olis hirveen kiva, *sais vähä niinku tuoda esille itteensä, olis varmaan ihan kiva. En tiedä.**

Sitten kun -repertuaari on itse asiassa elämän mielekkyyden tavoittelua ja sen tärkeyden korostamista. Toisaalta siinä korostuu jokin tietty asia, jonka kautta asiat muuttuvat paremmiksi. Toisaalta siinä korostuu tästä asiasta seuraava elämän mielekkyys. Ystävien, koulutuksen, työn, lasten, omakotitalon ja monien muiden asioiden lisäksi tärkeäksi arvotetaan se, että saa tehdä joitain mistä oikeasti nauttii ja on kiinnostunut.

4.4 Repertuaarien yhteiskäyttö

Olen identifioinut Saaran kertomuksesta yhdeksän erilaista puhetapaa eli repertuaaria, joiden avulla hän tekee ymmärrettäväksi omaa elämäänsä. Erilaisten repertuaarien käytön kautta Saara rakentaa elämästään menestystarinaa.

Menneisyyskerronnalle tyypillistä on selostava puhetapa, jossa asioita ja tapahtumia kerrotaan neutraalisti toinen toisensa perään. Nimesin tämän puhetavan etäännyttäväksi repertuaariksi. Selostavan puhetavan lisäksi se pitää sisällään asioiden ja tilanteiden vakavuuden ja merkityksellisyyden vähättelyä. Etäännyttävän repertuaarin käytön kautta kerrotut ikävät tapahtumat tuntuvat etäisiltä. Kuulijalle ei synny niin voimakasta myötätunnon kokemista, eikä Saara asetu positioon, jossa hän olisi myötätunnon tai säälin kohteena. Selostavan ja neutraalin puhetavan lomassa Saara nostaa esiin yksittäisiä tilanteita, joiden hirveyttä hän korostaa. Lisäksi hän korostaa omaa kykyään toimia näissä vaikeissa tilanteissa. Näistä kertomuksista identifioin muut menneisyyskerronnan repertuaarit.

Menneisyydestä rakentuu voimakkaan kielteinen kuva kovia kokemuksia - ja avuttomuusrepertuaarissa. Kovia kokemuksia -repertuaarissa menneisyys nähdään hirveänä aikana ja sen tilanteet kovina kokemuksina. Saara asettuu tällöin kovia kokeneen nuoren positioon. Avuttomuusrepertuaarissa korostuu Saaran avuttomuus ja tarvitsevuus näissä tilanteissa. Näiden repertuaarien voimakkaan negatiivinen menneisyyskuva lievenee etäännyttävän repertuaarin käytöllä.

Menneisyyskerronnassa esiintyi paljon myös tilanteen hallinta - ja puolustautumisrepertuaaria, joiden seurauksena Saara ei menneisyyden vaikeuksista huolimatta asettunut uhrin, vaan toimijan ja selviytyjän positioon. Tilanteen hallinta - ja puolustautumisrepertuaari ovat toisiaan tukevia, kun taas avuttomuusrepertuaari on näille vastakkainen. Tilanteen hallinta ja puolustautuminen palvelevat osittain samaa funktiota, sillä toimijuus ja toisten valtaan alistumattomuus yhdessä luovat Saarelle vahvan ja pärjäävän ihmisen identiteettiä. Avuttomuusrepertuaaria ei esiinny tekstissä niin paljon kuin tilanteen hallintaa ja puolustautumista. Sen funktio voikin olla näiden vahvempien repertuaarien lieventäminen. Puolustautumisrepertuaarista saattaa seurata, että Saara luokituu ongelmalliseksi ja häiriintyneeksi. Avuttomuusrepertuaarin avulla Saara osoittaa, että varsinainen ongelma on hänen ulkopuolellaan.

Nykyisyyskerronnan repertuaarit loivat nykyisyydestä vahvan myönteistä kuvaa. Kunnollisuusrepertuaarissa korostui Saaran kunnollisuus, ahkeruus ja luotettavuus. Sen avulla tuotiin esiin, että nykyisyydessä menee paljon paremmin kuin menneisyydessä. Kunnollisuusrepertuaari oli aineistossa selvästi vallitseva puhetapa. Tämän lisäksi kerronnassa esiintyi ystäväkeskeinen repertuaari, jossa korostettiin ystävien merkitystä. Repertuaarissa ystävät arvotettiin kaikkein tärkeimmiksi ihmissuhteiksi ja kaikkein merkityksellisimmiksi tuen tarjoajiksi. Saara asettuu repertuaarin käytön kautta nuoren ihmisen positioon ja erityisesti samanlaista kokemusmaailmaa korostaessaan myös kovia kokeneen nuoren positioon.

Tulevaisuuteen suhtautuminen on toisaalta epävarmaa, toisaalta toiveikasta. Tulevaisuuskerronnassa kohtalorepertuaari ja sitten kun -repertuaari esiintyvät vuorotellen, eikä toinen repertuaari ole selvästi toista vahvempi. Kohtalorepertuaarissa rakennetaan kuvaa tulevaisuudesta, josta ei voi koskaan tietää, mitä se tuo tullessaan. Sitten kun -repertuaarissa tulevaisuuteen katsotaan toiveikkaammin ja sen uskotaan tuovan mukanaan hyvää.

5 POHDINTA

Viranomaiskohtaamisten merkitys. Kerroin Saaralle ja Lastensuojelulaitoksen henkilökunnalle tutkivani, millä tavalla monia vastoinkäymisiä kohdannut nuori näkee oman elämänsä. Näin Saaralle oli jo ennen haastattelua annettu vastoinkäymisiä kohdanneen nuoren identiteetti ja hän oli itse hyväksynyt sen suostumalla haastatteluun. Henkilökunnan ja Saaran voidaan olettaa olleen yhtä mieltä siitä, että Saaralla oli ollut elämässään useita vastoinkäymisiä. Nämä vastoinkäymiset voivat kuitenkin määrittyä hyvin eri tavoilla ja eri määrityksillä voi olla erilaisia seurauksia (ks. Jokinen 1995, 127).

Saaran kertomuksessa vastoinkäymiset näyttäytyivät lähinnä ulkoapäin tulevina asioina, joihin Saaralla itsellään ei ollut mahdollisuutta vaikuttaa. Tällaisia olivat esimerkiksi isän väkivaltaisuus, kaverin kuolema, riidat äidin kanssa sekä huostaanotto. Huostaanotossa ja perheensisäisissä riidoissa Saara luonnollisesti on merkittävä osapuoli. Huomionarvoista on kuitenkin se, että Saara esittää asioiden vain tapahtuneen kohtalonomaisesti, eivätkä ne olleet Saaran syytä. Viranomaispapereissa asiat, kuten isän väkivaltaisuus ja kaverin kuolema, lähinnä vain mainitaan. Enemmän keskitytään Saaran omaan toimintaan, kuten pähteiden käyttöön, aggressiivisuuteen ja koulupoissaoloihin. Erilaisista määrityksistä seuraa luonnollisesti erilaisia tapoja yrittää ratkaista ongelmallisia tilanteita. Varsinaisen ongelman määrittely vaikuttaa olennaisesti siihen, mihin asiaan yleensäkin puututaan.

Lastensuojelun asiakkaana nuoret asettuvat viranomaisten päätösten ja interventioiden kohteeksi. Kenen määritykset ohjaavat lastensuojelun asiakkaina oleville nuorille suunnattujen interventioiden sisältöä? Muun muassa näiden interventioiden kautta nuoret määrittyvät yhteiskunnassa (Strandell ym. 2002, 112). Nuorten on huomattu olevan merkityksellinen ryhmä yhteiskunnassa. Heillä ei kuitenkaan nähdä olevan merkittävää roolia nykyhetkessä, vaan vasta tulevaisuudessa, kun he ovat aikuisia. Nuorten osallistumisen tärkeys tulisikin tunnistaa. (Wyn & White 1997, 150.) E erityisen tärkeää on voida todellisesti osallistua itseä koskevista asioista päättämiseen.

Huostaanotolla itsessään on paljon vaikutusta nuoren elämään ja tulevaisuuteen ja viranomaiset vaikuttavat paljon huostaanotettuun nuoreen. Pohdin myös, kuinka paljon viranomaiskohtaamiset ja viranomaisten nuoresta luomat tarinat vaikuttavat siihen, millaista tarinaa nuori itse kertoo elämästään. Aineistossa oli muutamia lastensuo-

jelutaustaan viittaavia kohtia, jotka herättivät huomioni. Haastattelun alussa Saara tote-
si, että on ”*kertonu moneen kertaan*” ja haastattelun lopussa hän vakuutti, että on ker-
tonut kaiken ”*kir- tarkalleen*”. Jatkotutkimusten kannalta mielenkiintoinen kysymys
olisikin, missä määrin lastensuojelutausta vaikuttaa nuorten kertomuksiin ja missä se
erityisesti tulee esiin.

Miten nuoriin suhtaudutaan, vaikuttaa paljon siihen, miten nuoret suhtautuvat
omaan elämäänsä ja omiin mahdollisuuksiinsa. Kertoessaan itsestään nuoret peilaavat
muiden suhtautumista heihin. Heidän elämäkokemuksensa eivät välity suoraan kerrot-
tuun. Siihen vaikuttaa se, että he ovat viranomaisten erityishuomion kohteena. Lisäksi
kerrontaan vaikuttavat yleiset yhteiskunnassa vallalla olevat käsitykset. (Strandell ym.
2002, 112.) Nuoret rakentavat identiteettejään ja määrittelevät niitä uudelleen suhteessa
muiden luomiin määritelmiin ja konstruktioihin (Wyn & White 1997, 147). Yhteiskun-
nassa vallitsevat käsitykset vaikuttavat ”poikkeaviksi leimautuneiden” nuorten tarinoi-
hin usealla tavalla (Virokannas 2004, 29). Saaran tarinaan vaikutus näyttää olevan se,
että hän pyrkii osoittamaan olevansa kunnollinen nuori, eikä ongelmallinen ja häiriin-
tynyt. Hän osoittaa olevansa kunnan kansalainen ja tavoittelevansa kulttuurisesti toi-
vottua elämäntapaa: koulutusta, työtä ja perhettä (ks. Raitakari 2004, 56). Tarinassa
korostetaan omaa selviytymistä ja tilanteiden hallintaa. Katson, että selviytymisen ja
hallinnan korostaminen ovat avaimia siihen, että menee hyvin. Näin Saara voi tietystä
”erilaisuudestaan” huolimatta löytää normaalin nuoren identiteetin.

Normaaliuden ja kunnollisuuden korostaminen. Monissa ulkopuolisissa määritel-
missä haastattelemani nuori saattaisi näyttäytyä kielteisessä valossa: ongelmallisena ja
häiriintyneenä. Bornin ja Jensenin (1995) mukaan tämänkaltaiset negatiiviset luokituk-
set syrjäyttävät niiden näkökulman keistä puhutaan (Helne 2002, 35). Tästä syystä on
tärkeää tuoda esiin myös näiden ”merkittyjen” näkökulma, nostaa vaihtoehtoinen dis-
kurssi valtakurssin rinnalle.

Haastattelemani nuori ei määrittele itseään selkeästi normaalin ulkopuolelle.
Hän tuntuu tiedostavan erilaisuutensa yhteiskunnan valtavirrasta tietyissä mielessä, mut-
ta pitää itseään kuitenkin normaaliin kuuluvana. Hän on kokenut jopa ne ”erilaiset”
asiat ”normaalina elämänä”. Myöskään Virokannaksen (2002, 141) tai Widdicomben
ja Wooffittin (1995, 116) haastatteleminen nuorille oleminen ”normaalin” ulkopuolella
ei merkinnyt mitään poikkeavaa, vaan ikään kuin erilaista normaalia. Näillä nuorilla oli

vahva tietoisuus omasta ”erilaisuudestaan”, mutta kuitenkin he esittivät itsensä ihan tavallisina nuorina. Nuorille näyttääkin olevan tärkeää, että he voivat säilyttää nuoren *henkilön* identiteetin sen sijaan, että heille rakentuisi esimerkiksi nuoren *vangin* identiteetti (Wilson 2003, 194). Tavallisen ja normaalin ihmisen identiteettiä tavoittelevat myös aikuiset (esim. McKinlay & Dunnet 1998).

Tavallisesta poikkeavaa näillä nuorilla on lähinnä elämän kovuus, sinnittely tavanomaista kapeampien reunaehtojen puristuksessa (Pohjola 2001, 197). Saara on tietoinen tästä reunaehtojen erilaisuudesta suhteessa moniin muihin nuoriin. Poikkeavuus ei kuitenkaan ole niinkään nuorena itsessään sisäisenä ominaisuutena, vaan niissä resursseissa, joita nuorelle on tarjolla.

Kaikki ihmiset suhteuttavat elämäänsä jossain määrin siihen, minkä ajattelevat olevan normaalia. Kuitenkin erityisesti niillä nuorilla, jotka elävät yhteiskunnan ”marginaalissa”, tuntuu olevan vahva tarve normaalin, tavallisen ja kunnollisen elämänsä kulun alleviivaamiseen tai siitä irtisanoutumiseen (Strandell ym. 2002, Virokannas 2004, Widdicombe & Wooffit 1995). Myös tutkimukseni vahvistaa tätä. Saaran kertomuksessa kyse ei ole vain kunnollisuuden ja normaalin elämän hallitsemisen esiin tuomisesta, ikään kuin ohimennen mainitsemisesta. Kysymys on pikemminkin kuulijan vakuuttamisesta: ”usko minua, minä pystyn tähän”.

Kunkin nuoren elämän tilanteet ja ympäristö asettavat nuoren valinnoille ja toiminnalle tietyt reunaehdot. ”Silti näiden realiteettien puitteissa myös vaikeuksia kohtaavat nuoret elävät pääpiirteissään tavallista elämää. Heillä on omat arkea kannattelevat vahvuutensa ja tukirakenteensa, jotka muotoutuvat jokapäiväisen elämisen pienissä virroissa. Elämän peruspuitteilla on ihmisryhmistä riippumatta usein samantyyppiset yhteiset nimittäjät.” (Pohjola 2001, 196.)

Ystävyyssuhteiden merkitys. Jo aineiston ensimmäisillä lukukerroilla kiinnitin huomiota ystäväkeskeiseen repertuaariin ja ystävien merkityksen voimakkaaseen korostamiseen. Jäin pohtimaan, miksi ystävien merkityksen korostaminen on niin tärkeää. Nuorille ystävyyssuhteet ovat toki yleisestikin tärkeitä. Saaran kerronnassa tämän esiin tuominen on mielestäni erityisen voimakasta. Ystävyyssuhteita ikään kuin puolustetaan ja niiden tärkeydestä vakuutetaan. Onko ystävien merkitystä ehkä vähätelty aikuis- ja viranomaiskontakteissa? Onko ystäville kenties annettu kielteinen merkitys näissä kontakteissa? Eikö ystävyyssuhteita ja niiden luomista ole tuettu tarpeeksi?

Heikkisen (1999; 133, 145–146) mukaan nuorten sosiaalisiin verkostoihin on kiinnitetty liian vähän huomiota. Nuorten syrjäytymistä koskevassa keskustelussa esiin on nostettu lähinnä työ ja koulutus. Sosiaalisen verkoston merkitys yhteiskuntaan kiinnittymisessä voi kuitenkin olla suuri. Sosiaaliset verkostot voivat vaikuttaa yhteiskuntaan integroitumiseen positiivisesti, mutta myös negatiivisesti. Keskeistä on se, miten nämä verkostot auttavat nuorta löytämään paikkansa yhteiskunnassa. Nuorten omaehtoisessa elämänpolitiikassa erilaisilla sosiaalisilla verkostoilla on tärkeä rooli, ja siksi on tärkeää, että näiden verkostojen vahvuudet ja heikkoudet tunnetaan. Erilaisissa verkostoissa piilevien voimavarojen löytäminen ja hyödyntäminen olisi tärkeää.

Kaikessa lasten ja nuorten kanssa tehtävässä työssä on viime aikoina korostettu perhekeskeisyyttä. Perhe on nähty lasten ja nuorten tärkeimpänä sosiaalisena verkostona ja sitä on pyritty tukemaan kaikin mahdollisin keinoin. Perheen rooli lasten ja nuorten elämässä on kieltämättä keskeinen ja sen tukeminen ehdottoman tärkeää. Pitäisikö lasten ja erityisesti nuorten kanssa tehtävässä työssä keskittyä enemmän myös muihin sosiaalisiin verkostoihin? Tutkimuksessani nousi esiin, että nuoren näkökulmasta ystävät voivat olla kaikkein tärkein sosiaalinen verkosto, jopa tärkeämpi kuin perhe.

Lastensuojelunuoren elämässä myös viranomaiset ovat paljon mukana. Saaran kerronnassa eri viranomaiset tulevat esiin kerrottaessa tilanteista, joissa heillä on ollut merkittävä rooli tai tukeuduttaessa heidän todistukseensa Saaran kunnollisuudesta. Virokannas (2003b; 300, 315–317) on kiinnittänyt huomiota siihen, että nuoret tuottavat hyvin vähän puhetta omasta suhteestaan eri viranomaisiin. Kun viranomaisista puhutaan, nuoret viittaavat heihin usein puhumalla anonyymeisti ”niistä”. Viranomaiset esitetään usein vastapuolena, eikä niinkään nuoren auttajina ja tukijoina. Näin viranomaisten merkitys nuorille näyttää melko vähäisenä. Usko autetuksi tulemiseen on esillä hyvin niukasti ja viranomaiset nähdään lähinnä ulkoa tulevana pakkona ja rajoitteena, jonka kanssa täytyy vain oppia tulemaan toimeen.

Nuorille tarjottavia tukitoimia ei tulisi tarkastella pelkästään aikuisnäkökulmasta, vaan myös nuoren omasta näkökulmasta. Näyttää siltä, että nuoret eivät koe viranomaiskontakteja erityisen merkityksellisinä oman selviytymisensä kannalta. Sen sijaan ystävien ja erityisesti samojen kokeneiden ystävien merkitystä halutaan korostaa. Tutkimusta nuorten vertaistukiryhmistä ja niiden mahdollisuuksista nuoren tukemisessa tarvittaisiin lisää.

LÄHTEET

Aapola, S. 1999. Murrosikä ja sukupuoli. Julkiset ja yksityiset ikämäärittelyt. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Androutsopoulos, J. & Georgakopoulou, A. 2003. Discourse constructions of youth identities: Introduction. Teoksessa: J. K. Androutsopoulos & A. Georgakopoulou (toim.) Discourse constructions of youth identities. Amsterdam: John Benjamins.

Alasuutari, P. 1997. The Discursive Construction of Personality. Teoksessa R. Josselson & A. Lieblich (toim.) The Narrative Study of Lives. Thousand Oaks, California: Sage.

Alasuutari, M. 2003. Kuka lasta kasvattaa? Helsinki: Gaudeamus.

Antaki, C. & Widdicombe, S. 1998. Identity as an achievement and as a tool. Teoksessa: C. Antaki & S. Widdicombe (toim.) Identities in talk. Lontoo: Sage.

Atkinson, R. 2002. The Life story interview. Teoksessa: J. F. Gubrium & J. A. Holstein (toim.) Handbook of interview research. Context & method. California: Sage.

Berger, P. L. & Luckmann, T. 1994. Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma. Suom. V. Raiskila. Helsinki: Gaudeamus (alkuteos julk. 1966).

Bourdieu, P. 1985. Sosiologian kysymyksiä. Suom. J. P. Roos. Tampere: Vastapaino.

Burr, V. 2003. Social constructionism. Lontoo: Routledge.

Coupland, N. Nussbaum, J. F. & Grossman, A. 1993. Introduction: Discourse, selfhood, and the lifespan. Teoksessa: N. Coupland & J. F. Nussbaum (toim.) Discourse and lifespan identity. California: Sage.

Davies, B. & Harré, R. 2001. Positioning: the discursive production of selves. Teoksessa: M. Wetherell, S. Taylor & S. Yates (toim.) *Discourse theory and practice: a reader*. Lontoo: Sage.

Eder, D. & Fingerson, L. 2002. Interviewing children and adolescents. Teoksessa: J. F. Gubrium & J. A. Holstein (toim.) *Handbook of interview research. Context & method*. California: Sage.

Edwards, D. & Potter, J. 1992. *Discursive psychology*. Lontoo: Sage.

Edwards, D. 1998. The relevant thing about her: Social identity categories in use. Teoksessa: C. Antaki & S. Widdicombe (toim.) *Identities in talk*. Lontoo: Sage.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Eskola, J. & Vastamäki, J. 2001. Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Fairclough, N. 2003. *Analysing discourse. Textual analysis for social research*. Lontoo: Routledge.

Georgakopoulou, A. 2003. Looking back when looking ahead. On adolescents' identity management in narrative practices. Teoksessa: J. K. Androutsopoulos & A. Georgakopoulou (toim.) *Discourse constructions of youth identities*. Amsterdam: John Benjamins.

Gergen, M. & Gergen, K. 1993. Autobiographies and the shaping of gendered lives. Teoksessa: N. Coupland & J. F. Nussbaum (toim.) *Discourse and lifespan identity*. California: Sage.

Gergen, K. 2001. Self-narration in social life. Teoksessa M. Wetherell, S. Taylor & S. Yates (toim.) *Discourse theory and practice. A reader*. Lontoo: Sage.

- Hall, S. 1999. Identiteetti. Suom. M. Lehtonen & J. Herkman. Tampere: Vastapaino
- Heikkinen, M. 1999. Sosiaaliset verkostot ja syrjäytyminen nuoruudessa. Janus 2, vol. 7.
- Helne, T. 2002. Syrjäytymisen yhteiskunta. Stakesin tutkimuksia 123. Helsinki: Stakes.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Hirsjärvi, S. Remes, P. & Sajavaara, P. 2003. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Jahnukainen, M. 1997. Koulun varjosta aikuisuuteen. Entisten tarkkailuoppilaiden peruskoulun jälkeiset elämänvaiheet. Helsingin yliopisto. Opettajankoulutuslaitoksen tutkimuksia 182.
- Jokinen, A. Juhila, K. & Suoninen, E. 1993a. Johdanto. Teoksessa: A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen. Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, A. Juhila, K. & Suoninen, E. 1993b. Diskursiivinen maailma: teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa: A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen. Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, A. Juhila, K. & Suoninen, E. 1993c. Päätelmiä. Teoksessa: A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen. Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, A. 1995. Neuvottelu asiakkaan identiteetistä. Teoksessa: A. Jokinen, K. Juhila & T. Pösö (toim.) Sosiaalityö, asiakkuus ja sosiaaliset ongelmat. Konstruktionistinen näkökulma. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto.
- Jokinen, A. 1999. Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen. Teoksessa: A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen. Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino.

Juhila, K. 2004. Leimattu identiteetti ja vastapuhe. Teoksessa: A. Jokinen, L. Huttunen & A. Kulmala. Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus.

Julkunen, I. 2000. Nuorista on kyse. Teoksessa: I. Julkunen, H. Kangas & H. Strandell. ”Kunnon elämä ... olis hyvä jossain”. HELSA-projektin arviointitutkimus. SSKH Skrifter, Forskningsinstitutet, Svenska social och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet, Nr 12. Helsinki.

Kasurinen, H. 2000. Nuorten tulevaisuusorientaatio. Teoksessa J. Onnismaa, H. Pasanen & T. Spangar (toim.) Ohjaus ammattina ja tieteenalana 1, ohjauksen lähestymistavat ja ohjaustutkimus. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kehily, M. J. 2007. A cultural perspective. Teoksessa M. J. Kehily (toim.) Understanding youth: perspectives, identities and practices. Lontoo: Sage.

Koro, J. & Moberg, S. 1981. Tarkkailuoppilaiden sijoittuminen yhteiskuntaan. Helsinki: Kouluhallitus.

Lahikainen, A. R. 2001. Lasten kuuntelemisesta ja sen esteistä. Teoksessa I. Järventie & H. Sauli (toim.) Eriarvoinen lapsuus. Porvoo: WSOY.

McKinley, A. & Dunnet, A. 1998. C. Antaki & S. Widdicombe (toim.) Identities in talk. Lontoo: Sage.

Mikkonen, A. 2000. Nuorten tulevaisuuskuvat ja tulevaisuuskasvatus. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteellisiä julkaisuja 57.

Mishler, E. G. 2006. Narrative and identity: the double arrow of time. Teoksessa A. de Fina, D. Schiffrin & M. Bamberg (toim.) Discourse and identity. Cambridge: Cambridge U.P.

Montgomery, H. 2007. A comparative perspective. Teoksessa M. J. Kehily (toim.) *Understanding youth: perspectives, identities and practices*. Lontoo: Sage.

Nurmi J-E. 1989. How do adolescent see their future? A review of the development of future orientation and planning. *Helsingin yliopisto. Psykologian laitoksen tutkimuksia* 11–13.

Nurmi J-E 1991. The development of future-orientation in a life-span context. *Helsingin yliopisto. Psykologian laitoksen tutkimuksia* 11–13.

Pohjola, A. 2001. Nuorten myyttinen ongelmallisuus. Teoksessa: M. Suutari. (toim.) *Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Potter, J. & Wetherell, M. 1987. *Discourse and social psychology. Beyond attitudes and behavior*. Lontoo: Sage.

Potter, J & Wetherell, M. 1992. *Mapping the language of racism. Discourse and the legitimation of exploitation*. New York: Harvester Wheatsheaf.

Potter, J. 1996a. *Representing reality. Discourse, rhetoric and social construction*. Lontoo: Sage.

Potter, J. 1996b. *Attitudes, social representations and discursive psychology*. Teoksessa M. Wetherell (toim.) *Identities, groups and social issues*. Lontoo: Sage.

Puustinen-Korhonen, A. 1994. *Lapsen kuuleminen lastensuojelussa*. Teoksessa: M. Törrönen (toim.) *Lapsen etu, viidakon laki*. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Raitakari, S. 2004. *Nuoren elämänhallinta: toivottua arkea ohjeistamalla?* Teoksessa: A. Jokinen, L. Huttunen & A. Kulmala. *Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus.

Raitanen, M. 2001. Aikuistuminen. Uusi vaihe elämässä vai uusi elämä vaiheessa? Teoksessa: A. Sankari & J. Jyrkämä (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa. Tampere: Vastapaino.

Riessman, C. K. 2002. Analysis of personal narratives. Teoksessa: J. F. Gubrium & J. A. Holstein (toim.) Handbook of interview research. Context & method. California: Sage.

Saastamoinen, M. 2007. Notkeat identiteetit, tiheät identiteetit. Teoksessa: E. Nivala & M. Saastamoinen (toim.) Nuorisokasvatuksen teoria – perusteita ja puheenvuoroja. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 73.

Sankari, A. & Jyrkämä, J. 2001, Esipuhe. Teoksessa: A. Sankari & J. Jyrkämä (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa. Tampere: Vastapaino.

Strandell, H. Julkunen, I. & Lammminen, K. 2002. ”Ku ois vaan sellanen normaali elämä”. Elämänkulku marginaalista katsoen. Teoksessa: K. Juhila, H. Forsberg & I. Roivainen (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: SoPhi.

Suoninen, E. 1992. Perheen kuvakulmat: Diskurssianalyysi perheenäidin puheesta. Tampereen yliopisto. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitoksen tutkimuksia A 24.

Suoninen, E. 1993a. Mistä on perheenäidit tehty? Haastattelupuheen analysointi. Teoksessa: A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen. Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino

Suoninen, E. 1993b. Kielen käytön vaihtelevuuden analysoiminen. Teoksessa: A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen. Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino

Suoninen, E. 1997. Miten tutkia moniäänistä ihmistä: diskurssianalyttisen tutkimusotteen kehittelyä. Acta Universitatis Tamperensis 580. Tampere.

Vilkko, A. 2000. Elämänkulku ja elämänkulkukerronta. Teoksessa: E. Heikkinen & J. Tuomi (toim.) Suomalainen elämänkulku. Helsinki: Tammi.

Virokannas, E. 2002. Normaalin merkitykset huumehoitoyksikön nuorten puheessa. Teoksessa: K. Juhila, H. Forsberg & I. Roivainen (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: SoPhi.

Virokannas, E. 2003a. Käytön ja käyttämättömyyden merkityksellinen raja. Nuorten välisten suhteiden rakentuminen huumehoitoyksikön asiakkaiden puheessa. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 4, vol. 40.

Virokannas, E. 2003b. Rajoitettuja strategioita ja taktisia identiteettejä. Huumehoitoyksikön nuorten asiakkaiden kertomuksia viranomaiskohtamisista. Janus 4, vol.11.

Virokannas, E. 2004. Normaalin rajan molemmilla puolin. Tutkimus huumehoitoyksikön nuorten identiteettien rakentumisesta. Helsinki: Stakesin tutkimuksia 144.

Virtanen, T. 1996. Lapsuuden käyttäytymisongelmat ja aikuisiän psyykkiset vaikeudet. Jyväskylän yliopisto. Psykologian laitoksen julkaisuja 334.

Wetherell, M. 1996. Life histories/social histories. Teoksessa M. Wetherell (toim.) Identities, groups and social issues. Lontoo: Sage.

Widdicombe, S. & Wooffit, R. 1995. The language of youth subcultures. Social identity in action. Lontoo: Harvester Wheatsheaf

Wilson, A. 2003. 'Nike trainers, my one true love – without you I am nothing'. Youth, identity and the language of trainers for young men in prison. Teoksessa: J. K. Androutsopoulos & A. Georgakopoulou (toim.) Discourse constructions of youth identities. Amsterdam: John Benjamins.

Wyn, J. & White, R. 1997. Rethinkin youth. Lontoo: Sage.

LIITE 1: Haastattelun teema-alueet

Menneisyys

Tärkeät asiat elämässä

Ikävät asiat elämässä

Tukena olleet ihmiset / asiat

Nykyisyys

Tärkeät asiat elämässä

Ikävät asiat elämässä

Kiinnostuksen kohteet

Vahvuudet

Tuen tarpeet

Pelot

Tulevaisuus

Toiveet

Unelmat

Mitä ei halua

Muutostarpeet

LIITE 2: Kysymyksiä haastattelun tueksi

- Mikä on ollut tärkein asia elämäsi aikana? Hienoin hetki?
- Mikä on ollut ikävin asia elämäsi aikana? Mikä on ollut suurin pettymys?
- Kuka / Mikä on auttanut sinua eniten vaikeuksissasi? Mitkä asiat ovat vieneet elämääsi parempaan suuntaan? Mitkä asiat ovat auttaneet jaksamaan?
- Oletko tarvinnut tukea elämässäsi? Millaista? Millaista tukea koet tarvitsevasi tällä hetkellä?
- Mikä on viikon / päivän tärkein hetki tällä hetkellä elämässäsi? Mistä asioista olet kiinnostunut? Mitkä asiat ovat sinulle tärkeitä?
- Oletko tyytyväinen nykyiseen elämäntilanteeseesi? Mihin asioihin toivoisit muutosta? Millä tavalla tämä muutos voisi olla mahdollinen?
- Mikä on tällä hetkellä suurin toiveesi? Mistä unelmoit?
- Millaiseksi kuvittelet tulevaisuutesi? Miltä sinusta tuntuu ajatella tulevaisuutta?
- Millaisia asioita pelkää?
- Missä olet hyvä? Mitkä ovat vahvuuksiasi? Mitä muuttaisit itsessäsi/ ympäristössäsi?

Alakysymyksiä (voidaan esittää toiveita ja pelkoja koskevien kysymysten yhteydessä):

- Voitko arvioida milloin tämä olisi ajankohtaista? Kertoo toiveisiin ja pelkoihin liittyvästä ajallisesta laajuudesta.
- Oletko tehnyt jotain toiveen toteutumiseksi? Oletko tehnyt jotain estääksesi pelkosi tapahtuvan? Kertoo jotain asian toteutumisesta.
- Voitko kertoa miten aiot toteuttaa toiveen? Miten aiot estää pelkäämääsi asiaa tapahtumasta? Kertoo jotain suunnitelmien monimutkaisuudesta.
- Mitkä ovat merkittävimmät asiat, jotka vaikuttavat asian tapahtumiseen? Kertoo jotain tiedon määrystä.
- Asteikolla yhdestä viiteen kuinka paljon uskot voivasi vaikuttaa asiaan?
- Kuinka suurella todennäköisyydellä uskot asian tapahtuvan asteikolla yhdestä viiteen?

(ks. Nurmi 1991, 6.)